

AYDIN BOYSAN

HAYDİ DOSTLAR

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

3 baskı

TÜRK EDEBİYATI

**AYDIN BOYSAN
HAYDİ DOSTLAR**

**© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2011
Sertifika No: 11213**

**EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL**

**GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM**

**DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ**

**GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI**

**I. BASKI: NİSAN 2011
III. BASKI: NİSAN 2011**

ISBN 978-605-360-225-5

**BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931**

**Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.**

**TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultuz.com.tr**

Anlatı

haydi dostlar

AYDIN BOYSAN

TÜRKİYE BANKASI

Kültür Yayınları

İçindekiler

Önsöz.....	ix
Birinci Bölüm	1
1. Yaşam Sahneleri.....	3
2. Damarına Basmak.....	5
3. Çevrede.....	8
4. Yahya Kemal.....	9
5. Eski Mahallelerim.....	11
6. Gece Leyla.....	14
7. Yine Boğaziçi.....	17
8. İmar ve Vicdan.....	19
9. Hastalık Hastası.....	22
10. Zorunlu Haller.....	23
11. Okuma Sevgili.....	25
12. Boğaziçi Kapanırsa.....	26
13. Konfor Nedir?.....	27
14. Nasıl Ulusallık?.....	28
15. Lise Diploması.....	29
16. Aziz Piyer.....	31
17. Viyana Notundan.....	31
18. İyimser Olmak.....	32
19. Yaşlanmak Nedir?.....	33
20. UFO Palavrası.....	34
21. Evrenin Başlangıcı.....	35
22. Dünyamızın Yaşı.....	37
23. Dil Kargaşası.....	39
24. Hazine Bulundu.....	40
25. Takvim ve Saat.....	41
İkinci Bölüm	43
1. Birleşik Amerika'da Orta Direk?.....	45
2. Geçinme Konusu.....	46
3. Toplum ve Spor.....	49
4. Bazı Alışkanlıklar.....	50
5. Öğrenim Yaşamı.....	51
6. Üniversite Öğrenimi.....	53

7. Öğrenciler ve Spor	54
8. Günün İçinden	55
9. Ayrıntılar	58
10. Nüfus Yapısı	59
11. Çıkan Sonuç	61
12. Moskova	64
13. Bale Sanatı	67
14. Leningrad'a Varış	69
15. Bir Şehir Kuruluşu	71
16. Önemli Müze	72
17. Yılbaşı Gecesi	73
18. Napolyon Savaşları	76
19. Sofralarda	78
20. Dünya Çağdaş Müze Anlayışı	80
21. Guggenheim Müzesi 1	81
22. Guggenheim Müzesi 2	83
23. Müzeler ve Şehirler	84
Üçüncü Bölüm	85
1. Cin Kafalı Biri	87
2. Malta Gezisinden	88
3. Gerçek Nerede?	90
4. Sevda Üzerine	91
5. Sevgi Üzerine	93
6. Papaz Efendi	95
7. Ya Futbol	96
8. Boğa ile Tavşan	97
9. Maymun Düşüncesi	98
10. Uzay Sır Değil	98
11. Kısa Sahneler	101
12. Para-Para	102
13. Etik-Ahlâk	103
14. Gülen Düşünce	104
15. Son Dünya Savaşı	105
16. İmbikten 1	108
17. İmbikten 2	109
18. İmbikten 3	109
19. Dünya Yeni İken	110

20. İmbikten 4	111
21. Haydutlar	112
22. Devletimizin Kuruluşu	113
23. Neden Gülünür? Nasıl Gülünür?	115
24. Espri, Anekdöt, Fıkra	117
25. Güncel Olmak	120
26. Gazete	121
27. Picasso	121
28. Ana Sanatlar	122
29. Ekonomi Üzerine	124
30. Uşak Giysileri	126
31. Anlamları Deşince	127
32. Resmin Anlamı	128
Dördüncü Bölüm	131
1. Neye Benzettik?	133
2. Tragedya-Komedyä	133
3. İmbikten 5	135
4. İmbikten 6	135
5. Mizahın Amacı	136
6. İmbikten 7	137
7. Müziğin Anlamı	138
8. Çimentonun Rolü	139
9. Konstanz	140
10. Konular Sonsuz	141
11. İmbikten 8	143
12. Mizahın Türleri	144
13. Charlie Chaplin	145
14. Rüya Görmek	146
15. Ömer Hayyam	148
16. Mark Twain	149
17. Mizahın Kökeni	150
18. Sanat ve Halk	151
19. Zaman Akarken	153
20. Uzay Ölçüleri	155
21. Zamanın Ölçülmesi	156
22. Albert Einstein	158
23. Gelecek Umutları	160

24. İmbikten 9	161
25. Bilmeden	162
26. Mizah Aynadır	163
27. İmbikten 10	165
28. İmbikten 11	165
29. İmbikten 12	166
30. Eski Roma'da	167
31. Değişmenin Anlamı	168
32. İmbikten 13	169
33. Demciler Arasında	170
34. Aile Huzuru	171
Beşinci Bölüm	175
1. Şehirlerin Çehresi	177
2. Mimarın Durumu	179
3. Sevil Berberi	181
4. İncelikler	182
5. Evlilik Üzerine	183
6. Adem Baba	185
7. Gülmek-Ağlamak	187
8. Karikatür	189
9. Düşünmenin Dili	191
10. Önceleri Ne demişlerdi?	192
11. İtalyanlar ve Şehirler	195
12. Mağara Dönemi	197
13. Yükselişin Sonu	199
14. Toplum ve Sanatlar	200
15. Kaçmak Yakışmaz	202
16. İçi Boş İse	203
17. Kısacık Özet	205
18. Seçmek Çok Zordu	206
19. İstanbul Deyince	209
20. Hollywood	210
21. Sevimli Sahneler	211
22. Beste Yapmak	212
23. Şaşırmak Gerek	214
24. Nota Benzeşmeleri	217
25. Unutulmaz Sahneler	219

ÖNSÖZ

İşte şimdi bir kitabı yazmanın en mutlu zamanı geldi.

Her iş bitti, yazılar sıralandı, numaralandı. Şimdi artık önsöz yazılabilir.

Her ne kadar adı önsöz ise de şimdiye kadar yazdığım hiçbir kitabı bitirmeden önsöz yazmadım.

Bitmemiş bir işin, sunuşu yapılamaz ki.

Ancak şimdi, sevinçle sunuyorum.

Saygılarımla
Aydın Boysan

BİRİNCİ BÖLÜM

Yıl 1955... Solda Aydın Boysan (34 yaşında) Ortada kadim dostu Bursa valisi Cahit Ortaç.

1. Yaşam Sahneleri

Sanat eserinin kendisi olmasa bile, sanatla ilgili kişilerin davranışları önemsenecek kadar ilginç oluyor. Bu yaşananların oyun sahnelerinin de dışına taşarak kitaplara geçmesi hoş oluyor. En iyi yanı burası.

Kitap şaşılın bir gelişme insan yaşamında... Zaman zaman: “Ya kitap insan yaşamına girmiş olmasaydı, ne olurdu acaba?” deyip, neşemi buluyorum. Gerçekten de ne olurdu?

Atlayalım... Gelecek zamanın bir başka gününde kendisine bu konuya yine dönme sözü vererek, kaçışım nedeniyle kendimi fazla üzmüyorum. Ama sahiden de, “Ya kitap olmasaydı insan yaşamında?..” diye kafa gezdirmek pek meraklı, pek neşeli bir konu olacak.

Sadede gelem, şimdilik.

Sanatla ilgili kişilerin yaşamlarında pek ilginç sahneler ve zamanlar bulunuyor. Üstelik bu sahneler ille de o kişilerin eserlerindeki kişiliklerine benzemiyor.

Bu sahneler kitap sayfalarında bulunmuyor, ekranlarda oynanıyor. Gözünü kısıp da zihninde bir hayal perdesi kurma gücü olan her kişi, bu emsali bulunmaz oyunların seyircileri olma mutluluk ve huzuruna kavuşuyor.

Bunlar hayal perdesindeki film gösterileridir. Bu filmlerin uzunluğunu da bulunur, elbet kısıtı da. Ekran perdesini açarak seyretmeye başlayalım.

Ernest Hemingway dünyaca ünlü bir yazar... “Bir Başka Ülkede” adlı öyküsü sahne tekniğine uygun görülmek üzere tiyatro oyununa dönüştürüldü. Almancaya da çevrildi. Baş kadın rolü müstesna güzel hanımlardan Kaethe Dorsch’a verildi.

Almanya’daki oyunun galasına Hemingway de davet edildi. İçki düşkünü olduğu bilinen yazar gala gecesine çok sarhoş geldi. Oyunu seyrederken bile cep şişesinden yudumlar aldı.

Çok başarılı olan bu gala temsilinden sonra baş hanım aktris ile yazar tanıştırıldı. Ancak yazar tek sözcük Almanca bilmiyor. Alman aktris ise tek sözcük İngilizce bilmiyordu. Bu bilgisizliğin çok isabetli olduğu oyundan hemen sonra anlaşıldı.

Hemingway boyuna İngilizce bir şeyler söylüyor, aktris ise hiçbir şey anlamadan, Almanca uzun uzun teşekkür ediyordu. İyi ki de böyle oluyordu.

Çünkü oyun yazarı İngilizce diyordu ki:

“Ne tatlı bir kızsın sen!.. Bu geceyi benimle geçirirsen, seni sevindiririm. Ama yüz dolardan fazla vermem ha!..”

Sonra ne mi oluyor?.. Böyle olayların ve sahnelerin sonrası varsa bile anlatılması hoş değildir. Zaten bundan sonra ne olmuşsa olmuş, anlatılan espri gelişmez, daha hoş bir sahne doğmuş olmaz... Zaten bilmiyorum.

Yine ünlülerden bir olayla sürdürelim... G.B. Shaw tatil günü bir orman gezisi yapıyordu. Yolunu şaşırdı. Orman içindeki tek bir yapıya yaklaştı. Kapıda “St. George ve Canavar” tabelası asılıydı. Kapıyı çaldı.

Epey bekledikten sonra açılan bir üst kat penceresinde görünen çok çirkin ve acuze bir kadına sordu:

“Affedersiniz! Acaba St. George ile görüşebilir miyim?”

Bozüyük'te bir temel atma töreni Oktay Atasü, Saim Elam, Çağla Tokcan, Aydın Boysan.

Bir olay da İtalya'dan ekleyelim. Ünlü nota yayıncısı Giolio Ricordi, kendisine başvuran genç besteciye kararını bildirdi:

“Puccini sizi çok övdü, ama üzgünüm... Operanızı inceledim. Bizi ilgilendirmez. Notasını basmayacağız.”

Ricordi sonra partiyonu genç adamın eline tutuşturarak savdı.

Ancak nota yayıncısı bu davranışı ile milyonlar kaybetmişti. Çünkü reddettiği genç besteci Pietro Mascagni'ydi ve opera ise “Cavalleria Rusticana” idi.

2. Damarına Basmak

Son yıllarda bizde de “provokasyon” sözü Türkçe içinde kullanılmaya başlandı.

Böylesi sözcüklerin kullanıldığı yere yakışıp yakışmadığı önemlidir. Ben de önceleri bu sözcükten “mea-

len” ne kastedildiğini anlar gibi oldum, ama gazete okurken yettiği sanılabilen bu anlayış, kitap okurken yetmiyor.

Ne ola ki bu provokasyon sözcüğü? Sözcük anlamı ne olursa olsun, benim anlayabildiğime göre bu sözcük: “Damarına basmak, azdırmak, ayının tabanını gıdıklamak” benzeri anlamlar içeriyor.

Sözlüklerdeki gibi edepli çevirmediğim için hoş görüleceğini diler ve umarım.

Yine sadede gelelim...

Hamburg Tiyatrosu’nda oynamaya hazırlanan oyun: Molière’nin “Hastalık Hastası” komedisi... Rejisör ise ünlü F. Kortner.

İkili bir sahnede oynayacak aktörlere rejisör istediği gibi oynanmasını bir türlü anlatamıyor. Oynayacak olan aktörlerin birinin “damarına basıyor”: “Sizin mesleğiniz nedir?” Adam heyecanla yanıt veriyor:

“Ben komedyenim Herr Kortner!”

Rejisör aktörün damarına büsbütün basıyor:

“Öyle mi? Ne de güzel saklıyorsunuz?”

Bir seyirci tiyatronun kapısından girmiş, gişeye yaklaşır soruyor:

“İkinci sırada boş koltuk var mı?”

“Evet var.” yanıtını alıyor. Gelen meraklı tiyatro seyircisi yine soruyor: “İyi... Ayrıca sahneye en yakın localardan birini istesem verir misiniz?” Gişeden: “O da olur!” diyorlar.

Ancak seyirci yine soruyor: “Peki, ikinci balkonun ön sırasında boş yer var mı?” O da var.

Gişe memuru soruyor: “Hangisini isterseniz seçebilirsiniz. Nereden vereyim?”

Seyirci: “Hiçbir yerden... Anlaşıyor ki bu oyun berbat ve kimse gelmiyor.”

Bir başka tiyatrodaki başka bir oyunun provaları çok umutsuz ve kötü gidiyordu. Rejisör aynı zamanda oyunun da yazarıydı. Bu kötü gidişin nedenini anlamaya çalışan yazar-rejisör, başaktöre yakınıyordu:

“Sen anlaşılır adam değilsin! Sen ki bütün hayatında esprileriyle ünlü bir kişisin... Neden bu oyuna can vermiyorsun?”

Aktör açıklıyordu:

“Hayatımdaki oyunun yazarı da benim, bu nedenle ve ondan...”

Okulda ders yılının sonu yaklaşıyordu. Alışkanlıktır ya o senelerde bir tiyatro oyunu sahnelemek... O okulda da böyle bir oyun sahnelendi. Rol alanlardan bir öğrenci evine döndü... Annesi başarılı olup olmadıklarını sordu. Çocuk mutluydu:

“Öyle başarılı olduk ki... Seyircilerin hepsi kahkaha-dan kırılıp, gülmekten yerlere yattılar.”

Anne sevindi: “Hangi piyesi oynadınız?”

“Shakespeare’in Hamlet oyununu...”

Bu olaydan sonra anlatılabilir bir sahne, ünlü rejisör Curt Goetz’ün sözleridir:

“Seyirciyi hiç kınamayın sakın! Çok cömert olurlar... Hatta hiç gülümsenmeyecek yerde bile gülerler.”

Sosyete güzeli, seyrettiği opera temsilini anlatıyordu:

“İlk iki perdede iyiydik. Ama sonra yandaki loca şikayet etti.”

Adalet Bakanı hapisane ziyaretini bitirdi. Müdürün odasında kahvesini içerken sordu:

“Tutuklu ve mahkûmların televizyon seyretmesine izin veriyor musunuz?” Müdür açıkladı:

“Sayın Bakanım izin söz konusu değil!.. Geceleri televizyon seyretmek zorundadırlar. Uygulamamız modern ceza sisteminin bir bölümüdür.”

Bir akşamüstü söyleşisi Aydın Boysan ve Vehbi Koç. (Soldan)

3. Çevrede

Sanat çevrelerinde “hoş insanlar” vardır. Hatta bazılarının zevkine doyum olmaz.

Ama sanat çevrelerinde çok sayıda “boş insan” da bulunur. Kalabalıktırlar. Üstelik bu kişilerin bir bölümü sanatın sanki içinde imiş gibi görüntü verebilirler.

Sanat çevreleri ile politika çevrelerini birbirinin yanına koyup da bir karşılaştırma yapabilirsek, herhalde pek net sonuçlar çıkar.

Meraka değer: “Acaba boş insan oranı, sanatta mı daha çoktur, yoksa politikada mı daha yüksektir?”

Benzer yanları, politikada da tıpkı sanattaki gibi, işin içinde olanlar ile içine giremeyip de yakın çevresinde dolaşanlar oluyor.

Biz şimdilik politikayı atlayalım da sanatla ilgili konuları sürdürelim.

Sanatın görünüşte görünen dengesi, hoş insanlarla boş insanlar tarafından kurulur. Terazinin bir kefesine birincilerin sanatı, öteki kefesine ötekilerin görüntüsü konur, dengelenir. Aslında bu manzara da sadece görüntüden ibarettir ya, neyse!

4. Yahya Kemal

Şairlerin şairleri beğenmesi rastlanabilen en seyrek ve zor olaylardan birisidir.

Benim bu kitapta Yahya Kemal üzerine bir yazı yazmam üzerine, “Niçin Nâzım Hikmet değil de Yahya Kemal?” diye düşünecekler olabilir.

Böyle düşüncelere karşı, kişisel karşı düşünceler sunmayacağım. Ancak ekleyeceğim tek bilgi, Nâzım Hikmet’in de beğendiği şairler arasında Yahya Kemal’in bulunmasıdır.

Gelelim sadede.

Bu yazıda Yahya Kemal’in İstanbul ve mimari mekân konusundaki düşüncelerinden söz edeceğim. Düşüncelerimi sunarken şairin şiirleri ve yazılarından alıntılar yapacağım.

Şair 1942 yılında, “Türk İstanbul” konulu bir konuşma yapmıştı. Bu konuşma şöyle bir cümle ile başlıyordu:

“Bir iklimin manzarası, mimarisi ve halkı arasında hâlis ve tam bir ahenk varsa, orada gözlere bir vatan tablosu görülür.”

Şair daha sonra İstanbul’un Türkler tarafından alınmasında ve öncesinde ne durumda olduğunu anlatıyordu.

Tarihteki bilgilere göre, Dördüncü Haçlı Seferi hâlâ Bizans elinde bulunan İstanbul’u zapt etti. Bu şehirde yarı yüzyıl süren, deyim yerinde ise geçici bir hükümrânlık

kurdu. Bu işgal İstanbul'u virâneye döndüren bir barbarlık oldu. Zaten zayıflamış olan Bizans bu faciayı Fatih'in İstanbul'u alış yılı olan 1453 yılına kadar atlatamadı.

Latin Haçlı Ordusu 1204 yılında İstanbul'u tahrip etmişti. Kiliseler dahil tüm eserleri harabeye döndürmüştü. Ayakta kalanlar, başta Ayasofya ve bazı kiliseler olmuştu.

Türkler ise 1453 yılındaki fetihten sonra ne buldularsa hemen hepsini korudular. İstanbul'u sadece bir yüzyıl içinde dünyanın en büyük ve ihtişamlı şehrine dönüştürdüler. Özellikle Boğaziçi'ni korudular.

Yahya Kemal'in Boğaziçi ve Türkler konusundaki görüşü kısaca şöyledir:

“Boğaziçi doğrudan doğruya Türk eseridir ve tarihe ilk defa iki sahilindeki köyleriyle bir Türk âleminin çerçevesi olarak girmiştir.”

Yahya Kemal daha sonra Théophile Gautier'nin İstanbul'a gelişini, şehri ve Boğaziçi'ni görünce, derin bir heyecana kapıldığını anlatır bu zatın: “Gök ile toprak arasında dalgalanan en güzel hat budur.” görüşünde olduğunu ekler.

Yahya Kemal İstanbul'daki Türk Mimarlık tarihini de incelemişti. Anlatımı bir şairin mimarlık üzerine söyleyebileceği en bilgili ve duygulu sözlerdi:

“Eskiden İstanbul semtlerinde görülen tenevvü, ruhaniyetten hayat şevklerine kadar derece derece idi. Eyüp, Kocamustafapaşa ve Üsküdar'ın bazı köşeleri uhreviydi; buraları Maurice Barrès'in “Bazı semtlerde ruh eser.” diye tasvir ettiği yerlerdi. Lâkin Çamlıca'da bunun tamamıyla zıddına olarak, her saat istirahat ve hayatın keyfi duyulurdu.”

Yahya Kemal o dönemlerin anıtsal yapılar dışında kalan mimarlık yapılarını da doğru anlatacak kadar iyi tanıyordu, diyordu ki:

*Yemek uzamış, uyuyakalmışım. Dostlarım hatıra fotoğrafı çektiriyorlar.
(Ortada Tarık Minkari)*

“Uhrevî olsun, dünyevî olsun, bütün bu semtlerin mimarileri gayet basitti, ahşaptı.”

5. Eski Mahallelerim

Yahya Kemal Boğaziçi’ni şöyle anlatıyordu:

“İncelik fânidir... Türkler saray, köşk, yalı mimarilerinde çok inceydiler; ahşabı, taşı, tuğlaya tercih ediyorlardı. Yangından pervaları yoktu. Köşkler yanınca mimarbaşılar hemen yenisini yaptırıyorlardı. Bu incelik Boğaziçi’nde ve Haliç’te yarattıkları güzel âlemi, fenâya mahkûm etmiş.”

Bu sözler, hem gerçekçi ve hem de inceydi. Şairin bu inceliği, “Bir Başka Tepeden” şiirinde yine beliriyordu:

*Nice revnaklı şehirler görülür dünyada,
Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştı derim, en hoş ve uzun rüyada
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan.*

Yahya Kemal'in bu şiiri İstanbul'da yaşamasının da ölümünden sonrasının da şiiri oluyor. Şair İstanbul'un bir anını Hayal Şehir'de şöyle şiire döküyor:

*Git bu mevsimde gurup vakti Cihangir'den bak!
Bir zaman kendini karşındaki rüyaya bırak!
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan;
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan.*

Işığın mimarînin çehresinde ses çıkarması gibi bir özelliği duymak için, Yahya Kemal olmak gerekiyor. Şair bu noktada da durmak bilmiyor, ekliyor:

*Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka
Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka.*

Ancak biraz sonra güneşin batışından sonrasını da anlatmadan duramayan şair ekliyor:

*O ilâhın bütün ilhamı fakat ânîdir;
Bu ateşten yaratılmış yapılar fânîdir;
Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı.*

Şairimiz Türkiye'yi uzun yıllar büyükelçi olarak dış ülkelerde de temsil etmişti. İstanbul'a dönüşünü de sadelikle anlatıyordu:

*Yıllarca uzaklarda yaşarken,
İstanbul'u hicranla tahayyül beni yordu.
Yer kalmadı, beynimde hayâle.
İstanbul'a artık bu dönüş son dönüş olsun.*

Zaman içinde ileri-geri oynamadan, İstanbul'un bir kısa zaman içindeki görünüşünü de şair, yine kısa ve sade anlatıyor:

*Birden kapandı birbiri ardınca perdeler..
Kandilli, Göksu, Kanlıca, İstinye neredeler?*

Yahya Kemal şiiirleriyle “hayalhâne”ler yaratıyor. Ancak hayal ve ruh olaylarının ille de yansıtmanın abonesi değil... Çok sade anlatılar ile de kalıcı olabilmeyi biliyor:

*Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...*

Şair hayalindeki cennete yaklaşıp yaklaşıp uzaklaşıyor. Üstelik bu cennet yalnız müstesnalara tahsis edilmiyor. Her köşeden insana, isterse fukara olsun, cennette yer bulunuyor. Hayal Şehir şiiirinin bitişi şöyle:

*Halkının hilkatı her semtini bir cennet eden
Karşı sahilde karanlıkta kalan her tepeden
Gece, birçok fıkara evlerinin lambaları
En sahih aynadan aksettiriyor Üsküdar'ı.*

Yahya Kemal'in bir şiiiri daha var ki, benim bu şehirdeki çocukluk ve gençlik yıllarımı geçirdiğim Samatya'nın tepesidir. Çocukken oradaki 28'inci İlkokul'un sahnesinde heyecanla şiiir okumuşumdur. Camisinin bahçesindeki ağaçlara tırmanıp çitlembik koparmışumdır. Şair orasını da anlatırken yine yüreğimi oynatır.

*Koca Mustâpaşa! Ücra ve fakir İstanbul
Tâ fetihten beri mü'min, mütevekkil, yoksul.
Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada.
Kalbim onlarla bütün gün bu güzel rüyada.*

Heey hey! Benim yaşadığım İstanbul'un eski kenar mahalleleri!.. Bahçeler içindeki bir iki katlı ahşap, harapça evleriyle Yedikule tramvay yolunun cennet dekoru!

Nasılsınız?.. İyi misiniz?

Yoksa eski Yedikule tramvay yolu da bitişik nizam altı
yedi katlı apartmanlar ile mi doldu?
Kahrolurum!

6. Gece Leylâ

Şair yalnız Boğaziçi manzaraları veya dünya güzelleri ile ilgili olmuyor. Yoksul insanların ve çevrelerin şiire konu edilmesi de onun gönülden ilgi alanları içinde... O fukara çevreler onun şiirlerinin konuları içinde bulunuyor.

Atik Valde'den inen sokaklarla ilgili şiiri, şairin yoksul insanlar içine de girerek, onları da şiirine katması sonucunu getiriyor:

*İftardan sonra gittim Atik Valde semtine,
Kaç defa geçtiğim bu sokaklar bugün yine.
Sessizdiler. Fakat Ramazan maneviyeti
Bir tatlı intizara çevirmiş sükûneti,
Semtin oruçlu halkı, süzölmüş benizliler,
Sessizce çarşıdan dönüyorlar birer birer;
Bakkalda bekleyen fıkara kızcağızları
Az çok yakından sezdiriyor top ve iftarı.*

Yahya Kemal'in bu şiiri, benim de yaşadığım eski bir İstanbul sokağının ve insanların abartılmamış bir şiirsel anlatımıdır.

Şaire önemli görünen “ilahî ve uhrevî” oluşu... Ama kendisi, olaylara, görünen ve görünmeyen dünya ve ahiret anlamını hiç vermez görüldüğü açılardan da bakıyor. Ve üstelik içinden geçeni saklamadan açıklıyor:

*Zâhid hayal eder bizi meyhane zındığı,
Bilmez ki sen ve ben, hepimizdir tapındığı*

Bir kitap fuarı imza gününde... Ne zaman, nerede mi? Bilmem ki!

Şair, coşunca daha rahat konuştuğu gibi, elbet şiir de yazıyor. Sonunda “Düşünüş” şiirinde, yüreğini daha da açıyor:

*Aksetmiyor, çoğunda fikirler ayan beyan
Hayyam imiş hakikati az çok fısıldayan*

İşte Yahya Kemal burada yüreğinin kapısını birdenbire sonuna kadar açmış bulunuyor.

Üstadın hayal hazinesi zengin. Her ufuk sözü ettiğinde, yeni ufuklar açmayı başarıyor. Ancak kendisi ufuklara açılmayı bildiği gibi, dünyada yaşamının nasıl olması gerektiğini de biliyor.

Ufuklara açılmasını başarabilen şairlerin hepsi oraları anlatıyorlar da sonra dünyaya dönmeyi başaramıyorlar. Oysa Yahya Kemal dünyaya dönerek, nerelere bakıp şiir

yazacağını bildiği gibi, nerede sofraya oturup demleneceğini de biliyor.

Bana kalırsa şair denen kişi de böyle olmalı. Çünkü o muhterem, yazdığı o şiirleri de anlattıklarını tanıyıp anlayacak, kavrayacak kişilere anlatıyor olmalı...

Yahya Kemal ve öteki üstat şairler, hangi zamanda, hangi ufuklara uçarak uzaklaştılar, geri dönmesini biliyorlar. Oysa o hayallere uçan bazı kimseler, oralarda kalıp geri dönüş yollarını bulamıyorlar.

Nerede ve nasıl olursa olsun, neyin nasıl görülmesi ve ne yapılması gerektiğini de Yahya Kemal, “Deniz Türküsü” şiiriyle açıklıyor:

*Yürü hür maviliğin bittiği son hadde kadar!..
İnsan âlemde hayâl ettiği müddetçe yaşar.*

Yahya Kemal bu şiiriyle kapıları dar olan kafalara ufuk açıyor.

Hayaller... Hayaller... Evet ama, bütün o hayallerin kaynağı dünya görüntüleri değil mi?.. O dünya görüntülerinden kaynaklanan hayaller değil mi? Dünyevi güzellikler unutulup da yalnız hayallere dalınarak yaşamaya çalışmak, dünyadan ve insanlıktan kopmak olmaz mı?

Olur!

Öyleyse yeryüzüne inilecek... Gerçeklerin güzelliği ve şiirine ulaşılacak. Üstadın “Nazar” şiirinde anlattığı gibi:

*Gece Leylâ’yı ayın on dördü,
Koyda تنها yıkanırken gördü,
Kız vücudun ne güzel böyle açık!
Kız yakından göreyim sahile çık!*

Elbet bu da şiir... Acaba en başta sunmayışımız yanlış mı oldu?.. Belki... Bu şiirde röntgencilik girişimi ol-

duğunu düşünenler olursa, onlar hakkındaki düşüncelerimi ceza kanunu hafifletilirse yazarım.

7. Yine Boğaziçi

Yahya Kemal Topkapı Sarayı mimarisi konusunu yazarken de orada yaşayan güzel harem hanımlarını anlatıyor. Üstelik benim bu yaşta ve dünyada rastlamadığım bir yenilik de yapıyor... Saray binalarının cinsiyeti olduğunu anlatıyor.

Ben kısa sayılmayan ömrüm boyunca binaların cinsiyeti olabileceğini aklımdan geçirmemiştim. Bu çok duygulu özet şöyle:

“Saray kelimesinin bir de, Frenkte de bir kadın rayihası vardır. Daha ilk ziyaretinizde sanırsınız ki, Topkapı Sarayı erkek değil dişidir. Birinden ötekine geçilen bu yüzlerce oda, bir vücut ve tam cennet imiş... Mermer vücutlu, sarı saçlı, mavi gözlü İslâm kızları, kömür gözlü Rum kızları, elâ gözlü Latin kızları, saz benizli Çerkez kızları...”

Şair, sözlü hallenmelerini burada bitirerek tekrar Boğaziçi konusuna dönüyor:

“Cedler Boğaziçi’nde, yalıyı ve kayığı icad etmişlerdi. Eski Boğaziçi leb-i deryâ manzarası idi. O yaşayıpta zaman yavaş geçiyordu.”

Zamanın yavaşladığı düşüncesi de şairane bir görüş olsa gerekir.

Yahya Kemal imparatorluk kaynakları kuruduktan sonra, Boğaziçi’nin eski parlaklığını yitirdiği düşüncesindedir.

Bu düşünce elbet yerindedir. Yine yıllar sonrasını, 1954 değerlendirmesini şöyle yapar:

“Bugün otomobil ve otobüs devrinde yaşıyoruz. Hayatını şehirde kazanan bir vatandaş, Boğazın bir tepe-

Yıl 1946, Hakkâri... Hükümet Konağı İnşaatı ekibi, ben de aralarındayım.

sindeki evine kolay vasıta ile en az zamanda gitmek ister. Tayyâre yolculuklarının ucuzlayacağı, tayyârenin istediği yerden kolaylıkla kalkıp, istediği yere kolaylıkla ineceği zaman da pek uzak görünmüyor.”

Yahya Kemal şairimizin vefatından beri (1958) çok zaman geçti. Kendisinin tayyare sözü ile uçağı değil, helikopteri kastettiğini sanıyorum. Ancak pratikte bu taşıtın halk için bir çözüm getirmesi olasılığı da ufuklarda görünmüyor. Öte yandan şairimizin o zaman hayal kurması bile şairanedir.

Yahya Kemal bir yazısında pek önemli bir değişmeye parmak basıyor:

“Herhalde yine Frenk ressamlarının, on sekizinci asır ressamlarının çizdiği Boğaziçi manzaraları gelecek nesillere diyecek ki: Bu sahillerde antrepolardan evvel bir cennet vardı.”

Yahya Kemal’in bu yazısının tarihi 1922 yılıdır.

O zamandan beri nerdeyse bir yüzyıl geçmiştir.

Yahya Kemal bugün sağ olsaydı da Boğaziçi'ndeki yeni yapılanmaları görmüş olsaydı, acaba ne derdi ki?..

Hemen açıklamak isterim ki Boğaziçi, bütün dünyadaki en parlak önem ve güzellikte bir dünya tabiatı şaheseridir.

Boğaziçi yapılanmalarını, pek özellikle kontrol altına alarak sınırlamak bir uygarlık görevidir.

Tek bir olasılık anlatarak konuyu kapatacağım.

Bütün Boğaziçi sırtlarının bütün koruları da yok edilerek Marmara'dan Karadeniz'e kadar silt yapılarla doldurulması affedilmez bir uygarlık cinayetidir.

Kendimi araya sokmaya mahkûm saydığım bu acı uyarıdan sonra, bu yazıyı yine ferahlık veren bir Yahya Kemal şiiri ile bitirelim:

*Yine birlikte, bu mevsimde Atik Valde'deyiz;
Yine birlikte, bu mevsimde, gezip sezmedeyiz
Bu çınarlarla siyahi servilerin gölgesini;
Bu şadırvanda suyun sanki ledünnî sesini
Eski mimara nasıl rahmet okunmaz burada?*

Sanırım ki sırasıdır. Hayal kurarak, düşünerek de Yahya Kemal gözlerini açıp bugünkü İstanbul'a bir baksa... Bu sefer günümüz mimarlarına yine rahmet okuyacağı kesin ama, bir başka biçimde elbet!

8. İmar ve Vicdan

İstanbul'da 6 Şubat 1935 günü "İstanbul'un İmarı" konulu bir toplantı yapılıyor. İstanbul valisinin başkanlık ettiği bu toplantıya şair, evet sadece şair Yahya Kemal de davet ediliyor. Şair bu toplantıda doğal değerlerin korunması konusunda şu uyarıları yapıyor:

“Yani Göksu’da bulunan ip fabrikasının imtidadı için bir millî mesireyi alıp, takvimden bir yaprak koparır atar gibi bir tarafa atmak, lüzumlu mudur? Bir millî tarihten bir yer silinip atılsa, lüzumlu bir iş mi yapılır?”

Bu uyarı yapıldığından beri yüz yıla yakın zaman geçti. Bu süre içinde Boğaziçi’nde daha nice imar yanlışlıkları, hatta daha açıkça yakıştırılan, cinayetler işlendi.

Tek bir örnek, Anadoluhisarı sırtlarında gerçekleşen sıkışık apartman kitleleri değil ki!.. Karşı sahildeki evimde oturan ben, her gün neredeyse bu binalara bakmak zorunda kalıyorum, bu yapılara ruhsat veren vicdan fukaraları hakkında düşündüklerini söylememek ve yazmamak sıkıntısı içinde olmuyor muyum?

Ekleyeceğim bir ilginç özellik, 1935 yılında İstanbul’un bir imar toplantısına bir şairin de çağrılması ve sözlerinin dinlenerek zapta bile geçmesidir.

Yahya Kemal bir yazısında ilginç bir izlenimini şöyle belirtiyor:

“Vicdana hitap etmektense zevke hitap etmek, millî varlığımızı müdafaaya daha yarar sanırım.”

Çok gerçekmiş gibi görünen bu düşünce, aslında tüm vicdanları her zaman sızlatacak kadar da doğru ve haklı görünüyor.

Yahya Kemal’e bazı konularda teşekkür borçlu olduğunu belirtmek isterim.

Kendisi İstanbul’u seven ve şiirleştiren insanların arasında bulunuyor. Birinci teşekkür borcum bu yüzdendir.

Şairimiz Türk mimarlığı üzerine düşüncelerini bıkmadan usanmadan, yaşadığı sürece dile getirmiştir.

Binaların mimarisi, çevreleri ve şehir mekânları onun tarafından bıkmadan usanmadan şiirlere konu edilmiş bulunuyor. Zaman faktörü öyle acımasızdır ki, gün gelecek bu mimarlık eserleri de yok olacak, ama onun şiirleri yok olmayacaktır.

*Akşamın geç vakti
olduğu belli. Prof. Dr.
Tarık Minkari dostumla.*

Üçüncü minnet borcum yazdığı şu şiir yüzündendir:

*Bir saltanat iklimine benzer bu şehirde,
Hülya gibi engin gecelerde,
Yıldızlara karşı,
Cânanla beraber
Allah içecek sıhhati bahşetse...
Bu kâfi!..*

Yahya Kemal bütün “demci”lere, özellikle de İstanbul demcilerine bu şiiri ile de tercüman oluyordu.

Şair payesi almış kişinin Allah’ından dileklerine sınır mı olur? Hayalinden ne geçiyorsa, hepsini ister. Saraylar olsun, melekler olsun, yıldızları bile ister.

Ama Yahya Kemal Allah'ından sadece "içecek sıhhat" istemekte.

Kendisini tutmasını bilmek, bir şairin en mşstesna özelliği olsa gerek!

9. Hastalık Hastası

Dşnyayı sevmek... Ya da sevmemek!..

Yaşama pusulasının gösterdiği yönde, akla gelen ya da gelemeyen öylesine çeşitli olaylar yaşanıyor ki, pusula hep aynı ynş gösteriyor.

Sevilir de... Sevilmez de...

Hemen bir soru akla geliyor... Geliyor da gitmiyor... Yani biz, biz derken hepimiz, sorarım size: Yani biz dşnyayı sevmezsek, "Ne"yi seveceğiz? Tşm mşr bu dşnyada geçiyor. En sade yaşayan bir insanın bile mrş karęa ile doluyor.

Yazlar-kışlar, geceler-gşndşzler, gözyaşları-kahkahalar, politikacılar-maskaralar... Hepsi bir arada... Hiçbiri ötekinden koparılıp ayrılamaz.

İnsanlar nasıl ferahlatılır? Onlara zşntş veren kaynak ve olayların yok edilmesi, geçici de olsa uzaklaşması ile olabilir. Bir kılıbık koca, eşine katı davranan bir adamı kıskanarak seyreder. Sert bir öğretmenin buzda kayıp dřřtřęřnř gören ğrenci ise, zşlmşş gibi grşnşr, ama zevklenmiştir.

Bir erkek sşnnetinin verdiği acıyı unuttur da diş hekiminin verdiği acıyı unutmaz.

Otomobil tamircisi, tanıdığı bir doktorun yeni arabasını tamir etti ve kontrolşnş yaptı. Hesabı yolladı. Doktor tamir ücretini yşksek bularak karşı koydu: "Amm pahalı bir tamir bu! Sen benden bile yşksek ücret istiyorsun!"

Tamirci sakın, açıkladı: “Siz doktorlar Havva Anamızdan, Âdem Babamızdan beri aynı model üzerine çalışıyorsunuz... Her şeyi ezbere bilirsiniz. Bize ise boyuna yeni bir model geliyor. Fark burada.”

Hasta olmaktan daha kötüsü, hastalık hastası olmak... Yabancı dilden karşılığını da söyleyelim ki, sözlerime inanılsın: “Hypochonder” olmak... Molière’in unutulmaz oyununda olduğu gibi.

Anlatılması ilginçtir: “Yaşıtları çoktan ölmüştü. Hastalık hastası ise, sürekli olarak ölmeye devam ediyordu.”

10. Zorunlu Haller

Doktorlar hastalarla konuşurken, arada Latince ya da başka dillerden sözcükler kullanırlar. Bu yolu anlayalım diye mi seçerler, yoksa anlamayalım diye mi, bilmem.

Oysa deliler tarafından söylenenler hiç de karmaşık olmaz. Örnek sunalım:

“Akıllı gibi görünen çok sayıda deli bulunuyorsa, akıllı kişilerin deli gibi görünmeye neden hakları olmasın.”

Bu sözleri ressam Salvador Dali söylemiştir. Kendisini hangi tarafa koyacağımızı bilecek akıllı bulunamaz.

Öte yandan P. Valéry’nin anlatımı ışık tutar gibi görünen bir şaşırtmacadır:

“Deli nedir ki? Belki az şeyle memnun olan mütevazi bir ruhtan başkası değildir. Bir deli, gerçek bir bilge değil midir ki?..”

Tedavi etmesi beklenen bazı doktorların bazen de hasta aklını yoldan çıkaran davranışları olur. Kuduz hastanesi doktoru gelen adamı azarlıyordu:

“Be adam! Daha önce neden gelmedin?”

“Kabahat bende değil Doktor bey! Köpek daha önce ısırmadı ki...”

*Tarık Minkari evinde bir akşam yemeğinden sonra
(epey geç saat olduğu belli).*

Akıl hastanesinin kapı zili, gece yarısı uzun çaldı. Gelen adam yalvarıyordu:

“Açın kapıyı! Sonu geldi bu işin! Ben delirdim artık! Hemen tedaviye başlamazsanız, kendimi öldüreceğim! Açın!..”

Kapıcı delikten bakarak geleni kovuyor:

“Gecenin bu saatinde mi? Sen delirdin galiba?..”

Bir akıllı kadın ile bir akli başında erkek, seviştikleri anda akıl köprülerini dinamitle atmışlar demektir.

Yunus Emre’nin bu durumu anlatışı, şiirsel biçimdedir:

*Ben yürürüm yana yana
Aşk boyadı beni kana
Ne âkılım ne divane
Gel gör beni aşk neyledi.*

Delirmekten korkmak, akılla bağdaşmaz... Delirmenin, akıllıca ve mantıklı olduğu haller yaşanabilir. Hele bizde!

11. Okuma Sevgisi

Şükürler olsun!.. Çocukluğumdan, gençliğimden beri bırakmadığım bir alışkanlık ki, okuma huyumdur.

Bu huyun bana ne öğrettiği sorulsa, hemen verebileceğim “komprime” bir yanıt yok. Kimsenin de bu soruya bir iki cümle ile yanıt verebileceğimi sanmıyorum. Şimdi işin kolayına kaçıp, büsbütün kısa bir açıklama yapabilirim: Diyebilirim ki: “Ben, ben olmazdım!”

Bu yanıt ile ne demek istediğim de kolay anlaşılmaz, biliyorum... Belki hiç anlaşılmaz... Olsun varsın!

Başladık ya konuyu deşmeye!.. Öyleyse değiştirmeden sürdürelim.

Bu konuda bir sözüm daha olabilir: Derim ki, bir daha dünyaya gelsem, yine aynı şartlarda aynı kitapları okur muyum?

Yanıt hazır:

Mutlaka evet de, aslında söylemek istediğim şu olurdu: “Hayır!.. Mutlaka yolunubulur, daha çok kitap okurdum!”

Denedim: En huzurlu ve mutlu zamanlarımı kitap okurken yaşadım. Değişik zamanlarda yanlışlarım yüzünden içine düştüğüm dertlerden beni çekip çıkaran da yine kitap okuma sevgim ve alışkanlığım oldu.

Uygar bir kişi bütün zamanını işi ile evi arasında geçirip bitiremez... Hakkı değildir. İster sanat, isterse sadece yürüyüş olsun yer var. “Can” daha ne isterse var.

Ancaaak, ille de mutlaka kitap okunacak. İnsanın kitap okurken kafasını ufuklara, geçmişe-geleceğe çeviren tek etken, yapayalnızken kitap okumaktır.

Yalnız kitap okumaktır. Başka hiçbir konu insanı ruhsal çölleşme akıbetinden koruyamaz.

12. Boğaziçi Kapanırsa!

Vahşet deyince aklımıza, bazı kıtalarda uygarlık dışında yaşayan (Karadenizliler) ya da Birleşik Amerika da dağlarda yaşayan Kızılderililer (kaldıysa hâlâ) geliyor.

Yüzyılımızın vahşeti, artık başka türlü yaşıyor... Yükarıda sözünü ettiklerimiz, bayatladı artık... Bıktırıyor.

Yirmi birinci yüzyılın en çarpıcı vahşeti artık ilerlediği sanılan ülkelerde ve şehirlerde yaşıyor.

Örnek mi? Çok yakından vereyim ki, bilmeceye dönüşmesin!.. İstanbul'un Boğaziçi'nden vereceğim.

Evet, İstanbul'un Boğaziçi'nde Karadeniz'i Akdeniz'e birleştiren, o daracık, o güzelim su yolunu daraltarak sahil yolu yapmak, vahşetin ta kendisidir.

Bu su yolunu doğa hazretleri on binlerce yıllık zorunlu deneyimler sonunda açmıştır. Bu su yolu Akdeniz'in geniş yüzeylerinde ısı ile buharlaşarak azalan su yüksekliğini korur.

Yoksa kuzeyin Dinyeper, Dinyester nehirlerinden, Avrupa'nın Tuna'sından, biraz da Sakarya, Kızılırmak nehirlerinden sürekli akan su, Karadeniz'i yükseltir de yükseltir.

Kızgın Akdeniz güneşi Akdeniz'i buharlaştırarak, ıslatır da ıslatır.

Karadeniz ile Akdeniz de birbiriyle boğazlarla birleşmez de, birbirinden kopar... Evet kopar.

Boğazlar artık boğaz olmaktan çıkar. Daha ne olacağını düşünenler, neşeli zamanlar geçirirler.

Ben şimdilik bu konuyu burada kesiyorum.

Ege'de tekne gezisi takımı. (Soldan) Haslet Soyöz, Tarık Minkari, Ayduk Koray, Aydın Boysan, Gürbüz Barlas.

13. Konfor Nedir?

Çok kimsenin sürekli yaptığı bir yanlışlık var: Konforu uygarlık sanıyorlar. Oysa konfor daha insanların hizmetine girmeden uygarlık başlamıştı. Çünkü uygarlık insanlığın düşünce düzenindeki bir basamağıydı. Konfor ise, beden rahatlamasının manivelasıdır.

Uygarlık ile konforun ciddi anlamlarını yorumlayıp, aklımızda yan yana getirmeliyiz.

Benim çocukluğumdan beri yaşama biçimlerimiz çok değişti. Artık evlerimizde eskiden olduğu gibi erişte kesilmiyor, pestil yapılmıyor. Çamaşır teknelerde sabunlu sularla yıkanıp temizlenmiyor, çamaşır makinelerimiz çalışıyor. Yer sofralarında elle değil, yemek masalarında çatal-kaşık ve bıçakla yeniyor. Yüklük denen duvar dolaplarında saklanıp gece çıkarılan yer yataklarında yatılmıyor, karyolalarda yatılıyor. Kömür mangalı ile ısınmak bitti, soba veya kalorifer ile ısınıyor.

Ya devlet yapılarımız? Büro binalarımız ve işyeri yapılarımız? Bakanlıklarımız, otellerimiz, konutlarımız, uluslararası standartlara göre planlanıyor, inşa ediliyor, kullanılıyor.

Çok ilerledik, değil mi?

Benim aklımda kalan güvenilir anılara göre, bu görünüşün bütünü ile ters olan hadiseler de var.

Bizim İstanbul'unuzun o zamanlar kenar mahalleleri olan Yedikule'nin Narlıkapı Tiyatrosu'nda Shakespeare ve Molière oyunları temsil edilirdi.

Bu tiyatro şimdi artık, temelleri dahil ortadan kaldırıldı. Şehzadebaşı sinema ve tiyatroları yok oldu gitti.

İzlenimlerimizi gerçeklerden kopmadan edinelim. Yoksa nerede olduğumuzu hiç anlayamayız.

14. Nasıl Ulusallık?

Yeni Ulusal Mimarî diye bir tabela, bazı insanlar tarafından bazı binalara asılıyor gibi...

Bu yakıştırmayı yapanlar arasında önce, bu tabelayı yapıştıran bazı insanları aldatmak isteyenler, kendilerine çıkar sağlayacak işleri avlayanlar bulunuyor.

Artık neredeyse bütün yapılarımız, tüm dünyada kullanılan malzeme ve teknikle yapılıyor. Bir iki katlı ufak yapılara kadar betonarme, yani çimento ve demir malzeme esas taşıyıcı sistemi tamamlıyor. Sonrası da bütün dünyada nasıl yapılıyorsa öyle... Çelik taşıyıcı sistemlerle yapılanlar da tıpkısı...

Bizim çok eski yıllarımızdan beri, diyeyim ki "kadim" zamanlarımızdan beri mimari çehremizi biçimlendiren ahşap yapılarımıza ne oldu ki?.. Yok olma yolundalar.

Elbet doğal gelişme bu! Artık ölmüş olan bu tekniğin tehlikelerine ve masrafına dayanılamaz ki... Bir yangın

çıkınca bir mahallenin yok olmasına katlanmak mümkün değildir ki...

Betonarme ve çelik taşıyıcı sistem malzemesi kullandıkça, artık elbet doğal olan uluslararası standartlara uygun yapıldıkça, binalarımızın kullanış ve cephelelerinde ille de bizim eski binalarımızla benzerlik aramaya kalkışmak saçmadır... Evet saçmadır.

Yapı endüstrimiz de yarım yüzyıl öncesine göre öylesine gelişmiştir ki, görevi başaracak olanakları verebilecek yükselişe geçmiştir.

Sevineceğimiz gelişmelerimizden birisi de yapı endüstrimizdir.

Yine aklıma geldi... Zaten aklımdan hiç çıkmıyor.. Birçok konumuz sevindirecek kadar gelişti.

Ama demokrasimiz hâlâ emekliyor.

15. Lise Diploması

Adenauer İkinci Dünya Savaşı sonrası ikiye bölünmüş Batı Almanya başbakanı... Hayırlı bir kişilik olarak hâlâ anılıyor.

Kendisi son derecede akıllı ve kültürlü bir kişiydi. Olağanüstü çok sayıda yaşam sahnesi bırakmıştı ki, unutulmayan bir kişilik olarak ülkesinin tarihine geçti.

Böylesi kişiliklerin hep hazırcevaplık fıkraları anlatılır. Oysa bu sefer benim anlatacağım sahne farklı...

Adenauer bir akıl hastanesi ziyaretinde, hastalarla yalnız kalarak konuşmak istediği için yanına kimseyi almıyor. Yalnız olarak akıl hastalarından birisi ile konuşurken kendisini tanıtıyor:

“Ben Başbakan Adenauer'im.”

Hasta yanıt veriyor:

“Olabilir.. Hastalık bende de böyle başlamıştı.”

Söz Almanya'dan açıldı. Yine oradan sürdürdüm. İki dünya savaşından da ağır sonuçlarla çıkan Almanya'da savaş sonrası ekonomik bunalımlar ve işsizlik başlamıştı. 60 yıl önce benim yönettiğim bir inşaata Alman ustalar getirterek İstanbul'da çalıştırmıştık.

Anlatılır ki Hamburglu Alman Hein, savaş sonrası öylesine uzun süre işsizlik çekiyor ki, ne olursa olsun diye çare arıyor. O zaman işsizlik sigortası da yok... Yoksulluk yüzünden canından beziyor.

Öldüğü zaman cesedini satın alsınlar diye üniversite hastanesine başvurmak üzere gidiyor.

Ama ne yazık ki, dönüşü çok üzüntülü oluyor. Sebebi sorulunca Hein açıklıyor:

"Ancak lise diploması olanların cesedini satın alıyormuş..."

Aydın Boysan ve Suzan Boysan... Kaç yıl önce mi?.. Bilmem ki!

16. Aziz Piyer

Aziz Piyer Hristiyan dünyasının öbür dünyaya gelenleri ilk kabul eden protokol görevlisi... Herkes önce onun, ama gerekirse Tanrı'nın huzuruna çıkarılıyor.

Fransızların ünlü devlet başkanı, İkinci Dünya Savaşı eski komutanı De Gaulle için de aynı protokol uygulanıyor. Yalnız fark şurada: Herkesi oturarak kabul eden Tanrı, sadece devlet başkanları gelince ayağa kalkıyor. Oysa de Gaulle gelince, istisna olarak ayağa kalkmamış. Oysa Fransa Hristiyan kilisesine katılan ilk ülkelerden biri.

Merak eden Aziz Piyer, Tanrı'ya niçin ayağa kalkmadığını sorunca, şu yanıtı alıyor:

“Bilmez miyim bu kişinin kim olduğunu? Bir kal-karsam, yerime oturur.”

Paris'in tanınmış müzik üstatlarından Meyerbeer ölüyor. Aradan birkaç hafta geçiyor. O sırada Paris'te yaşayan besteci Rossini'ye genç bir adam başvuruyor. Bu kişi, Meyerbeer'in yeğeni olduğunu ve ölen amcası için bir cenaze marşı bestelediğini bildiriyor.

Piyanoya geçerek, bestelediği matem marşını çalıyor. Dinleyen Rossini düşüncesini sansürsüz bildiriyor:

“Saygıdeğer genç adam! Bu işte beni üzen bir terslik olmuş... Siz ölseydiniz de amcanız bir cenaze marşı besteleydi, çok daha yerinde olacaktı.

17. Viyana Notundan

Sanat sırça köşkleri içinde saklanmıyor. Aransa, aranması bilinirse tüm yaşam sahneleri içinde bulunuyor. Kalan cenazenin arkasından yakılan ağıt bir sanat gürlemesi olmuyor mu?

Evet, sanat anlaşılır olacak... Her sanatsever kendi sanat seviyesindeki sanatı “anlayacak”. Bu anlama sözcüğü de ortalıkta dolaşır durur ya! Kimse de bu anlamanın ne demek olduğunu açıkça anlatmaya çalışmaz. Ben de bu olguyu “anlamıyorum”!

Okumuşlar aristokrasisi de sanatın ne olduğunu, nasıl “anlaşılması” gerektiğini, ortaya çıkıp açıkça anlatmaya çalışmaz.

Eski Viyana’nın ünlü aktörlerinden Schröder sokakta bir arkadaşı ile gezerken bir dilenciye rastlıyorlar. Aktör kendilerine yaklaşan bir dilenciye alışılmadık büyüklükte bir banknot veriyor. Arkadaşı uyarıyor: “Yanlış yaptın. Bu adam gerçekten fakir değil, fakir rolü yapan bir dilenci.” Aktör hayretle açıklıyor:

“O zaman az bile verdim. Bu dilencinin sefil hali sadece rol ise, bu adam büyük bir aktör olmalı.”

Şimdi artık bütün berberlerin adı frizör oldu. Bir berbere giden rejisör Kortner, “Saçlarınızı nasıl keseyim?” sorusuna kısa yanıt veriyor:

“Konuşmadan!”

Aktör Hans Albers, iyi yaşamayı seven ve yaşayan bir kişiydi. Olur olmaz yardım isteklerine de içerlerdi, bir gün tanımadığı bir adamdan bir mektup aldı. Gönderen: “Eğer on bin mark yardım yapmazsa kendisini tavana asacağını bildiriyordu. Albers bu isteğe şu yazı ile cevap verdi:

“İstedığınız parayı veremem. Ama isterseniz çamaşır ipini yollarım.”

18. İyimser Olmak

İyimserler ile kötümserler zıtlar gibi görünürler, ama bu görüntü bazen aldatıcıdır. Hatta aynı şeyi söyledikleri halde, sanki tersine konuşmuş gibi olurlar.

Kötümser bardağın yarısını bitirdiği için üzülür... İyimser ise hâlâ yarım bardak içkisi olduğuna sevinir. Oysa tıpatıp aynı durumdadırlar.

Kötümser uzun uzun, hatta aylarca düşünüp ömür boyu evlenmeden yaşamaya karar verir. Oysa iyimser aynı sonuçlara vardıktan sonra, evlenmiş olan kişidir.

Filozof Bergson bir sonuç sunar: “Kesin çizgilerle düşünen kişi kötümser, derinden derine düşünme gücü olan ise iyimser olur.”

Beni de kötümser eden gerçekleşme örnekleri, bazı mimarlık yapılarımız ile ortaya çıktı. Hatta: “Yeni bir Türk Mimarîsi yaratmaya çalışıldı” gibi, bazı yaltaklanma örnekleri de görüldü.

Böyle sözleri ortaya atanlar arasında, meslekten mimarlar olduğu gibi, mesleğin uzağından bazı “aydın kişi” olanlar da bulunuyor.

Olay karıştırılıyor. Tarihsel çevrelerdeki çevrenin korunması ile yeni yapılan binalara tarihsel kisveler giydirilmesi birbirine hiç benzemeyen bambaşka oluşumlar.

Ahşap cumba mimarilerini şartname ve bilimsel tekniğe aykırı incecik betonarme elemanlarla taklide kalıkışmak, tarih görüntülerimize saygı değil... Cumhuriyet bayramlarında yeniçeri giysileriyle geçenler iyi de, binalara tarihsel giysi yakıştırmak, yakışsız bir hokkabazlıktır.

19. Yaşlanmak Nedir?

Gelelim yaşlanma konusuna!

Benim bu konuya girişimin zamanı geldi de, geçecek bile.

Tarafsız yazmaya çalışacağım. (Başarırsam!)

Tıp bilimine göre insan, doğduğu anda ölmeye de başlar.

Bir tatil akşamı yemekten sonra. Vehbi Koç ve Aydın Boysan.

Bu yargıyı seviyorum. Demek ki kesinlikle herkes için yaklaşmakta olan o sonuca yabancı değiliz... İyi.

Sanırım demek isteniyor ki, vücutta yaşayan hücrelerin ufak da olsa bir bölümü, hücre olarak yaşamını yitirmeye başlar. Biz de bu gelişmeye zaten yabancı olamayız.

Kimin yakıştırdığını bilemediğim bir “mızmızlanma” var. Buna “30 yaş sendromu” diyorlar.

İtiraz ediyorum... 30 yaşın sendromu mu olurmuş... Ekliyorum: 40'ın, 50'nin de olmaz. 70'inde oluyorsa erkendir. 80'inde de öyle... 90'ına gelince?

Az zaman kaldı, demeyeceğim.

Bir hanımın gözlerinde, sözlerinde ve edasındaki incelik-çekicilik, yaşadıkça var olur.

“Bedenlere hallenen” erkekler ise, damızlık “bile” olamazlar.

20. UFO Palavrası

Mizah örneklerinin anlaşılması bazen zordur, ama anlaşılması en zor tür, ölüm ve idam fıkralarıdır.

Birleşik Amerikalı G.M. Brandel, bir dolar milyone-ri. Servetini yaparkenki acımasız davranışlarını ömrünün sonuna yaklaşırken hatırlar olmuş. Hele ölüm döşeğine yattınca, başucunda bekleyen papaza soruyor:

“Muhterem Peder! Acaba kiliseye hemen bir milyar dolar bağışlasam, cennette bir yerim olur mu?” Papaz sa-kin, cevap veriyor:

“Rezervasyon garantisi veremem, ama siz yine de de-neyiniz!”

Mizahın ister kara, ister akı olsun, her türü insan ruh-larının teselli edici bir ilacı olur. Mizah en sıkıntılı dö-nemlerde bile, tutununca kurtaracağı kesin olan bir tah-lisiye simidi olur.

Bir başka kurtuluş çaresi de hemen dünyamızdan uzak-laşarak, uzay konularına dalmak olabiliyor... Denedim.

Bu konunun en komik yanı, hiçbir bilgi ve delil ol-madan uydurulan UFO palavralarıdır.

21. Evrenin Başlangıcı

Evrenin öncesi neydi? Hele başlangıcı nasıldı? Ço-cukluğumdan beri beni sarmış olan bu merakımı ancak yazılarımda giderebildim. Ama, giderebildim dediğime de bakmayın! Edindiğim her bilgi beni daha çok me-raklandırdı.

Evrenin başlangıcı nasıldı?

Bilim çevreleri bir “Büyük Patlama” senaryosu an-latıyor. Başka bilimsel bilgi sunuşu olmadığına göre, za-ten bu anlatımı ciddiye almaktan başka yol kalmıyor.

Büyük patlamadan önceki evren, başı sonu olmayan, içinde hiçbir hareket, değil hareket, kımıldanma bile ol-mayan bir boşluk... Sonu-dibi, altı-üstü anlaşılamayan bir boşluk... Öylesine bir boşluk ki içinde hiçbir “şey”

yok! “Şey” nedir diye sorulursa, buna verilecek bir yanıt bile yok!

Eklenmesi şart olan bir özellik de şöyle: Şimdi artık hepimizin bildiği “zaman” denen olgu da yok. Sırf boşluk varsa, içinde hiçbir şey de yoksa, elbet “zaman” da yok.

Ancak bu “yok”luğun, sonsuz olan bir zaman içinde, hep ama hep böyle kalması, “olanak dışı”dır. Mutlaka bir değişim olacak!

Bu durgunluk “sonunda” sona eriyor. Ne mi oluyor?

“Büyük Patlama” gerçekleşiyor.

Bu büyük patlama öylesine kısacık bir zaman içinde gerçekleşiyor ki, bilimin 7 (yedi) bölüme ayırdığı bu patlama süresinin hepsi birden, sadece 1 (bir) saniye sürüyor.

Isının o denli akla sığmaz yükselişi, sadece 1 (evet, bir) yazdıktan sonra sağına 32 (otuz iki) tane sıfır yazarak anlatılıyor... Ya bu da “ne” mi? Bu ısının adına: “Kelvin” derecesi diyorlar. Öyle santigrada falan benzemeyen bir ölçü.

O sadece 1 (bir) saniye süren patlamanın ortaya çıkardığı böylesine akıl almaz ısının soğuması için beklenmesi şart olan zaman, 500.000 (beş yüz bin) yıl oluyor.

Bu süre bütünüyle geçtikten sonra ancak, uzayda yeni kıpırdanmalar oluyor. İlk “atom”lar oluşmaya başlıyor. İlk oluşumlar: Hidrojen ve Helyum... Sonra öteki madde atomları ve enerji ortaya çıkıyor.

Gelişmeleri, değişimleri aynı hızla anlatırsak, değil sayfalara kitaplara bile sığmayacak. Sonraki 18-20 (on sekiz-yirmi) milyar yılı kısaltarak özetleyelim:

Madde ve enerji ortaya çıktıktan sonra bu süre içinde yıldızlar, gezegenler, uydular ortaya çıkıyor. Galaksi

grupları oluşuyor. Yeni oluşumların hepsi de çılgınca hareketler içinde, dibi bilinmez uzayda, deliler gibi onunla oynaşp duruyorlar.

O cansız ve kımıltısız evren öyle bir şenleniyor ki, değmeyin gitsin.

Bilimsel giysiler giydirilerek bize sunulan bu bilgiler daha sonra düşünölünce, sanki gerçeklerden kopuk masallarmış gibi görünüyor. Ama sunduğum bu bilgilerin hepsini bilimsel yayınlardan aldım. Hiçbiri hayal yakıştırması değil, masal değil!

Yirminci yüzyıl önemli bilim adamlarından fizikçi S. Weinberg düşünce belirtiyor:

“Araştırmalarımızın sonuçları bizi eğer inandırmıyorsa, yeniden araştırma yapma cesaretini yine araştırma yaparak buluruz. İnsanlar, tanrılar ve ejderhalar konusunda masal anlatılarak avutulmaya razı değiller.”

Evet, Weinberg’e inanabilmek için ciddi bir işaret daha var. Kendisi o ünlü Nobel bilim ödölüne de layık görülmüş... Tuttuğu bir başka ışık da yine aydınlatıcı ve uyarıcı:

“Evreni anlama isteği insanlarda yaşayışa bir masakaralığın ötesinde, dramatik (teatral) bir onur veriyor.”

22. Dünyamızın Yaşı

Kimin, neyin kaç yaşında olduğu hep merak edilir. Son yıllarda hep dünyamızın kaç yaşında olduğunu merak ettim.

Topladığım düzinelerce uzay kitabı bulunuyor. Bu kaynaklardan edindiğim bilgilere göre dünyamızın yaşı yaklaşık 4,5 (dört buçuk) milyar yıl oluyor.

Dünyamız dünyaya geldiğinde (!) ne durumda olduğunu kitaplar anlatıyor:

Bir Ege gezisinde...

Tarık Minkari, Ayduk Koray, Aydın Boysan, Haslet Soyöz.

Bütün dünya küresi üstünde, kutuplar dahil, on binlerce volkan ateş ve alev püskürüyor... Durmadan...

Gökyüzünde sürekli olarak dehşetli şimşekler çakıyor. Sürekli yıldırımlar yeryüzü ateşlerini bile ısıtıyor. Morötesi güneş ışınlarıyla kozmik ışık dalgaları çarpışıyor.

Yanardağ patlamaları dur durak bilmiyor, depremle de çok sık ve sürekli...

Yeryüzü öyle şiddetli depremle sürekli olarak silkeleniyor, titreşiyor ki, bir anda koca vadiler oluşuyor, dağlar tepeler yeryüzünden fışkırıyor.

Yeryüzünün sonu gelmez coşkunculukları sanki yetmezmiş gibi, gökyüzünden göktaşları, meteoritler yağıyor.

Dünya ve uzay bu!.. Elbet ne denli uzun sürerse sürsün, her şeyin bir sonu gelecek. Hiçbir şey, hiçbir oluşum değişmez ve sonsuza dek kalıcı olmayacak!

İşte zamanımızdan 3,5 (üç buçuk) milyar yıl önce, bugünkü dünyamızın müjdecileri olan değişimler başlıyor.

Uzayın garip kaderi, dünyamızdaki ilk canlıları “mikroplar” olarak “dünyaya” getiriyor. Bütün canlıların, insanların bile yeryüzündeki müjdecileri “mikroplar” oluyor düpedüz.

Sakin ha bu bilgiler, herhangi birilerinin (hatta benim) yakıştırması sanılmasın!.. Bu sonuç düpedüz bilimsel araştırmalardan çıkıyor.

23. Dil Kargaşası

Dilimiz öyle bir kargaşa içinde ki, “demokrasi” mize benzedi. Ben kendi kullandığım Türkçeden bile her zaman hoşnut değilim. Ne yapayım? Bu yaşımda hâlâ düzeltemedim. Üzgünüm. Ben ne yazıktır ki, kendi “anadili”ni bile iki kere öğrenmek zorunda kalmış olan bir kuşakta dünyaya geldim.

Gazete okunuyor. Bir hanım bir adamı göstererek: “Beni taciz etti!” diyor.

Geçen gün TDK sözlüğüne baktım. Taciz için “tedirgin etme, canını sıkma karşılığı bulunuyor. Öte yandan T. Devellioğlu sözlüğünde taciz sözcüğünün “acz” kökeninden türetildiği yazılıyor. Ek olarak da “rahatsız etme, sıkıntı verme karşılıkları yazılmış... Bu karşılıklar beni rahat ettirecek kadar aydınlatmış değil... “Acz”e düşürme, daha açık sözcüklerle anlatılmalıydı.

Gazete yazıları ve televizyonlarda sürekli bir yanlışlık “hile hurda” denilerek yapılıyor. Bu sözcüğün aslı hurda değil, “hud’a”dır. Karşılığı “aldatmaca, oyun, hile, dalavere, düzen” olarak yazılmaktadır.

Ben yaştakilerin unutulması olanak dışındadır. Benim liseyi bitirdiğim 1939 yılına kadar lise kitapları bile henüz bütünüyle yenilenebilmiş değildir.

1930’lu yılların ortasında yapılmış dil devrimimizin dili, bizim lise edebiyat kitaplarına geçememişti. O bi-

zim Osmanlı sarayı yordakçısı divan edebiyatı, dünyada bazı kişilerin, yalnız onların anlayabildiği karmaşık bir saray dilini kullanırdı. Bu dil, Arapça ve Acemce ile karışık acayip bir dildi ki, ona uzak olan, özel olarak yetiştirilmemiş hiç kimse bu saray dilinden hiçbir anlam çıkaramazdı.

Edebiyatı ile halkı birbirinden kopmuş başka bir ülke örneği, ben bilmiyorum.

Eğer 1930'lu yılların dil devrimi yapılmısaydı, şimdi birbirimizi anlamak, daha zor olacaktı.

Zaten zor oluyor ya!

24. Hazine Bulundu

Dünya insanların yerleşmek, şehirleşmek, uygarlaşmak için seçtiği ilk bölgelerin başında Akdeniz geliyor. Kuzey ve güney deniz kıyılarında başlayan ve gelişen uygarlıkları ile... Mısır, Atina, Roma ve Anadolu uygarlıkları ile de elbet.

Geçen günlerde eski notlarım arasında bulunan bir kağıdı ararken, hiç aklımda olmayan başka bir not buldum.

Bu pusula, Anadolu kazılarında rastlanan çok önemli bir bulgu, Şanlıurfa'nın Göbekli Tepesi'nde kazılar yapılırken çok önemli eski bir tapınak bulunması ile ilgiliydi.

Bu tapınak günümüzden 11 (on bir) bin yıl önce inşa edilmişti. Mısır piramitlerinden bile 6 (altı) bin yıl önceydi. Tapınağın duvarları 3 (üç) metre yükseklikteydi. T biçimi kolonları 4 (dört) metre yüksekliğindeydi. Bu kolonlar dağ oyularak ortaya çıkarılmıştı. Üzerlerinde yılan, tilki ve aslan rölyefleri işlenmişti.

Çatalhöyük de çok ünlü... Dünyanın ilk çatı altına alınan yerleşmesi... Tarihi önemi sonsuz, ama yeni bulunan bu Göbekli Tepe eserinden 25 (yirmi beş) yüzyıl daha genç.

Üstelik Göbekli Tepe yerleşmesi, dünya insanlık tarihinin de çok ilginç ön dönemlerinin birinden kalmış. Dünya insanların avcı ve toplayıcı oldukları tarihin eski dönemlerinden kalma...

Tarım yapan, hayvan yetiştiren, yerleşik yaşama geçen ilk insan toplumları çağından.

Anadolu toprakları dünya tarihinin en önemli sahnelerinden bir bölümdür. Kıymetini bilelim diyeceğim ama, belki de boşuna konuşmuş olacağım ne yazık ki!

Yıllar öncesinden bir pusula ile kalmış Göbekli Tepe bilgisinin sonu ve sonrası ne oldu acaba diye merak ediyorum.

25. Takvim ve Saat

İyi ki dünyamız kendi ekseninde dönerek gece-gündüz olmasını sağlıyor.

Biraz neşelenmek için olmayacak işler düşünmekte yarar var. Diyeceğim o ki: Dünyamız kendi çevresinde dönmeseydi, bütün dünyanın gece-gündüz farkı, şimdiki gibi olmazdı. O koskoca dünyanın yarısında sürekli gece, yarısında sürekli gündüz yaşanırdı.

Daha mı iyi, yoksa daha mı kötü olurdu? Hemen yakıştırmalar yapmak zor... Düşünmek gerekir. Belki hep gündüzü yaşayanlar ile hep geceyi yaşayanlar birbirine girerdi.

Böylesi garip merakları şimdi bir kenara bırakalım da, yaşadığımız düzene dönelim. Dünyamızın güneş çevresinde dönüşü, 365,25 günde biter. Tam sayının fazlası olan 0,25 hesabı karıştırmasın diye, şubat ayı dört yılda bir 29 güne çıkarılır. Böylece yıl geçtikçe mevsimlerin oynaklaşma sonuçları önlenir.

Güneş-dünya ilişkisi böylece çözülür, ama dünya ay ilişkisi kargaşası sürer gider.

Ayın dünya çevresinde dönüşünü bitirmesi 29,5 gündür. Bu zamanın dünya-güneş hareketleriyle birleştirilmesi olanak dışındadır. Ay takvimi bu nedenle, güneş ve dünya tarihine göre oynaklaşır durur.

İnsanlar bütün dünyada anlaşılabilmek için aynı zaman ölçülerini, aynı takvim ve saati kullanmak zorundadırlar. Zaman geçtikçe dünya ölçüleri bütünleşiyor.

Yılbaşının da Hıristiyanlık ile hiçbir ilişkisi yoktur. İlk yılbaşı, Hazreti İsa'nın doğumundan dört yıl kadar sonradır... O da yaklaşık olarak.

Kullandığımız takvim başlangıcının dünyadaki hiçbir din ile hiçbir ilişkisi bulunmuyor. Elbet Hıristiyanlık ile de...

Bir günün 24 saate bölünmesi, Eski Mısırlılar döneminde başlar... Neden örneğin 30-40 değil de 24 olusunun nedenini kimse bilmez. Alışılmıştır, böyle gider.

Durmadan akan zamana, bazı çizgiler çakmak, ölçüler koymak şart... Takvim ve saat ile... Birimlendirmek, ölçümlemek şart!.. Yoksa zaman içinde bütün insanlar birbirini kaybeder, yakınlarını bile...

Dünya ulusları olarak da bireyler olarak da toplum yaşamının vazgeçilmez şartı, ortak zaman ölçüleridir.

İKİNCİ BÖLÜM

Zürich'te... Turgut Kayakan, Aydın Boysan. (1982)

1. Birleşik Amerika Orta Direk

Bir “orta direk” sözü kullanılır durur. Çok söylenmiş bir sözcüktür de, anlamını bilen az kişi bulunur.

Çok eskiden beri dilimize girmiş olan bu sözcüğün ne anlamda kullanıldığı atlanır. Bu fırsattan yararlanarak anlamını kısaca anımsayalım:

Çok eskiden beri kullandığımız ahşap karkas binalarda da, betonarme binalarda da köşe, yan ve “orta” direkler (kolonlar) bulunur. Köşe direkler en gösterişli (fiyaka) yerde oldukları halde, yüklerin en azını taşırlar. Dış cephe direkleri de köşe direklerden fazlasını taşır.. En ağır yükü taşıyanlar ise “orta direk”lerdir.

Bir ülkenin de ekonomik ağırlığında en çok yükü taşıyanlar, ortalıkta gerçekten de pek görünmeyen toplum birimleri, “orta direk” dediğimiz çalışanlar topluluğudur. Birleşik Amerika konusunu anlatmaya başlarken söze bu noktadan girişimin nedeni oradaki toplumun yüzde 75’inin, yani dörtte üçünün, orta direk insanları olması yüzündendir.

Orta direk insanlar sayılan ailenin aylık kazancı 2.500-3.000 dolar kadar oluyor. 2-3 odalı evde oturuyor. Otomobilleri var. Tatile çıkabiliyorlar.

Birleşik Amerika’da anket yapılırsa, insanların yüzde 85’i, “Ben orta direk mensubuyum” diyor.

Orta direğin üst düzeyinde bulunanların aile kazancı yılda 50.000 (elli bin) doları geçebiliyor. Bu ailelerde bazen bir bazen iki kişi çalışıp, para kazanıyor.

Hepsinin otomobilleri var, hepsi tatile çıkabiliyor.

1930'lu yıllarda oturduğumuz Narlıkapı Çıkmazı'ndaki evimizin önünde.

Maliye makamlarına göre orta direk burada bitiyor. Bu makamlar daha üst gelirli için başka tip beyanname doldurtuyor.

Vergi sistemi kâr amacı gütmeyen vakıfların kurulmasını çok teşvik ediyor. Bu vakıflara verilen büyük miktarlardaki paralar vergiden muaf oluyor. Orta direk bile yardımlaşma sistemi içinde önemli bir rol oynayabiliyor.

Orta direk genç erkeği, annesi gibi yemek pişiren bir kadınla evlenme hayalinde, ama gerçekleşen evlilikte babası gibi içen bir hanımla birleşmiş oluyor.

Orta direk Amerikalısı başından ciddi olaylar geçmeyen, problemleri kendiliğinden çözülmüş olan insanlar... Çile çekmeyenlerde izlenen sadelik açıkça görülüyor. Kişisel sıkıntı çekme endişeleri yok... Huzursuz değiller.

"Ben orta direk mensubuyum." diyorlar, hem övünüyorlar, hem de avunuyorlar.

Birleşik Amerika'da orta direğin nüfus piramidi içindeki boyu yüksek mi yüksek...

Orta direğin üstüne çıkmış olanların sayıları az, ama onlar da kendi içlerinde çok farklı durumdalar. En üsttekiler görünmüyor bile, bulutlar üzerindeler.

Toplum piramidinin gövdesi olan orta direk çok kalın ve çok yüksek...

Duman üstündeki seçkinler direğinin ucu uzun mu uzun... Sivri mi sivri.

2. Geçinme Konusu

Birleşik Amerika'da kazançlar ile tüketici fiyatları dengesi ilişkisi korunuyor.

Orta direk sorunlarını çözecek kadar konut kredisi alabiliyor. Alınan evin bütün vergi ve kredi faizleri gelir vergisinden düşülüyor.

Üstelik bütün ailelerin bütün sağlık giderleri, ayrıca çocukların eğitim masrafları vergi dışında kalıyor.

Tüm reklamlar yoldan çıkaracak kadar etkili yapıyor. Ancak orta direk Amerikalısı, reklamlarla yoldan çıkarılamayacak gibi haddini ve hesabını biliyor. Otomobili de, bahçeli evi de olabilen Amerikalı çoğu zaman ayak-üstü köfte ve elma ile idare edebilme alışkanlığını da edinmiş... Görünüş fiyakası için yaşama biçimi ve alışkanlığını değiştirmiyor. Kendini tutmasını biliyor. Tutmasını bilmeyenlerin başlarına neler geldiğini öğrenmiş olduğunu unutmuyor.

Unutulmaz Ege gezilerinden...

Aydın Boysan, Haslet Soyöz, Ayduk Koray, Tarık Minkari.

*Üyesi ve kurucusu olduğum
Mimarlar Odası'nın
Konya Şubesi'nde
konukluğum.*

İlginç bir görünüm Amerika içi sefer yapan uçaklarda görülüyor. Uçak içinde 30 sıra varsa, birinci mevki ancak 30 sıranın 3-4 sırası, ama orası da boş kalıyor. Uçak tüm dolu olsa bile.

Nüfus başına milli gelire bakılınca Birleşik Amerikanın geliri bizimkini defalarca katlar gibi sonuç çıkıyor. Ancak bu tip rakam karşılaştırmaları bir sonuç vermekten daha çok, aldatıcı olabiliyor.

Şimdi aklıma gelen ilginç bir açıklamayı anmanın sırası geldi... F. Sagan demektedir ki: "Bir Rolls-Royce otomobil içinde de ağlanır... Hatta belki bir otobüste ağlandığından daha çok..."

Bu sayılarla bildirilen karşılaştırmalardan bir sonuç çıkarmadan konuyu kapatmak doğru olmayacak.

Biz sayılardan çıkarılabilecek sonuçları ille de çekingenlik doğuracak sonuçlara ulaştırmaktan mutlaka çekinmeliyiz.

Onurumuzu koruyalım yeter!

3. Toplum ve Spor

Amerika'da orta halli insan (büyük çoğunluk) günde 8 saat çalışıyor, 8 saat da uyuyor. Geriye kalan üçüncü 8 saatin 7'sinde tv seyreden çok insan bulunuyor. Geriye bir saati kalan insanların çoğu jogging dedikleri koşu ile meşgul.

Sabah tv'de 9. Senfoni başlayınca seviniyorum. Ama bir iki dakika sonra senfonik müzik kesiliyor. Ortaya akla sığmaz bir Beethoven çıkıyor. Benziyor ama aldatıcı.

Çünkü bu Beethoven çok iyi İngilizce konuşuyor. Bir başka şaşırtıcı yanı çevresine küfür etmesi... Küfür biter bitmez, ekranda çamaşır makinesi reklamı başlıyor.

Birleşik Amerika şehirlerinin sokaklarında öylesine şişmanlamış insanlar görülüyor ki, her biri 150-200 kilo gelir.

Böylelerinin nasıl ortaya çıktığına şaşırmak da gerekmiyor. Çünkü bu insanlar günde 7 saat tv seyrederken, boyuna fındık fıstık gibi abur cubur tıkınıyorlar. Böylesine şişmanlayan insanların en fakir kesimlerde olması ise büsbütün şaşırtıcı.

Orta direğin zamanını en çok alan uğraşlardan biri tv'de spor seyri. Amerika rüyasının önemli bölümünü spor dolduruyor. Güçlü olanın kazandığına herkes inanıyor. Hakemlerin tarafsız olduğuna ise yine herkes inanıyor. Hakemler için bazı taraftar grupları koro halinde batırıcı düşünceler ileri sürmüyor.

Kitlelerin ilgisini en çok çeken üç spor dalı: Amerikan futbolu, basketbol ve beyzbol. Biz basketboldan öteki ikisine yakın değiliz.

Amerikan futbolu denen garip oyun, bizim topatan kavunu biçiminde garip bir topla oynanıyor. Bu garip oyun, birbirinin ciğerini sökercesine, gözünü oyarcasına oynanan sevimsiz olmanın da ötesinde bir dalaşma biçiminde.

Amerikalılar politika mücadelesinde yaptıklarını bu oyundaki gibi sanki övünür gibi anlatıyorlar.

Birleşik Amerika toplumunda spor teşviki hayretlere düşürecek kadar etkili... Bu teşvikin arkasında hemen göze çarpmayan bir neden olsa gerek...

Orta direk spora bu denli teşvik edilmezse, serbest zamanların pek çoğunu spora ayırmazsa, aklını belki politikaya takar gibi düşünüldüğü için sanıyorum. İster iktidardan yana, isterse de muhalif olsun, politika ile uğraşmasın.

4. Bazı Alışkanlıklar

Birleşik Amerika toplumunda alışılması çok zor bir buluşma biçimi kokteyl partiler.

Bu partiler dünyaya da epeyce yayıldı, ama Amerika'dakiler kendi özelliklerini koruyorlar. Her şey o denli hızlı ki, durmak oturmak yok! Selamlaşma ve hatır sorma dışında herhangi ciddi bir konunun görüşülmesi çok zor.

Her ülkenin özellikleri kendine göre... Örneğin İngiliz, resmen tanıştırılmadığı bir kimseyle konuşmaya girmez. Amerikalılar ise nerede olursa olsunlar, kıyak mekanlarda, hatta sokaklarda birbirleriyle kırk yıllık ah-baplar gibi konuşmaya giriverirler.

Amerika'nın önemli eğlence yerlerinin başında her yıl yirmi milyon kişinin ziyaret ettiği Disneyland ve Disneyworld gelir. Bu mekânların ve şimdi artık herkesin unuttuğu Micky'nin yaratımı Walt Disney buralarda öyle bir "mal" satıyor ki, alanı milyonlarca insan... Nedir bu mal? "Mutluluk" efendim, mutluluk.

Bütün Amerika'da benzeri ilgi odaklarına rağmen, ne pahasına olursa olsun mutlaka çalışmak, bütün temaların doğurgan anası.

Bu denli aldatıcı, bir türlü çekim tuzaklarına rağmen, orta direk Amerikalısı zıvanadan kolay çıkmıyor.

Görkemli showlar dizisi tüm ülke yüzeyinde yaşayışın her yönünü kendi rengine boyama girişiminde. Amaçları, insanları şaşırtarak akıllarını başlarından almak.

Orta direk Amerikalısının büyük çoğunluğu aklını koruyor.

5. Öğrenci Yaşamı

Birleşik Amerika toplumunda çocuk çok önemseniyor.

Bütün aileler, bütün toplum çocukların iyi yetişmesi ve terbiyesi için önemli özverilerde bulunma alışkanlığını edinmiş durumda...

Zaten bütün Amerikalının ömrü sürekli yarışma içinde geçiyor gibi... Bütün yaşama sahnelerinde, örneğin okulda, sporda, işte, her şeyde sürekli yarışmalar içinde bir hayat yaşanıyor. Başarılar ilerleme anlamına geliyor, ama geride kalanlara acımak yok! Muhallebi çocuklarının ezilmesi kimsenin şaşmadığı normal sonuç gibi.

Yaşam yarışı ve savaşı hiçbir yaşta bitip tükenmek bilmiyor. Bir örnek, 1936 olimpiyatlarının dört altın madalyalı unutulmaz atleti Jesse Owens olabilir. Kendisi ölümden önce yaşamını şöyle özetlemişti:

Hayatımın en küçük boydaki büyük eseri, İzmir Fuarı'ndaki bu hiperbolik parabolit pavyon idi.. Yok edildi.

“Bütün ömrüm, zamanla yarışarak geçti.”

Birleşik Amerika toplumunda aile bağları güçlü... Çocuklar sevilir. Özveri ile bakılıyor. Bütün aile hep birlikte iyi zaman geçirme alışkanlığı içinde... Çocuklar kendilerinin çok serbest yetiştirildiğini sanıyorlar ama, bu bir yanılgı. Oysa çocuğa hissettirmeden sürekli ana-baba kontrolü etkili oluyor.

Ana-baba kontrolünün sürekli ve etkili olduğu çocuğa hissettirilmiyor.

Bu anlattıklarımız gerçektir ama, isterse gerçek olmasın, olaya bir de Mark Twain'in gözünden bakalım.. Kendisi diyordu ki:

“Eğitim yetişkinlerin gençlere karşı ortak savunma cephesidir.”

Amerika'da eğitimin dünya ölçüsünde güçlü kurulduğu göz ardı edilemez. Liselerden başlayarak üniversite sonuna

kadar bütün öğrenimde alınan ders notlarının olağanüstü önemi bulunuyor.

Lise notları iyi olmayan iyi üniversiteye giremiyor, iyi üniversiteden iyi notlarla mezun olamayan ise iyi bir iş bulabilme şansına kavuşamıyor.

İyi üniversiteler biliniyor. Bütün Birleşik Amerika üniversitelerinin sicilleri, bilim ve eğitimde hangi sırada oldukları açık bilgiler olarak herkese sunuluyor.

Erkek öğrenciler için geçerli olan ne düzen varsa, tıpkısı kız öğrenciler için de geçerli... Kız öğrenciler arasında, yalnız aile kadını olarak hiç çalışmadan ömrünü geçirmeyi hayal eden bulunmuyor.

Üniversite kampüslerinin büyük bölümü, ağaçlar, çiçekler arasındaki görkemli tabiat güzellikleri içinde kurulmuş... Öğrenci yurtları, stadyum ve spor salonları dahil, her şey mevcut... Öğrenci tüm yaşamını üniversite içinde geçirebiliyor.

6. Üniversite Öğrenimi

Birleşik Amerika ailelerinde çocuk seviliyor ve iyi bakılıyor, üstelik iyi yetiştirilmesi için fedakârlık da ediliyor. Orada her yaşta insanın ömrü yarışma içinde geçiyor... tüm yaşam sahnelerinde... Bu yarışma daha okul öğrenimine başlar başlamaz, yaşam sahnelerine egemen oluyor. Bu yarışmaların sonucu ise, geride kalan muhallebi çocuklarının ezilmesi oluyor.

Aile bağları güçlü... hep birlikte iyi vakit geçirilmesine alışılmış. Hissettirmeden yapılan sürekli anne-baba terbiyesi ve kontrolü var.

Ailede başlayan eğitim, her kademedeki okulda ve üniversitelerde aksamadan sürüyor. İki kademeli olan yüksek eğitim, lisans, master ve doktora ile sürüyor.

Bizde şimdi nasıl olduğunu pek bilmiyorum. Eskiden bizde kolay sınıf geçilen ve adları palas olarak anılan özel liseler bulunuyordu. Amerika’da bizim eski palas liselere benzeyen üniversiteler de bulunuyor. Ancak bütün üniversitelerin sicilleri herkese açık. Hangisinin dorukta, hangisinin sonda olduğu ciddi bilgilerle açıklanıyor.

Böyle üniversitelerden mezun olanların “iyi” bir iş bulmaları hayal ise de hiç iş bulamamak korkusu kimsenin aklından geçmiyor.

İstisnasız bütün kız öğrenciler için, bütün erkek öğrencilerden istenen tüm şartlar olduğu gibi geçerli... Hiçbir fark kabul edilmiyor. Hiçbir Amerikalı genç kız ise, çalışmayarak koca parası ile yan gelip yatmayı aklından geçirmiyor.. İsterse evlendikten sonra olsun!

Üniversite öğrencilerine “Önümüzdeki on yılı, nasıl planlarsınız?” kitapları satılıyor. Çocuk doğurmanın bile, on yıl önceden planlanması öğretilmeye çalışılıyor.

Öğrenim boyunca öğrencilere yaşama güçlerini koruyacak, başarı hırslarını ve kişisel güvenlerini artıracak teşviklerde bulunuluyor.

7. Öğrenciler ve Spor

Bazılarını gördüğüm üniversite kampüsleri görkemli parklar içinde düzenlenmiş. Bazı üniversitelerin büyüklüğü küçük şehirler kadar var. Hepsi olağanüstü bakımlı doğa güzellikleri, ağaçlar ve çiçekler içinde... öğrenci yurtları, çarşıları, spor salonları ve stadyumlarına kadar her türlü tesis ile tüm öğrenci yaşamının geçirilebileceği büyüklük ve zenginlikte bulunuyor.

Önemli üniversitelerin çoğunda milyonlarca ciltlik kitaplıklar var ki, neredeyse hepsi günde 24 saat açık kalıyor.

Ağaçlar, çiçekler, yeşillikler, spor alanları arasındaki neşeli yaşama biçimi, sınıflara girer girmez iyice ciddileşiyor. Burası artık öğrencinin iyi not alma savaşına girme zorunda olduğu yerdir.

Dünyanın başka yerlerinde rastlanan kopya çekmek gibi bir alışkanlık oralarda görülüyor. Bütün öğrenciler birbirinin rakibi olduğu için kopya veren de yok zaten!

Öğrencilerden alınan üniversite harçları yılda birkaç bin dolardan 15 bin dolara ya da üstüne çıkacak kadar yüksek... Bazı yetenekli öğrenciler bile bu harçlar yüzünden tahsil yapamayabiliyorlar.

Bütçeleri sınırlı aile çocuklarının bu yüksek harçlardan etkilenmemesinin çaresi, yüksek not ortalaması ile başarılı olup, burs veya asistanlık almaktan geçiyor. Yandan dolaşıp ulaşan bir yol ise “parlak sporcu” olmaktan geçiyor.

Spora, özellikle basketbol ve Amerikan futboluna üniversiteler de önem veriyor. Bu işin öğrenci profesyoneliği daha liselerde başlıyor. Spor alanında gösterilen başarılar, biraz garip ama, üniversitelere prestij sağlıyor. Sporcular isterse sadece sporda başarılı, derslerde başarısız olsun, yıllarca kovulmuyor.

Üniversite spor takımlarının amigoları var... Ancak bu sözden, bu amigoların bizdeki futbol amigolarına azıcık olsun benzediği sakın sanılmasın... Bu amigolar, periler kadar güzel üniversite öğrencisi genç kızlar. Amigo’nun böylesini kıskanmamak olacak iş değil!..

8. Günün İçinden

Orta halli Amerikalı, ailesiyle birlikte geçirdiği yaşamı seviyor. Çok alıştıkları ve kullandıkları bir tekerleme “yuvam, tatlı yuvam” sözleri.

Çok katlı, yüksek, apartman konutlar Amerika şehirlerinde yaygınlaşmamış. Bu yerleşme biçimi onlara yakın gelmiyor. Büyük çoğunluk bahçeli evlerde oturmayı tercih ediyor. Bu evler ister büyük, isterse de küçük boyutlarda olsun!

Komşuluk ilişkileri sıcak ve yakın... Bizim şehirlerimizde de eski yıllarda böyle ilişkiler geçerliydi... Tüm Anadolu'da, hatta İstanbul'da ve öteki şehirlerimizde.

Amerika'da komşuda birlikte yemek yenmişse, bulaşığı erkekler sonradan birlikte yıkıyorlar.

Gün boyunca süren her çevrede ilişkiler çok rahat... Ancak fazla yakın gibi görünen bu ilişkilerde "bireysellik" yine de yitip gitmiyor.

Orta halli selamlaşması sıcak davranışlar olarak gerçekleşiyor: "Hi! How are you today?" sözlerinin Türkçe çevirisi, sözcüklerle olmaz, ama anlam olarak: "Ne haber? Keyfin gıcır mı?" gibi olabilir.

Kardeş-dostlarımdan Mücap Ofloğlu ile.

Karşılığı: “Eyvallah! İdare ediyoruz. Senden ne haber?” havasında oluyor.

Üniversite şehri Berkeley’de bir gündelik sahne yaşıyorum.... Telegraph Avenue’de centilmen giyimli bir zat, dükkânların birine girerek Oxford İngilizcesi ile selam verdi: “Good morning Sir!”

Dükkânda o sırada bulunanların hepsi: “Bu keriz de nereden çıktı?” gibi şaşırarak bakıştılar.

Selam vermede tek heceli bir ses, yeterli oluyor, hele yakın ilişkilerde... El sıkma bile seyrek rastlanan görüntü. Hele erkekler arasındaki selamlaşma öpüşmesi hiç rastlanmayan bir yakınlık biçimi.

Yollarda görülen otomobillerin hiç tamir edilmeyen vurukları doğal görüntüler, çarpışma vuruklarının tekme ile düzeltilmiş olması yeterli görünüyor. Çünkü tamir, hele kaporta tamiri fazla masraflı olduğu için vuruklarla gezmeyi sürdürmekten kaçınılmıyor.

Taksilerin bile önemli bir bölümü, birkaç bin dolar etmez, eski harabeler.

Bir gece San Diego’da bindiğimiz taksinin şoförü, davranışları ve çehresi ile bize uzak gibi görünmedi. Anlaşıldı ki, politik nedenlerle ülkesini terk etmek zorunda kalan İranlı bir elektrik mühendisi imiş. Ülkesini terk zorunda kaldığı için San Diego’ya gelip yerleşmiş. Yeni bir yaşam kurmaya çalışırken, geceleri de taksi şoförlüğü yaparak yolunu bulmaya çalışıyor.

Üzgündü, ama güçsüz değildi. Ayrılırken: “Eyvallah Rıza!” dedim. Birden havalara zıpladı ve bağırırmaya başladı “Eyvallaaaah!..” diye.

Rıza uzun zamandır duymadığı bir sözcük için candan duygulanmıştı.

Şehirler arasında, çok düzenli ve talep gören otobüs seferleri düzenlenmiş bulunmakta.. Bu otobüslerin helaları

bile var. Fiyatları da çekici olduğu için dar gelirliler, emekliler, gençler bu seferleri kullanıyorlar. Yolcuların bir bölümü de zenciler elbet.

9. Ayrıntılar

New York'da dostum İzmirli Doktor Mustafa ile buluşmak için telefonla sözleştik. Kendisine: "5'inci Avenue Trump Tower" önünde buluşmayı önerdim. "Olmaz! Tam köşe söyle? On binlerce adam arasında beni bulamazsın!" dedi. Ben yine de dedim ki:

"Bulurum!.. Bütün Amerikalılar hızlı yürüyor. Senin gibi salına salına efe yürüyüşüyle giden Amerikalı olmaz ki..."

O kalabalık caddede Mustafa dostumu, gerçekten de kolaylıkla ayırt ettim.

Amerikalıların giysileri sanki nüfus cüzdanları gibi... Şapkalar da, gömlek ve ceketler de yazılar ve amblemlerle donatılıyor. Hangi sporu yaptığı, kulübü, üniversitesi ne varsa öğreniliyor.

Nakit para taşıma huyları yok. Tüm alışverişlerini, restoran yemekleri, bar içkileri dahil, kredi kartı ile yapıyorlar. Yüz dolarlık banknotu daha görmeden, yaşamını yitirip dünyasını değiştiren Amerikalı sayısı az değil.

Bütün Amerika'da mahalle ve sokak köşesi bankacılığı iyice yaygın (Bizde de öyle olmaya başladı). Müşteri ilişkilerinin çoğu banka binasına girmeden, dış duvardaki otomatik makinelerde bitiyor.

Havaalanı ve otobüs terminali yolcuları arasındaki gelir farkı, bu tesislerin büfe ve barlarında satılanların arasındaki fiyat farkından anlaşılıyor. Havaalanları daha pahalı.

Ancak otobüslerin şehirlerarası değil de şehir turlarına pahalı otellerden de çok kişi katılıyor.

Şehir turları şoförleri aynı zamanda şehir rehberi görevi de yapıyorlar.

Kıdemli bir sanatsever olarak eklemekten kaçınmayacağım bir görüntü var: Öyle nefes kesici güzellikte harımlar var ki, onları yazarak anlatmaya gücüm olmadığını anlıyorum.

10. Nüfus Yapısı

Asya-Avrupa... Birbirine bitişik iki kıta... Ötekiler ayrı.

Önceleri sanıldı ki, Kızılderililerin ataları, Amerika'nın Asya'ya çok yaklaştığı Bering Boğazı'nı geçerek Amerika'ya göçen Asya-Avrupa insanları olmuştur.

Öte yandan, insanlar yüzyıllarca hep batıya giderek Hindistan'ı bulacaklarını sandılar. 1492 yılında Kolomb, hep batıya giderek Hindistan'ı bulamadı, ama Amerika kıtasını buldu. Bulduğu kıtanın da yepyeni bilinmeyen bir kıta olduğunu önce hiç anlamadı.

Amerika'nın keşfedilmesinden sonra, oraya eski dünya insanların akınları başladı. 17'inci yüzyıl başında gelen sömürgeci dalgaları, Jamestown'a ilk çıkanlar önce açlıkla karşılaştılar. Onları kurtaranlar Kızılderililer oldu.

Amerika'nın keşfi Kızılderililer için dramatik sonuçlar doğurdu. Bütün nüfusları şimdi sekiz yüz bin kişiye düşmüş durumda. İşsizlik yüzde 40, ömür ortalaması 45 yıl, erkeklerin dörtte biri alkolik, intiharlar Amerika ortalamasının 15 misli.

Umutsuz değiller hâlâ... Diyorlar ki: "Biz gelecek kuşakların atalarıyız. Yeni doğanlara insan onuruna yaraşacak bir ömür sağlamak için tüm gücümüzle savaşmak zorundayız."

Suzan Boysan ile 62'inci yılına varmış evliliğin ilk yıllarında.

Kızılderililerin ruhsal önderlerinden P. Deere, konferans verdiği Amerikalıların yönelttiği “Kaç kişiyi temsil ediyorsunuz?” sorusuna şöyle yanıt veriyor:

“Ben gerçeği temsil ediyorum. Arkamda kaç kişinin olduğu bir şeyi değiştirmez. Gerçeğin çoğunluğa gereksinmesi yoktur.”

Birleşik Amerika’da 17’inci yüzyılda önemli ticaret ve tarım işletmeleri doğdu. Bu nedenle bu işler için önemli ölçüde kol gücü gereksinmesi de doğdu. Oysa oradaki işsiz Kızılderililer beden çalışmasına hiç alışkın olmadıkları için, ortaya çıkan noksanlık başka yollardan giderilmeye çalışıldı.

İngiliz esir tüccarları Afrika kıtasından zencileri avlayıp, gemilerle ambarlara istif ederek getirdiler. Esir pazarlarında sattılar.

Bu zenciler insanlık dışı şartlarla kullanıldı. Okuma yazma öğrenmeleri bile yasaktı. Çalıştıkları çiftliklerden

ayrılmazlardı. Aile olarak parçalanması sonucunu doğursa bile, satılabilme yolları açıldı.

Zenciler yüzyılların biriktirdiği kini unutamıyorlar. Beyazlara bakışlarında bile hâlâ nefret kalıntıları izleniyor.

Amerika fotoğraflarında zenciler eksik olmuyor... Beyazlarla yan yana... Yirmi milyonu aşan Birleşik Amerika zencileri fotoğraflarda hep beyazlarla yan yana görünüyor, ama derin duygulanmalar farklı mesafelerde... “Yan yana bir ayrılık” gerçekçi anlatım olacak.

Bir sorun da Amerika’nın Meksika kökenlileri... Yüz binlerce kaçak Meksikalı işçi için insan avları düzenleniyor.

Orta direğin altında kalanlar yalnız zenciler ve Meksikalılar değil. En yoksul kesim toplumun kaybolmuş insanları.

Şehir yerleşmelerinde en düşük gelirli insanların yerleştiği köşeleri bulabilmek için bir ölçü arayıp durdum. Sanırım ki buldum: Fakir mahallelerde kilise ve meyhane sayısı birdenbire artıyordu.

Ben New York’tayken Hürriyet Heykeli’nin tamiri için iskele kurulmuştu. Heykelin boynu çatlamıştı.

Sanırım ki şaşmak gereksizdir. Heykel falan ama, “Benim adım Hürriyet Heykeli haaaa!” diye şaşkına dönmüştür.

Kafasını sallamaktan boynu çatlamıştır.

11. Çıkan Sonuç

Amerika orta hallileri arasında bazılarının yüreklerine oturan korku: “Yalnız kalmak!”

Bu korkunun topluma yansıyan görüntüsü kulüpler, dernekler ve benzeri kuruluşlara üye olup, tek başına derin derin düşüncelere dalmayı önlemek oluyor.

Bu kuruluşlarda spor yapmak, kitap okumak ve benzeri uğraşlar sırasında, toplum içinde “yalnız kalmak” gibi bir ruhsal baskının etkileri azaltılıyor ya da yok ediliyor.

Kitap okuyan nüfus yüzde 5’e varmıyor. Yüzde 20’ye yakın gazete okuyor, yüzde 25 sürekli televizyon seyrediyor.

New York Times gazetesinin çok okunan bir kitap bölümü var. Buna göre en çok satılan kitapların arasında her zaman iki perhiz, bir yemek ve bir jimnastik kitabı bulunuyor. Böyle sonuçlar kitapseverleri memnun etmiyor.

Herkes birbiriyle konuşurken çehreler tatlı gülücüklerle biçimleniyor. Yani tanıştıkları anlarda bile, ille de öyle “Mr.” gibi hitaplarla söze başlanmıyor. Hemen küçük isimlerin kullanılması tedirginlik yaratmıyor.

Aşk mı?.. Onsuz olur mu? Elbet böyle yaşam biçimleri aşksız kalır mı?

Şiirsel yaşayışın aşksız olmayacağı, kendileri denemediyseler bile, elbet kitaplarda okundu... Vazgeçilemez.

Beden sevişmelerine gelince, bu işin de beden sağlığı ötesinde ruh sağlığını sürdürmekteki önemini bilmeyen yok gibi... Denemeyen ne kadar mı? Bilmiyorum.

Ya politika? Özel bir amaçları yoksa eğer, politikayla uğraşanların önemli bir bölümü bu işi sanki bir “hobby” gibi yapıyorlar. Yani “sporuna” yapıyorlar. Hatta son derecede doğalmış gibi: “Ben politika sevmem, spor sevirim,” diyen kişiler bulunuyor. İlginç olan yanı bu sözün dinleyenler tarafından da doğal karşılanması.

Politik eğilimlerin gruplanması genellikle liberal-muhafazakâr olarak ayrışıyor.

Birleşik Amerika sosyalisti orada hâlâ geçerli olan ölüm cezasına karşı...

1960’lı-70’li yıllarda Birleşik Amerika’da görülen gençlik hareketlerinin kaynağı, toplum düzenine aykırı dü-

şüncelerin uyumsuzluğu yanında, toplum değerlerinin hepsinin yüzeysel bulunmasıydı.

Sıkıntı nedenlerinin kaynağını düşünürken sanıyorum ki önemli nedenlerin başında insanların pazarlanabilir değerlerinin önemsenmesi, geri kalan tüm değerlerin unutulması geliyor.

Bir akşam üniversite şehri Berkeley'in sokaklarında genç bir adam bütün dünyaya haykırarak lanet okuyordu. Eskiden insanlar, "Ben bu yaşa kadar ne yapabildim?" diye kendileriyle hesaplaşmaya orta veya ileri yaşlarda girerlerdi. Bu yaş şimdiki yıllarda çok azalmanın da ötesinde, 15-20 yaşına kadar indi.

Böylesi bezginlikler tedavi edilmezse sonu dramatik olabiliyor.

Şehirlerarası otobüs yolculuklarında herkes birbiriyile yakın konuşuyor. Bana da, "Nerelisiniz?" diye soruklarında söylüyorum.

Meraklanıyorlar. Hangi parayı kullandığımızı, hangi dili konuştuğumuzu soruyorlar.

Orta halli Amerikalı, kendi ülkesinin geleceğinden çok, dünyanın geleceğini merak eder, endişe duyar. Kendi ülkesinin geleceğine güvenle bakar.

Birleşik Amerika niçin süper güç olmuş?

Bilmek zor, ama yine de birkaç söz etmekten kaçınılmaz.

Tüm olaylardan doğabilecek ekonomik sonuçlar önemseniyor. Her hareketin sonunda bundan kaç dolarlık sonuç çıkabileceği hesaplanıyor. Bu hesap hiçbir duygu etkisi altında kalmadan yapılıyor. Yanlışlığa düşürmeyecek çıkış noktalarının nasıl bulunabileceği biliniyor.

Bütün hesaplar sürekli olarak yeniden kontrol ediliyor. Sürekli olarak yeni hesaplara göre hareket ediliyor.

Her an bir şeyler yok oluveriyor, her an yenilik, her an yeni görüş ve düşünce basamakları çıkılıyor.

Birleşik Amerika'nın süper güç olmasını bu nedenlerle bağlayanlar bulunuyor. İnsancıl görünmeyen ne varsa, onlar da bu hesabın içinde.

12. Moskova

Moskova'ya uçacağız. Biraz sonra bizi götürecek olan uçağa çağrılacağız. Biraz çekingenlik duyuyorum, ama merakım çekingenliğimi bastırıyor.

Uçağa götürüldük. Şişman burunlu bir uçağa yere yakın bir kapıdan girdik. İçerideki bir merdivenle uçağın üst katına çıktık. Tavan da epeyce yüksek. Dört motorlu uçak 350 yolcu alabiliyor.

Alışkanlığımdan vazgeçmedim. İlk işim hostes hanımları incelemek oldu. Kıyafetleri iyi... Saçlarını kuaförlerin yaptığı belli oluyor. Bu saç biçimleri güzellikleri ile birleşince yeterli oluyor.

İstanbul-Moskova arası uçuş 2.200 km... Süre 2,5 saat.

Tarifesinde indik. İstanbul'un artı 10 derece havasından sonra Moskova'nın eksi 20 derecelik soğuğu bir anda yüzümüzü çarpıtıyor. Otobüsle getirildiğimiz alan binasında sıraya girdik, gümrükten geçtik.

Rehberimiz güzel İrene grubumuzu karşıladı.

Rusya öylesine az irtifada düzlük bir ülke ki, en yüksek yeri denizden sadece 347 metre yukarıda. Bizim İstanbul Yakacık Aydos tepesi bile 503 metre.

Bu yapıda bir ülkede, Moskova'da nehirden sadece 40 metre yukarıda olan Borovitski tepesi, düşmanlardan korunacak kaleyi yapmak için uygun bir yer olarak kabul edilmiş. 1331 yılında burasının adı: "Kreml" imiş... Aslı Grekçe olan bu sözcüğün anlamı: Kale veya dik kaya demek oluyor. Günümüzde Moskova'nın Kremlin denen yeri burası.

*Prof. Dr. Cevat Çapan ve sayın eşi ile konuk gittiğimiz
Eskişehir'de karşılandık.*

Şehir adını Moskova nehrinden alıyor. Anlamı eski Slav dilindeki bataklık anlamına gelen Moska sözcüğünden geliyor.

Moskova nehri Moskova şehri içinde, geniş yaylarla döne dolaşa 78 kilometre akıyor.

Şehrin kabul edilen kuruluş yılı: 1147.

Çar I. Petro Rusya başkentini 1712 yılında Petersburg'a naklediyor. Moskova, Sovyet devriminden sonra 1918 yılında fiilen ve 1922 yılında resmen başkent oluyor.

Moskova'nın nüfusu Napolyon savaşları sırasında, 1812 yılında yalnız 250 bin kişi... Nüfus 1917'de 2 (iki) milyon, sonra 1982 yılında 8 (sekiz) milyona çıkmış. O zaman şehir nüfusunun 2000 yılına kadar artmamasına karar verilmiş.

Neredeyse bütün dünya şehirlerinde yaşanan her zaman parçası, şehrin çehresini kendi anıları ve mimarisi ile bütünüyor. Bu gelişme Moskova'da da görünüyor.

Güzel Sanatlar Akademisi (sonraki MSGSÜ) okul arkadaşım ressam Nuri İyem ile.

Kremlin, bir üçgen biçiminde yer alıyor, güneydoğusunda Moskova nehri akıyor. Kuzeydoğusunda Kızıl Meydan ve batısında ise Aleksandr Bahçesi yer alıyor.

Moskova'da bütün şehir, Kremlin merkez olmak üzere, etrafındaki gelişme halkaları halinde büyümüş bulunuyor. Çevreye giden bütün yollar Kremlin'e merkezleşerek biçimleniyor.

Bu yolları birleştiren enine yollar, Bulvar Ringi ve Bahçe Ringi ile bağlanıyor. En dıştaki enine yol 100 km uzunluktaki Otoyol Ringi.

Ünlü Basilius Katedrali, Kremlin'in hemen doğusunda yer alıyor. Korkunç İvan'ın Çarlık zamanında ve 1561 yılında yapılmış.

Moskova denince akla gelen bu binanın dış mimarisi, bütünlüğü olmayan bir biçim kargaşası halinde. Binanın ünü mimarlık değerinden değil de, tuhaf biçimlenmesinden geliyor.

Kremlin'in 1917'den sonra yapılan tek binası, 1960-61'de inşa edilen Kongre Sarayı'dır.

Bolşoy Bale temsilcileri başta, törenler, kongreler, film festivalleri ve her türlü politik toplantıların düzenlendiği bu salon 6.000 (altı bin) seyirci alıyor.

Bizim Moskova gezimiz kış öncesinde ve acı soğuklarda olmuştu. O gezide bir Moskovalı bize diyordu ki: "Sanmayın ki burası yazın daha güzel olur. Burada gri ve sarıdan başka bir renk, zaten görmezsiniz. Oysa kar güzelleştirir. Kışın zevki başkadır."

Moskova'da kış ile zıtlaşmak yerine, sevişerek uyuma alışkanlığı bulunuyor. Soğuğun böylesinden bile neşelenme payı çıkarmaya çalışarak doğru yapıyorlar.

13. Bale Sanatı

Bu gezide Moskova'da kaldığımız otel 1980 yılında açılmış. 26 katlı, 1777 odalı otelin yüzme havuzu, parkı, dükkânları, bankası ve postanesi var.

Ünlü Krasnaya Ploşcad, yani Kızıl Meydan 400x150 metre boyutlarında, Adı Rusça'da Güzel Meydan anlamında.

Bu meydan III. İvan zamanından beri, her türlü politik olaylara, gösteri ve toplantılara, gösterilere ve geçit törenlerine sahne oluyor.

Kızıl Meydan'ın Kremlin duvarlarına yanaşan geniş yanında Lenin Mozolesi yer alıyor. Pembe granitten ve kademeli olarak düzenlenen yapının bir bölümü, rejimin en üst yöneticilerinin tören tribünü olarak kullanılıyor.

Moskova'nın 200 km uzunluğunda ve 125 istasyon ile hizmet eden başarılı bir metro tesisi bulunuyor. Sekiz milyon Moskovalı günde altı milyon kereden fazla metroya biniyor. Her hatta tren gelişi iki dakikayı geçmiyor.

Moskova metrosu ünlü... 1935 yılında Moskova şehrinde parti başkanı olan N.S. Kruşçev tarafından yönetilerek uygulanmış.

Sonradan Komünist Parti 1'inci sekreteri sıfatıyla ülkenin başına geçen Kruşçev'in adı şimdilerde pek anılmıyor.

Metronun ilk bölümlerinde saray benzeri görkemli salonlar, artistik mozaiklerle renklenmiş görkemli mekânlar, süslü avizeler, renkli mermerler ve bronzlarla ihtişamlı biçimde inşa edilmiş. Daha sonra bitirilen bölümler böyle bir ihtişam çabasından sıyrılarak daha sade biçimlerde gerçekleşmiş.

Moskova'da bazı binalarda o zamanın devleşme hevesleri görülüyor. Bir örneği, 32 katlı Moskova Devlet Üniversitesi binalarıdır.

35.000 öğrencilik Yeni Moskova Üniversitesi'nin 5.000 öğrencisi yabancı ülkelerden.

Moskova'nın 20-25 katlı binaları bütün şehre serpilerek seyrek yerleştirilmiş. Ufukları çok kapatmıyor.

Bir gece Moskova'nın dünya ünlüsü bale temsiline bilet bulduk. Oyunun o akşam Kuğu Gölü Balesi olmasına da sevindim.

Dünyada daha iyi yapıldığına inanılamayan olay, dünya ününü elhak hak eden Bolşoy bale gösterisidir.

Ben erkekleri bir kenara bırakarak hemen balerinleri anlatacağım.

Dünya güzeli balerin hanımlar, ne denli yükseğe zıplarlarsa, tekrar yere o denli yavaş iniyorlar. Yerçekimine karşı olan bir görünüş gerçekleştiriyorlar.

Ön koşul sanat yeteneği, Bolşoy balerinleri için yeterli değil... Çünkü bütün ön koşullardan sonra yıllarca esir gibi, delicesine çalışmak şart!.. Sahneye çıktıktan

sonra da yine tükenmeyen sabır ve çalışma şart...

Bu dünya güzeli hanımların sahnede vücutları değil de, ruhları uçuyor sanki...

14. Leningrad'a Varış

Moskova'dan Leningrad'a yataklı trenle geçiyoruz. 650 km yolu gece treni ile 8,5 saatte gidiyoruz.

Gece tren yolculuğunun zor bir yanı, hep karanlık yolculuğu olması... şehirlerden, kasabalardan bile geçerken oralar görülüp de anlaşılmıyor. Gecenin kattığı şiirsellik var ama, şehir ve köy ışıkları çevreyi anlamak için yeterli olmuyor.

Gece de olsa sonsuz-dipsiz bir düzlükte gidildiği belli oluyor.

Vagona monte edilmiş karavan bir semaverden çay dağıtılıyor. Metal, büyük bir bardak çay, bu soğuklar okyanusunda cana can katıyor.

Sonunda Leningrad'a ulaşıyoruz.

Bu şehirde sabah karanlığı bir türlü sona ermiyor. Ortalık saat sabahın 10'unda aydınlanır gibi oluyor. Saat 16'da yine gece basıyor. Günde yaklaşık beş saat süren gündüz aydınlığı ise canlandırma yaratmayan loş bir aydınlık gibi.

Arkadaşlarımla birlikte orada yaşayanları düşünüp isyan ediyoruz:

"Heey be! Bu şehirde akşamcı olmaya karaciğer mi dayanabilir?"

Ancak buralılar bu aydınlık azlığının acısını yazın çıkarıyorlar.

Ortalık hiç kararmıyor. Bu şehrin o ünlü "Beyaz Geceler"i yaşanıyor. Haziran-Temmuz aylarında güneş do-

ğudan yükselip, batıdan batmıyor. Gökyüzünün kuzeyinde doğup, gün boyunca gökyüzünde dönüp dolaşıp, yine kuzeyden batıyor. Güneşin ışıması her gün 19 saat sürüyor. Akşam loşluğu başladıktan hemen sonra sabah pembeliği başlıyor.

Şehir 389 km²'lik bir alana yayılmış... Neva nehri deltasının 243 adasına oturarak kurulmuş olması dünyada benzeri olmayan bir özelliği... Baltık körfezinin, Fin körfezi denen kıyılarında kurulmuş.

Nüfusu dört milyonu aşan bu kent, ortasından deniz oynaklığıyla geçen Neva nehrinin yanı sıra, görünüş ve yaşamı çeşitlendiren kanal ve deniz görüntülerine de sahip, bir olağanüstü istisna şehir.

Şehrin bu pek oynak su ve kara biçimlenmesi, başka Avrupa şehirlerine de bir derece benziyor. Avrupalılar bu şehre "Kuzeyin Venedik'i" veya "Amsterdam"ı benzetmesi yapıyorlar. Benzeşme bir derecede var, ama bu şehir ötekilere yine de çok benzemiyor... Üçünü de biliyorum.

Bir grup fotoğrafında Cevat Çapan ve Besim Dalgıç ile...

Bu şehrin kurucusu Çar I. Petro, Rusya’da anılan adı: Büyük Petro veya Deli Petro. Doğumu: 1672.

Petersburg’un ilk yapılarından birisi, Peter ve Paul Kalesi... Kale burçlarının Trubetskoy adı olanında 72 hapis hücresi var. Bu odacıklarda geçmiş zamanın birçok ünlüsü zorla konuk edilmiş.

Bu kişilerden birisi, Çar Petro tarafından itham edildiği için içeri sokulan öz oğlu Aleksey oluyor. Ölümü bu hapisanede kuşkulu biçimde gerçekleşiyor.

Bu kalenin en ünlü konukları arasında Dostoyevski de bulunuyor. Kendisi için verilen idam hükmü Çar tarafından ömür boyu hapse çevriliyor.

Ancak bu değişiklik kendisine hiç bildirilmeden son dakikaya kadar idam edilme tiyatrosu oynanıyor.

Sonra da Sibiry’a sürülüyor. Bu sahnelerin anıları ünlü yazarın “Ölümler Evinden Anılar” kitabında çok etkili biçimde anlatılıyor.

Kalenin 47 numaralı hücresinde ise 1905 yılında M. Gorki konuk edilmiş, deyim yerinde ise eğer.

15. Bir Şehir Kuruluşu

Çar I. Petro, Büyük Petro, adını Petersburg’a verme hakkı kuşkusuz olan bir ilginç kişilik...

Bu şehri, ormanlar içinde olmasına karşın, yine de taş yapılarla kurmak istiyor.

I. Petro yani Büyük Petro en ilgi çekici emirlerinden birini “Sakal Kararnamesi” ile veriyor. Bu kararnameye göre sakalı olan her kişiden yılda 100 (yüz) ruble vergi alınacak... Şehir kapılarından giren her kişiden de bir köpek giriş ücreti alınacak.

I. Petro garip bir adam, deli lakabı yakıştırılması da boşuna değil... Ancak kendisi ilginç bir kişilik... Avrupa’da yıllarca yaşama görgüsü edinmiş... Gizlenmiş hüviyet ile.

Ülkesine dönünce bir kararname (ukas) çıkarıyor. Şehre girecek herkesin Avrupa, özellikle İngiliz modasına göre giyinmesini şart koyuyor. Şehir kapılarına bu giyim biçimlerinin örnekleri asılıyor.

Bu şartlara göre giyinmeyenler şehir kapılarından içeri sokulmuyor. Şehir kapılarında o zaman yaşanan mizah sahneleri hâlâ anlatılıyor.

Petro, bu şehrin o zaman ve hemen daha hızlı büyümesi için bir emir daha çıkarıyor.

Bütün Rusya'da taş inşaat yasak ediliyor. Ülkenin bütün duvarcıları zor ile Petersburg'a sürülüyor.

Bir emir daha çıkıyor: Bütün prensler, asiller ve zenginler şehirde iki katlı taş evler yapmak zorunda bırakılıyor.

Petro 1725 yılında öldüğünde, şehirde 40 (kırk) bin ev yapılmış oluyor ve 75 (yetmiş beş) bin nüfus yaşamakta.

Şimdi 4 (dört) milyon nüfusun yaşamakta olduğunu belirterek şehir geçmişini burada bitirelim.

16. Önemli Müze

Bu şehrin Ermitage Müzesi dünyanın en büyük üç müzesinden biri... (Öteki ikisi British Museum ve New York Metropolitan Art.)

Bu müzenin hazineleri arasında, Rubens'in 42, Rembrandt'ın 25 resmi bulunuyor. Öteki sanat hazineleri arasında, 11 Cézanne, 15 Gauguin, 35 Matisse, 36 Picasso resmi yer alıyor.

İlginç ve biraz da şaşırtıcı bir bilgi, bütün dünyadaki petrol, kömür ve doğalgaz rezervlerinin önemli bir bölümünün Birleşik Amerika ve Rusya gibi iki süper devlet sınırları içinde olması. Her iki ülkede de önemli müzeleri gezdikten sonra, en zengin ve önemli müzelerin bu iki ülkede bulunmasına fazla şaşırmadım.

Leningrad'ın Şchedrin kitaplığı hazinelerinde 17 milyon kitap bulunuyor. Burada 1.500 kişi çalışıyor. Londra'nın British Museum, Paris'in National, Washington'un Kongre, Moskova'nın Lenin kitaplıkları ile birlikte dünyanın en önemli kitaplıklarındandır.

1930'lu yıllarda Moskova'yı ziyaret eden yüzyılın önemli mimarı Le Corbusier, "Moskova'yı nasıl düzeltirsiniz?" sorusuna çok sade bir yanıt veriyor. Diyor ki:

"Eski Moskova'nın yüzünü temizleyip, olduğu gibi bırakmalıdır."

Leningradlılar da Corbusier'nin tavsiyesine uymuşlar ve şehirlerinin cibiliyetini değiştirecek bir değişiklik yapmamışlardır.

Bir arkadaşımız, bu şehrin kedi ve köpeklerine şaşıp kalıyor: "Nasıl iş bu? Rus kedileri de "miyav miyav" diyor, köpekleri de "hav-hav..."

17. Yılbaşı Gecesi

Leningrad'daki otelimizde yılbaşı balosuna katılacağız. Akşam saat 19.00'da standart akşam yemeği biraz erken sunuldu. Sonra salon gece hazırlığı için boşaltıldı. Kapılar balo salonu olarak saat 23'de yine açıldı.

Hazırlanıp asansöre gittim. Kapıları açılınca içerisinin Çinli hanımlarla dolu olduğunu gördüm... Ben içeri girer girmez, asansör alarma geçip düdüklere öttürmeye başladı. Ben çıktım ama, iki Çinli daha çıkmadan alarm sesi kesilmedi.

Ancak iki Çinli bu sefer sessizce kabine girdiler. Ben de işaret parmağımı ağzıma götürerek "Sus!" işareti yapıp içeri girdim.

Hanımlar öyle şiddetle kahkahalar attılar ki, alarm yine hızla ötmeye başladı.

Ben Çinli hanımlarla aynı lisanda hiçbir konuşma yapmadan anlaşılmış oldum.

Arkadaşlarımla otel holünde buluştuk. Kulağıma fı-sıldayarak mini etekli bir hanım gösterdiler. Kızın bacakları form olarak zarif ve güzeldi, ama siyah çoraplar giymişti.

Yılbaşı balosunun ön ikramları zengin ve çok lezzetliydi. Kırmızı ve siyah havyar, elbet tereyağı, çok çeşitli füme balıklar, jöle içinde balık vardı. İçki olarak Kırım şampanyası ve elbet Rus votkası.. Miktarları iyice cömert ölçüde ve en dayanıklı olanları bile devirecek kadar.

Saat 24.00 yaklaşırken herkes sustu. Radyoların yayınladığı yeni yılın iyi dilek mesajından sonra yeni yılın çapkınlıkları hemen başladı.

O gece otelin görkemli salonlarında iki bine yakın konuk bulunuyordu. Sanırım ki yaklaşık yarısı Leningradlı Ruslardı. Öteki yarısı ise bütün dünya ülkelerinden gelen yabancılardı.

Çok sayıda Çinli, Ortadoğulular, Afrikalılar, hatta Birleşik Amerikalılar ve biz Türkler vardık. İki masa ötemizde bir Birleşik Amerikalı kendi cumhurbaşkanına bağırarak küfür ediyor, 10-15 kişi etrafına toplanmış kahkahayı basıyor. Bir genç hanım kendi sutyeninden içki içiyor, alkışlanıyor. Show huyunu bırakmayacağını daha çocukken öğrenmiş olmalı.

Balo salonu insanları öylesine çeşitli ve renkli ki, fotoğraf çekmeden olmayacak diyorum. Üç kişi yakamıza aynı biçim ve renk rozetler taktık, fotoğraf çekmek için salonda dolaşmaya başladık. Böylece daha “kolektif” bir görünüm kazanmış olduk.

Flaş çaktıkça herkes kendi dilinden “Ne oluyor?” diye soruyor gibi. Biz gayet sakin “Pravda” diyoruz. Zama-

*Kadim ve can dost Kemal Önen (Prof. Dr.) ile,
tıpkı fotoğraftaki gibi yakımız.*

nın etkili gazetesi bu! Yolumuzu buluyoruz. Bu sözü duyan herkes önünü ilikleyip zarif pozlar veriyor.

O zamanlar oralarda garsonluk servislerinin yapılmasından çok şikayet olurdu. Oysa o akşam servis de çok iyi yapıldı.

O zaman özeleştirici politika yaşamının doğal bir kurumu sayılmaktaydı. Kendileri hakkında da en iğneli eleştirilerden kaçınmazlardı. Belirli örnek kendi mizah dergileri olan Krokodil'di.

Bu dergide gördüğüm bir karikatürü anlatmaya çalışacağım.

Dergide bir restoran köşesi gösteriliyor. Hizmet görmeyi bekleyen iki adamın sakalları uzamış, gözleri çukura kaçmış.

Servise yeni başlayan bir garson bekleyenlerden birisini dürtüp soruyor:

“Söyle bakayım, sen ne istemiştin? Sabah kahvaltısı mı, öyle yemeği mi, akşam yemeği mi?”

Bizim Türkçemizde sevimli bir biçime dönüştürme çabası bulunur: Adamcağız-kadıncağız deriz.

Ruslar suya “voda” diyorlar, “votka” ise sucağız anlamına geliyor. Eeee, ne sucağız ama!

Bir kadeh votkadan sonra, bir çay içmek gibi alışkanlıkları da bulunuyor. Ancak içilen bu çaya şeker koymak olağanüstü yanlış oluyor. Çayı şekerli içen devriliyor.

18. Napolyon Savaşları

1812 yılı yaşanıyor. Napolyon’un 160 bin kişilik ordusu Rusya sınırını savaş ilan etmeden geçiyor. Smolensk ve Borodino’daki iki savaşı da kazanarak Moskova’ya ulaşıyor.

Kış geliyor. Acı Rusya soğukları, ikmal yollarının uzaması, hele Moskova şehrinin yanarak harabeye dönmesi nedeniyle Napolyon çok zorlanıyor, ordusu 100 bin kişiye iniyor. İmparator Napolyon, Ekim ayında şehri terk etmek zorunda kalıyor.

Ruslar geri çekilen zayıflamış Napolyon ordusuna sürekli saldırıyorlar. Fransız ordusu önce 30 bin kişiye düşüyor. Kalan bu ordu bakiyesi ise Brezina savaşında bütünü dağılmaktan kurtulamıyor.

Bu sonuca kadar varan bu seferin kazandırdığı hiçbir sonuç yok!..

Napolyon’un Moskova işgali sırasında çıkan yangınlardan sonra gerçek trajik durumu imparatoriçeye yazdığı mektuptaki anlatışı olağanüstü ilgi çekici... Şöyle:

“Askerler için hâlâ yeteri kadar zenginliklerin kaldığı yerde önceki gibi çapulculuk yapıldı. Bu sefiller ka-

sıtlarında o kadar ileri gittiler ki, yangın pompalarını bile çaldılar veya tahrip ettiler.”

Dünya tarihi ünlü kişilerin, imparator bile olsalar ne denli dramatik yanlışlar yaptıklarının örnekleriyle doludur.

Önemli Rus yazarı Şolohov da 1943 yılında, Almanların Rusya saldırılarından iki yıl geçtikten sonra “Amerikalı Dostlara Mektup” diye bir yazı kaleme alıyordu:

“Eski kayıtlar Hunların, Moğolların ve öteki vahşi kabilelerin kanlı saldırılarından söz eder. Bunların hepsi bize karşı Alman Nazilerinin giriştiği mezalim karşısında sö-nük kalır.”

Tarih okudukça, bana zaman zaman hafakanlar basıyor. Uygur olması gereken bu ülkelerin halkları nasıl böyle insanlık dışı zulümlere alet olabiliyorlar diye.

Birleşik Amerika için “çelişkiler ülkesi” yakıştırması yapmaya alışmışız. Rusya da benzeri bir çelişkiler ülkesi.

Bener Dortunç ve Müccap Ofloğlu ile nerede olduğumuz duvarda yazıyor.

Moskova'da pazaryeri gezerken satıcılardan birini kendime yakın buldum... Yüz yapısı ve bıyığı yabancı gelmedi. Kendisine yaklaşılarak Türkçe: "Ben İstanbul'dan geliyorum. Türküm!" dedim.

Yüzü bir anda aydınlandı: "Ben de Üzbek!" diye bağırdı. Özbekler kendilerine Üzbek diyorlar.

"Adım Taşabaat Abezber." dedi.

On dakika süreyle iyi anlaşarak tatlı tatlı söyleştik. İkimiz de kendi dilimizde ve alıştığımız gibi konuşmuş ve anlaşmıştık.

Taşabaat'la sıcaklıkla vedalaştık.

19. Sofralarda

Oralarda yemek nasıl mı başlıyor? Meze ile.

Adı: Sakuşka... Lokma biçim ve boyutunda füme veya salamura balık çeşitleri, soğanlı ringa, jöle içinde balık ve et çeşitleri, sebze salatası, bazen de adı pirogge olan içi bol kıymalı sıcak börek sunuluyor. Votka'nın sofraya gelmemesi çok ender rastlanan bir durum.

Biz İstanbul'da da Rus salatası diye sunulan ikramlar biliyoruz. Ama Rusya'daki Rus salatası bizim bildiğimize pek benzemiyor.

Orada gördüğüm Rus salatasında büyücek tavuk parçaları didiklenmeden geliyor. Yanında yarım parmak kalınlıkta kesilmiş haşlanmış patates, sadece ikiye bölünmüş katı yumurta sarısı, cıvıklaştırmayacak kadar az mayonezle fazla karıştırmadan Rus salatası yapıyor.

Bu karışıma havuç, bezelye, hıyar eklenip, mayonezle cıvıklaştırılırsa, Ruslar bunun adına Fransız Salatası diyorlar.

Bu yakıştırma benim Fransızların her işi böyle karıştırdıkları düşünceme de uyuyor. Kosmos Otel'deki kah-

valtı büfesi çok ülkede olduğu gibi self servis... Tereyağı, reçel, salamlar, soğuk et, peynir çeşitleri, börek ve çok çeşitli ekmek var.

Çay ise kocaman semaverlerde ve mahalle çeşmesi gibi musluklardan akıyor.

Yemeklerde ise soğuk veya sıcak balık, bazen et, seyrek olarak tavuk sunuluyor. Masada ise su veya maden suyu, seyrek olarak Rus birası bulunuyor.

Oteldeki her büfede mürdüm eriğine benzer bir meyvenin susuz ve şekerle pişirilmiş bulunuyor.

Rusya’da havyar üretimi dünyaca ünlü. Havyarın ne olduğunu yine analım: Bu nefis madde balığın karnından çıkarılan yumurtası... Üretimi yılda sadece 500 ton kadar. En nefis havyar, deniz ve nehirler arasında göç ederek yaşayan Mersin balığından elde ediliyor.

Rusların ağızlarına alışkanlık ettikleri bir sözcük “niçevo” oluyor. Herkesin, her durumda ağzından fırlayıveren bu sözcüğün anlamı, bizim bazı söz fışkırımlarına benziyor... Ne gibi mi? “Boş ver”, “yok zararı” gibi niyetlerle kullanılıyor.

Alfabeleri farklı, Kiril alfabesini biz bilmiyoruz. Aynı olan önemli sözcük: Çay.

Dış hava soğğundan insan giyinerek korunabiliyor da, buz gibi bir havanın solunmasına çare bulunamıyor.

Eczaneden ilaç almak için cambazlık gerekiyor. Parmağımı burnuma değdirip nefes çekince nezle ilacını, gırtlığıma dokunup öhö deyince öksürük ilacını aldım.

Sokaklarda sürekli kar temizliği yapılıyor. Ayakkabının altı pütürüklü bile olsa kayma tehlikesi önlenmiş olmuyor.

Sevgili arkadaşım Atilla sokaklarda kaymayalım diye dayanışma içinde yürümeyi önerdi. Ben kendisine:

“Dayanışma ha! Yani “solidarnos” istiyorsun... Lech Valesa’nın sendikası gibi?” Sonra ekledim: “Sakın ha!

Bu dediğin bu ülkenin 141-142'sine girer. Başımızı derde sokma!”

20. Çağdaş Müze Anlayışı

Kalabalıktaki yaşamımız içinde, “müzelik” diye bir deyim kullanılması tuhaf bir alışkanlık.

Bu sözcüğü kullananların niyetinde “müzelik” sandıkları kişiler ya da ne ise onlar için, artık kullanım dışına çıkmış, hatta yaşamının da dışına iletilmiş olması kastedilirdi.

Bu alışkanlık bazı sözcükleri anlamını hiç düşünmeden kullanma hafifliğimiz örneklerinden birisidir.

Oysa müzelerde sunulan ne olursa olsun hepsi, hiç ama hiç yalnız geçmiş zamanları değil, yaşanmakta olan ve gelecek zamanları da aydınlatmak için gösterilir.

Müzelerin asıl ve en önemli amaçlarından biri, insanlara gelecekte insan gibi nasıl yaşanacağını öğretmektir.

20'nci yüzyıl dünyadaki müze anlayış ve kullanımına yenilikler getirdi. Müze artık sadece eski eserlerin ve zamanların gezildiği sanılan bir geçmiş zaman mekânı olmaktan çıktı.

En önemli fark, müzelerin artık yaşanan zamanın anlamını korumaya ışıklar yaktığı yerler olduğunun anlaşılması oldu. Bu da yetmedi... Müzeler artık “gelecek zamanda” bile nasıl yaşanması gerektiğini öğreten okullara bile dönüştü.

Zaten üstelik geçmiş zamanı tanımayan da ne yaşanan zamanı nasıl kullanacağını öğrenebiliyor, ne de gelecek zamanı nasıl yaşayacağını kavrayabiliyor.

Bu nedenle çağdaş müzeler artık, yalnız o zaman için bitirilmiş ve sunulan sanat eserlerinin duvarlara asıldığı, salonlara konulduğu mekânlar olmanın dışına çıktı.

Çağdaş müze artık, bütün insanlara kültür sunan, yaşamının anlamını öğreten, “halk okulları” oldu.

Çağdaş müze artık, koridorlarında insanların sessizce dolaştığı, geçmiş zaman sanat eserlerine hayran olarak sessiz adımlar attığı, “pasif insanlar meşheri” değil.

Çağdaş müze artık, toplumların her kesimine açık olan ve en önemlisi gelecek zamanda nasıl yaşamaları gerektiğini öğreten “halk üniversitesi” oldu.

Çağdaş müze şimdi, hazine değerinde eserlerin insan kafalarına kendiliğinden konuk olması beklenen, “ne bir ses, ne bir nefes” duyulan sanat eseri mezarlıkları değil artık.

Şimdi müze, sanat ile ve hatta bilim ile de insan kafası ve canlı hayatını birleştiren bir kültür ocağı olma gelişmesine ulaşmış bulunuyor.

21. New York Guggenheim Müzesi

20’nci yüzyılın en önemli mimarlık yapılarından birisi, New York’taki Guggenheim müzesidir.

Müze binalarının talihsizliği üzerinde de biraz durmak şart. Artık önceki görevlerini tamamlamış olan, kralları ve kraliçeleri dünyadan çekilmiş saray binalarının müze yapılandırılması kolaylık olmuş, alışılmış... Müze deyince hemen akla eski sarayların gelmesi bundan kaynaklanıyor.

Ne iyi olmuş ki New York’da eski saray binaları bulunmamış... Bulunsaydı eğer, New York Guggenheim Müzesi de belki bu saraylardan birinde açılırdı. İyi ki yokmuş da 20’nci yüzyılın önemli mimarlık yapılarından birisi New York şehrinde gerçekleşme fırsatını bulmuş.

Ne iyi olmuş da Guggenheim ailesi bu projeyi düzenleme görevini 20’nci yüzyılın en değerli mimarlarından biri olan Frank Lloyd Wright’e vermiş.

Önceki zamanlarda neredeyse bütün dünya müzele-ri, asaleti olan eski saray binalarının salon ve odaların- da kurulmuş... Çok sayıda bu gibi müze gezdim. Salondan salona, odadan odaya geçerek koskoca binalar geziliyor. İnsan bir süre sonra müzenin neresinde olduğunu bile kav-ramıyor.

Oysa mimar Wright binayı olağanüstü sadelikte planlama cesaretini göstermiş... Kocaman tek bir silin-dir planlamış... Bu yuvarlak hacmin en üstüne önce asan-sörle çıkılıyor... Sonra da bu kocaman yuvarlak hacmin iç cidarlarındaki balkon gibi inşa edilmiş koridordan ini-liyor. Bütün sanat eserleri silindirin iç cidarına asılıyor. Bu eserlerin önündeki balkon biçimli koridorlarda yü-rünüyor. Bu yürüyüş yolu yüzde 2,5 meyille aşağı doğ-ru alçalıyor. Bu yolun bir yanı sanat eserleri, öteki yanı ise kocaman silindirin kocaman boşluğu.

Yerden yaklaşık 30 metre yüksekten başlayan ziyaretçi yürüme yolu uzunluğu, bir kilometreye yakın... Bir yanı

Genç dostum (artık ne kadarsa!) Mustafa Alabora ile.

hep sanat eseri dolu olan yolun öteki yanı, o kocaman silindirin iç boşluğu... Ferahlık veriyor.

Çok önemli: Gezen konuk sanatsever her an, binanın neresinde olduğunu görüyor, anlıyor. Arada dışarı çıkmak isteyen de aradaki asansör duraklarından çıkabiliyor.

Mimar Wright'ın bu eseri bana göre, 20'nci yüzyılın en önemli beş on mimarlık yapısından biri sayılır.

22. Bilbao Guggenheim Müzesi

Oysa dünyada bir başka Guggenheim Müzesi daha bulunuyor. Bu müze İspanya'nın Bilbao şehrinde kurulmuş.

Yine ünlü bir mimar tarafından planlanmış ve inşa edilmiş.

Ne yazık ki bu müze binası, aynı adı taşıyan New York'daki müzenin yanında hiçbir mimarlık planlaması, bilgisi, vicdanı ve ahlakına uymayan, bir biçim kargaşasına döndürülmüş. İspanya'nın Bilbao şehrinde mimar Frank Gehry'nin planladığı bir bina bu!

Bütün bina formları hiçbir inşaat, yani strüktürel planlama edep ve ahlakına uymuyor. Bütün görüntüsüyle hiçbir bina yapısı, formu, ifadesi taşımıyor. Bu binadan fışkıran biçimler, aşağıdaki kenar mahalle sokaklarına asılıp da rüzgarda uçuşan iç çamaşırları andırıyor. Oysa bu binayı planlayan mimar da ünlü...

Ancak bilinmesi gerekiyor ki ün, yalnız mimarlıkta mutlaka düzgün işler yapma yoluyla kazanılmıyor. Nice ahlak dışı mesleklerde ün kazanmış olanları hatırlarsak, anlatmak istediğimi aydınlatmaya sanırım yardımcı olacaktır.

Müze ve sanat deyince akla artık zamanımızda ille de bazı ciddi binalar ve duvarlara asılı resim çerçeveleri gel-

memelidir. Sanat deyince akla eski tip müze mekânlarında sunulan heykeller de gelmesin artık!

23. Müzeler ve Şehirler

Dünyamız 21'inci yüzyılı yaşamaya başlarken, çenmeden diyebiliriz ki, bazı toplumsal gelişmelere sahne oldu.

Bütün toplumlar artık tüm sanat eylem ve işlevlerini daha da yaygın olarak yaşamaya başladılar. Ön basamaklar halk sanatı düzeyinde olsa bile...

Bazı ilkel ön düşünce takıntıları taşıyan kafalar resim-heykel gibi sanat eserlerini zihinlerinde dışlasalar bile, sanatın tüm toplumlarda yaygınlaşması engellenemedi. Sanat artık insanların yaşadığı tüm mekân ve çevrelerin içine sızar ve girer oldu... Ağır ağır bile olsa!

İstanbul gibi tarihsel, kadim şehirler, sadece bazı bölümleriyle bile olsa, sadece mimarlık eserleriyle bile olsa mekân olarak müzeleştirebile...

Topkapı Sarayı'na, Ayasofya'ya, Sinan camilerine yaklaşan ve giren bütün insanlar kendilerini tarihsel bir sanat mekânı içinde hissetmeye başladılar. Bütün müzeler girenler de kendilerinin böyle bir mekânda yaşamaya başladığını anlar oldular.

Doğduğumdan ve çocukluğumdan bu yaşıma kadar yaşadığım İstanbul'da bütün hayatım bu anlayış içinde geçti.

Önceleri akarsuyu ve elektriği olmayan evlerde yaşamış olsam bile, benim bütün hayatım böyle yaşandı.

Bütün zorluklarına karşı olsa bile, Narlıkapı Çıkamazındaki ahşap eski evimde de, Etiler'deki Boğaziçi manzaralı dairemde de, hep ama hep, aynı hayatı yaşadım.

Çünkü ben, hep ben idim. Değişmedim.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

San Francisco'da, 1983 yılında.

1. Cin Kafalı Biri

Kaliforniya'daki 1848 yılı Altına Hücum çılgınlığı tarihihe geçti. Hatta gençliğimde Şarlo'nun bu konuda çevirdiği bir film görmüştüm.

Bu hücum çılgınlığında altından para kazanarak servet yapmış kişilerin anlatıldığını ömrüm boyunca duymadım. Ancak altın arayıcılara ihtiyaçları olan en önemli malları satan bir adamın San Francisco'da yaptırdığı görkemli binaları gördüm. Bu kişinin yaşamını merak edip bilgi topladım.

19'uncu yüzyıl ortasında bir Musevi delikanlısı Almanya'dan Amerika'ya göçüyor. Edindiği iş kumaş alıp satmak... Sonunda o zamanın Vahşi Batı'sına aynı işi yaparak ulaşan genç adam, günün birinde bir araba dizisindeki bütün malları satıyor, ama elinde kalan birkaç top mavi yelken bezi onun canını sıkıyor.

Levi'nin yolu altın arayıcıların arasına düşüyor. Zor durumdaki bu arayıcılar bütün gün eğile kalka, dere kenarlarında ellerindeki çanaklarla altın süzmeye çalışıyorlar. Bir dertleri de var: Pantolonlarının çok çabuk eskimesinden yakınıyorlar.

Gece vakti saloon'da bu derdi duyan Levi'nin aklına şimşek gibi kurtarıcı bir düşünce geliyor.

Elinde kalan, satamadığı mavi yelken bezlerinden derhal pantolon diktirerek satmaya başlıyor. Mal bir anda kapışılıyor.

1853 yılında Levi'nin kurduğu blue jean imparatorluğu şimdi San Francisco körfezi manzaralı, görkemli ve aynı zamanda zevkli bir "Pantolon İmparatorluğu" merkezinden dünyaya satış yapıyor.

1853 yılından bu yana dünyada nice imparatorluklar, devletler battı, ama cin kafalı Levi Strauss'un kurduğu dünya Pantolon İmparatorluğu güvenli olarak ayakta duruyor.

2. Malta Gezisinden

Sanki dünyayı gezmek bitti de, bir gezi fırsatı da Malta Adası'na çıktı, gittim.

Akdeniz'in göbeğinden fırlayan Malta adaları grubunun yalnız ikisinde yaşıyor, öteki adalar denizlerden fırlayan sipsivri kayalıklardan oluşuyor. Toplam 400 (dört yüz) bin nüfusun 375 (üç yüz yetmiş beş bin) bini ana ada Malta'da oturuyor. Bu adanın da boyu 27, eni 14 km. sadece.

Adanın tarihi karmakarışık... Finike, Kartaca, Roma, Bizans dönemleri, sonra Arap ve Fransız istilaları ve Kanunî Sultan Süleyman döneminde Osmanlı egemenliği. Çeşitlenmenin sonu yok gibi sanki... Napolyon ve İngiliz egemenlikleri sonunda, 1974 yılında bağımsız Malta Cumhuriyeti kuruluşu.

Öylesine minyatür, hatta minnacık bir devlet ki, insanı şaşırtıyor.

Hiçbir enerji kaynağı ve akarsuyu yok bu ülkenin. Bizim gibiler bu ülkenin nasıl bağımsız bir ülke olduğuna şaşıp kalıyor.

Eskiden var olan ormanları Finikeliler, zeytinlikleri de İngilizler yok etmiş ve yerine sebze dikmişler.

Gelelim Malta'nın hoş yanlarına...

Tunç Başaran ve Bener Dortunç ile.

Bina cephelerinin bizimkilere benzer cumbalar ile donatılmış olması, içine çiçekler konması bizim yüreğimize sevimli geliyor. Toplum içi alışkanlıklara göre ahşap cumbası olan ailelerin prestiji yüksek olur imiş.

Eski yeni tüm binaların ve sokakların mimarisi övgüye değer düzeyde.

Hacı olmak için Kudüs'e gidecek adayları saldırılardan korumak için bir askerlik örgütü kuruluyor. Bütün Avrupa soylu aile çocuklarının bu örgütte görev almaları gelenek biçimine dönüşüyor. Böylece Batı Hristiyanlarının Malta Şövalyeleri örgütü kurulmuş oluyor.

Kuruluşun giderleri ise bu şövalyeler tarafından "inançsız"ların gemi ve kalelerini vurup yağma ederek karşılanıyor. Bu kanlı eylemlerin din adına yapılmış olması yadırganmaz biçime dönüşüyor.

Bizim tarihimize de Malta konulu ilgi çekici bazı olaylar bulunuyor.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul İngilizler tarafından işgal ediliyor. İşgale karşı koyma olasılığı bulunan Türk aydın kişiler, bu olasılığı ortadan kaldırmak için toplanarak Malta Adası'na sürgüne gönderiliyor.

Aralarında yazar ve gazeteciler de var: Süleyman Nazif, Hüseyin Cahit Yalçın, Ebüzziyazade Velit, Ahmet Emin Yalman gibi... Diğer sürülenler arasında: Ali Çetinkaya, Abdülhalik Renda, Ali İhsan Sabis bulunuyor.

Aralarında Ali İhsan Paşa'nın bulunduğu bir grup, 1921 yılında bulundukları bu sürgünden gizlice kaçıyorlar. Bu kişilerin bir bölümü Millî Mücadele'ye de katılıyor.

Malta'ya eski yıllarında Müslüman değil, Hristiyan Araplar egemen olmuş. Ülke nüfusunun yüzde 93'ü Papa'ya candan bağlı... Boşanma ve kürtaj yasak.

3. Gerçek Nerede?

Bir müstesna kişi, O. Wilde, bir düşüncesini şöyle bildiriyor:

“Sanatın popüler olmayı istemek hakkı yoktur. Toplum sanattan anlamak zorundadır.”

Güzel söz! Söyleyene de yakışıyor. Ancak toplum dedikten sonra, o topluma katılabilecek olan istisnasız herkesin sanat eserleri karşısında aynı değerlendirmelere ulaşması beklenemez. Sözün güzel olduğunu söylemekten vazgeçmiyoruz da, gerçekçi olmadığı düşüncemiz sürüyor.

Her güzel doğru olmayabilir, her doğru da güzel olmayabilir.

Ancak her iki olasılık da aklımızı karıştırma bahanesi olarak kullanılamaz.

Şimdi hemen dünyanın en güzel kurulmuş ve düzenli şehirlerinden Viyana'ya atlayalım.

Viyana tiyatroları ünlüdür. O tiyatroların aktör ve aktrisleri de... Hele aralarında bir Pepi Gallmeyer bulunurdu ki, oyun gücü hayran bıraktığı gibi, güzelliği de akılları başlardan alırdı, bu özelliklere bir de cin gibi akıl eklenirse, geriye söz kalmazdı.

Bir akşam sofrasında ünlü politikacı ve bakanlardan Kont Beust ile yan yana oturuyordu. Bakanın kendisine bildirdiği hayranlığa karşı, kendisine şöyle yanıt verdi.

“Ekselans, teşekkür ederim. Ben de sizi takdir ediyorum. Zaten meslektaş sayılırız. İkimiz de komedi oynuyoruz, ama siz çaktırmıyorsunuz!..”

4. Sevda Üzerine

Sevda diyerek, söze sadece iki heceli bir sözcükle giriyoruz, ama nereye girdiğimizi düşününce şaşırıp kalıyoruz. Sevgi kapısını açınca hiçbir yanından sonu görünmeyen, dibi olmayan boşluklarla karşılaşırız. Okyanus sonsuzluğu sanki...

Bu sevda, sevgiden de başka bir sonsuzluk... Neye benzeceğimi düşününce de, hiçbir şeye benzetemiyorum.

Yardım arıyorum. Ünlü sevdalıların durumuna bakarak bir şeyler öğrenmeye çalışacağım. Böylece belki de kafam büsbütün karışacak, ama çare yok, gireceğim.

Vergilius diyor ki: “Sevda her şeyi yener.”

Evet “gözü kara” olmak sevdanın beyinleri ulaştırdığı yerdir ama... Ama ufukların berisini bile göremeyen sevdalı, her engeli aşabileceğine inansa bile, düş kırıklığına uğrayabileceğini unutmasın.

İki bin yıl öncesinin akıl projektörü Seneca: “Sev ki sevilesin!” diyordu. Evet, “sev” diyordu, ama karşılık görmesi garantisi de vermiyordu... “Ya sevilirsin ya da sevilmezsin” demek istiyordu. Sevgide bir de karşılık hesabı yapmanın anlamsızlığını kapalı sözlerle anlatıyordu.

Seneca'nın bu sözleriyle anlatmak istediği başka sonuçlar da vardı. Bunlar söylenmeden anlaşılmalıydı. Şöyle ki:

Sevilende de hiç olmazsa "sevme" yeteneği bulunmalıydı. Elbet seven, zihnindeki canlandırma gücü ve gönlündeki cömertlik ile hayranlık sarayları kurardı. Sevdiğini o saraylara yerleştirirdi.

Ancak bu saraylar beton-çelik saraylar değildi. Kristal cam veya sırça binalardı. Yanlış veya çirkin hareketlerle hemen yıkılır, harabelere dönüşürdü.

Şimdi sevdâ gelişmesine bir de acımasız eleştirenin gözüyle bakalım.

Sevdalının gözü kara hayranlığı, onun düşünce düzenini sakatlamış, gerçekleri göremez bir çukura sürüklemiş olabilir. Zaten kırılmış olan cam saray kendiliğinden yıkılır.

Tuhaflik şurada da olabilir. Saraya yakıştırılan kişinin ise bundan haberi bile olmayabilir.

Mücah Ofloğlu olmadan olmuyor ki!...

Böyle sırça sarayları tümüyle dışından silkeleyen ünlü düşünürler bulunuyor.

Örnek mi? Buyurun: “Sevda baştan sona gururlanmadır.” diyor Byron...

Bu söz yalnız yüreklerde saklanıp, hiç açığa çıkarılmayan sevdaları da anlatır.

Casanova ki tarihin en ünlü çapkınlarından biridir... “Sevdanın dörtte üçü meraktır.” diyebiliyor.

Ünlülerin sözleri, unutmayalım ki her zaman gerçekleri açıklamaz... Ama açıkladığı da olur. Hele gerçekleri açıklamaktan çok akıl karıştırırsa, bu da bir gerçektir.

Yanlışlardan kurtulmak isteyen mutlaka aklını kullanmalıdır.

Varsa veya kaldıysa.

5. Sevgi Üzerine

Sevgi deyince, ancak iki farklı cins arasında olabilen “sevda” anlam ve gerçeği de, bazen öteki anlamla karıştırılıyor. Yanlış oluyor. Hemen bu anlamları biraz açıklığa kavuşturalım ki, yanlış anlamalar doğmasın.

Sevgi tüm insanlar arasında duyulabilen ve yürekte yuvalanan bir yakınlık duygusudur. Cinsellikle hiç ama hiç ilişkisi yoktur.

Sevda ise farklı olarak mutlaka karşı cinse duyulan bir duygu oluşumudur. Coşkun olabilir de, olmayabilir de...

Bu tarifleri bana farkları soran bir arkadaşıma da bildirmiştim. O ise bana “aynı cinsler arasındaki buna benzer yakın ilgi ve ilişkinin ne olduğunu” sormuştu. Kendisine: “Bu konuda hiçbir bilgiye ve ilgiye sahip değilim.” demiştim.

İnsanların cinsellikle ilişkisi bulunmayan sevgi çeşitleri pek çok konuda gerçekleşiyor. Örneklerin sadece en başında gelenleri saymaya başlayalım.

Önce Allah ve din sevgisinden başlayalım. Bu mutlaka “kişiye özel” duygu, herkesin kendi yürek hazinesinin, sadece kendisine özgü bir köşesinde durur.

Başka tüm sevgilerin yürek oynatan üç türü bulunuyor. Sevgiyi doğuran ve yaşıtan üç ana neden ve kaynak bulunuyor. Bunların başında “coşku” gelir.

Evet, coşamayan sevemez... Hiç coşamayan, hiç sevemez. Ancak, isterse az bir şey olsun, coşku sevgiyi doğuran faktörlerden biridir. Çok fazla düşünme düşünme, hele hesaplama hesaplama sevgi doğmaz. Yalnız hesaba dayanan bir sevginin doğduğu sanılıyorsa, bunun adına sevgi değil “yılışma” demek gerekir.

O ki sevgi demeye başladık, sevginin her türü için azıcık da olsa atlamadan görüş bildirmek borcumuzdur.

Yukarıda hesap dediğimiz etkinlik, hele bilim ve sanat sevgisi için hiç ama hiç yapılamaz. Nereye varılacağının hesabı baştan bilinemez. Biz yine insanlar arası sevgiye dönelim.

Yukarıda birinci perde olarak coşkuyu anlattığımız sevginin ikinci perdesi “özveri” olur.

Bu perde, sevenin sevgisi uğruna nelere katlanması gerektiğini konu edinir. Seven, başkaları için, onlar uğruna katlanacağı özveriden duyacağı mutluluk ile avunur. Kendi kişisel mutluluğunun değil, başkalarına sağlayacağı mutluluğun hesabını yaparak sevinir.

Sevgi piyesimizin üçüncü perdesi “sabır” konusunda ağırlık koyar.

Bu perdenin en zengin hazinesi, sanat ve bilim aşkıyla yüreği kavrulanlar arasında bulunacaktır. Bu kişiler belki de yüzyıllar sonra aydınlığa çıkaracak bir bilgi bulabilmek için ömür boyu sabırla çile çekmektedirler.

Sanatçı çilesi ise çile olarak çok benzer de, eğer kendisi bir sonuca varamamışsa, emekler yok olup gitti demektir. Başkası bitiremez.

Kendisini sanat ve bilime adayan kişilere hep hayran oldum. Kendilerini öteki canlılardan ayıran insanların başında sanat ve bilim insanları gelir.

6. Papaz Efendi

Bir söylenti çıktı ise, hele halkın ağzına düştü ise, bunun hızla yaygınlaşmasına engel olunamaz. Hele ilginç konuda ise... Seks gibi.

Bir Hristiyan köyü... Sağır ve dilsiz zavallı bir kız yaşamakta. Herkes ona yardımcı olma çabasında... Ancak günün birinde öyle bir gelişme oluyor ki, bütün köy halkını şaşkına döndürüyor.

Bu kızın gebe kalması yetmezmiş gibi, “baba”nın köyün papazı olduğu söylentisi de ortalığa yayılıvermiş...

Zavallı papaz, ne denli öfkeyle karşı koymuş olsa bile, kimseyi inandıramamış... Ömrünü bu iftiranın işkencesi içinde geçirmiş.

Elbet yıllar geçmiş. Derdini hiç anlatamayan papaz da, dünyasını terk etmiş ve öbür dünyaya gitmiş.

Gider gitmez de görevlilere kendisinin mutlaka Tanrı huzuruna çıkarılması gerektiğini anlatıyor. Dileği kabul ediliyor.

Tanrı huzuruna çıkan papaz, bu olay yüzünden içtenlikle yakınıyor:

“Ey Ulu Tanrım! Benim gibi günahsız bir kişinin, bir gerçek ve dürüst Hristiyanın, bu fiili yapmadığını bildiğin halde, nasıl oldu da işe karışıp, gerçeği ortaya çıkarmadın?”

Bebek sırtında, Etiler'de Boğaziçi manzaralı balkonda çiçeksever bir kişi.

Tanrı açıklama yapıyor:

“Sana nasıl yardım edeyim? Ben bu insanlara Mer-yem’le aramda hiçbir yakınlık olmadığını, İsa’nın ise ba-bası olmadığını iki bin yıldır anlatamadım!..”

7. Ya Futbol

Futbol konusunda, önce bu alanda ünlü olanların söz-lerini aktaralım.

F. Beckenbauer: “Futbol her zaman takım oyunudur.” diyordu. Gazetede bu sözleri okuyunca kendi kendime: “Ya ne olacaktı?” dedim.

A. Sachhi: “Futbol ayaklarda başlamaz, kafada baş-lar.” diyordu. “Lafla hiçbir futbol maçı kazanılmaz.” di-yen ise Otto Rehhagel’di.

Marifetlerini hiç bilmediğim gece rengi bir oyuncu An-tony Yeboah ise: “Günümüzde futbol artık, yalnız tek-nik değil, ikili mücadeledir.” diyordu.

En toplumsal görünürlü sözleri ise, Dieter Hoeness buyuruyordu: “Bana göre futbol toplumun aynasıdır.”

Sanırım en doğru sözleri de Hoeness söylemişti.

Çok zamandır bizim maçlara gitmedim. Televizyondan, gazetelerden izlediğim oluyor. Bu sözler gerçeği yansıtıyor sanıyorum.

Oyun sahasına inmiş parçalanmış seyirci koltukları, seyircilerde bulunan kama ve döner bıçakları, binlerce kişilik koro ile hakemlerin cinsel eğilimlerinin bağırılması, bunlara benzer bin türlü olay elbet de toplumun aynası olacaktı.

8. Boğa ile Tavşan

Öküzler ile boğalar arasında ne fark olduğunu biraz biliyorum sanırım.

Öküzler bu dünyaya çalışmak için gelirler. Boğalar ise, yaşamlarını sevişme zevki ile geçirirler. Eğer İspanya boğası iseler, onlar da matador denen o züppe boğa güreşçilerine feda edilirler.

Çayırlarda ne denli kibirli dururlarsa dursunlar, güreş boğalarını inekler bile önemsemez. Öteki hayvanlar da kendileriyle alay eder.

Minicik tavşanlar bile!..

Günün birinde minicik bir tavşan çayırın ortasında kafasını kaldırıp, etrafına gururla bakan boğaya hayranlıkla yaklaşarak sorar:

“Boğa Amca! Bu güçlü bacaklar senin mi?” Boğa: “Benim!” Tavşan: “Ya o kalın ense?” Boğa: “Benim.” Tavşan: “Ya o masallarda anlatılan görkemli cinsel güç?” Boğa: “Benim!” Tavşan: “Ya şu boynuzlar?” Boğa: “Benim!” deyince Tavşan:

“Tüh Allah belanı versin!..”

9. Maymun Düşüncesi

Ben canımı sıkacak bir şey olduysa, hemen gülmekte olan birisini arıyorum.

İsterse saçma saçma gülsün!.. Ben de ona gülüyorum.

Gülme yeteneğine sahip tek dünya canlısının insan olduğuna seviniyorum. Gülmenin ruhsal bir oluşum sonunda çehreye yansıması bana hoş geliyor.

Hayvanların hiç gülmediğini biliyorum, ama ömrümde hiç ama hiç gülmemiş insan olduğuna inanamıyorum.

Ömründe hiç gülmemiş bir insan yaşadıysa normal biri midir, bilmiyorum?

Ciddiler ile asık suratlı olanları da birbirine karıştırmamak gerekli.

Yine biraz çapraşık yoldan gittiğim sanılacak ama, bir hayvan hikayesi anlatacağım.

Kültür ve insanlığa uzak bazı dünya toplumlarının ve güç sahiplerinin elinde dehşet verici nükleer güç bulunduğu anlatılıyor.

Yine neşelimtrak bir olaya göre dünyamız bir dizi nükleer patlamayla harabeye dönmüş.

Dünya yüzünde bütün şehirler yerle bir olmuş... Orman kalmamış... İnsan uygarlığının tümü yok olmuş.

Yürek yakan harabeler arasında dolaşmakta olan, tek bir maymunla tek bir insan kalmış bütün dünyamızda.

Maymun insanın boğazına sarılarak bağırıyor:

“Bana bir daha insanlık sözü edersen, beynini patlatırım!..”

10. Uzay Sır Değil

Bilim, çalışmalar ve varılan sonuçlar konusunda, insanlarla toplumlar arasında mesafe koymuyor. Bilim hep açık davranıyor.

Mesafe koyanlar hurafeciler.

Bilimin hemen yanında ve yakınında popüler bilim bulunuyor. Bu alan tüm aydın kişilere bütünüyle açık... İsteyen içerisini bütün açıklığıyla görebiliyor. Yetenekleri ve bilgi derecesine göre, ne varsa hepsini anlama olanaklarına ulaşabiliyor.

Açılan bilim penceresinden görülebilenler, aydın kişi sıfatını hak kazanabilen bütün kişilerin meraklarını gidermeye yeterli oluyor.

Her anlatılanı anlamayan kişilere ise söylenecek olan “biraz daha çalışmaları ve kendilerini yetiştirmeleri” tavsiyesidir.

Carl Sagan ki, 20’nci yüzyılın ünlü uzay bilginlerinden birisidir. Uzay konularını bilmeceye dönüştürüp anlaşılmaz biçime sokmaz. Her aydın kişinin anlayabileceği gibi anlatır... Diyor ki:

“Bilimin başarılı olmasının nedenlerinden biri, özünde bir hata düzeltme mekanizması ile birlikte yapılmış olmasıdır. Kimileri bunu fazla genel niteleme olarak görebilir. Ama bence yaptığımız her eleştiride, fikirlerimizi dünyaya bakış açımızı da katarak her sorgulayışımızda bilim yapmış oluruz.”

Prof. Dr. Sagan, bilimi aydın kişilerden (hatta halktan) uzaklaştırma çabasına girmeye tenezzül etmiyor. Kapıları hafiften aralamış değil, ta sonuna kadar açmış bulunuyor.

Kimin ne merakı varsa buyursun... Ne kadarını anlarsa anlasın... Hepsini anlamasa da zararı yok! Belki gelecek yıl anlar.

O Carl Sagan ki, Birleşik Amerika’da yazdığı popüler bilim kitaplarıyla bilimi halk için de ışıklandırma çabası göstermiştir. Çok başarılı da olmuştur. Aydınlatmasını şu sözlerle sürdürüyor:

“Rahatımıza düşüp eleştiriden kaçındığımız, umutlarla gerçekleri birbirine karıştırdığımız her defasında sahte bilim ve batıl inanış çukuruna yuvarlanıyoruz.”

Ciddi bilim insanı Carl Sagan uygar yaşamı da özetliyor. Sahte bilim ve batıl inanış sözleriyle palavra astrolojisi ve üfürükçü palavralarını gösteriyor.

Sagan aynı zamanda çok dikkatli ve ihtiyatlı... Yalnız palavra astrologlarının değil, ciddi bilim insanlarının da yanlışlık yapabileceğini açıklamaktan kaçınmıyor. Diyor ki:

“Hata çamuruna daima bulanacağız. Her kuşak en fazla hata çubuklarını biraz daha küçültüp, veri dağarcığını biraz daha genişletmeyi umabilir. Hata çubuğu, bilginin güvenilirliğinin en somut özdeğeri olur.”

Carl Sagan bu değerlendirmeleri “Karanlık Bir Dünyada Bilimin Mum Işığı” kitabında yapıyor. Kitap TÜBİTAK yayını.

Arçelik temel atma 30'uncu yıldönümü günü bizim evde, Lütfü Doruk ve Vehbi Koç ile.

Sagan politika ile bilim ilişkilerine de ışık tutuyor:

“Bilimin en önemli kurallarından biri, otoritelerden gelen açıklamalara güvenmemektir. (Kendileri de birer primat olan ve bunun kuşattığı hiyerarşilerde kalan bilim adamları bu kurala uymuyorlar kuşkusuz...) Otorite kaynaklı açıklamaların hatalı çıktığı çok sayıda örnek yaşandı.”

Sagan politikanın bilime sataşmasını parantez içine almış, ama yine de açık anlatıyor.

Bilimin insanlık tarihi içindeki en önemli gelişmeleri 20’inci yüzyılın ikinci yarısında olmuş gibi görünüyor. Uzun bilgilerinin bu düzendeki gelişmesiyle hayranlık ve rahatlık verecek bir döneme ulaşılmış bulunuyor. Bu konuda Einstein’ın bir uyarısı da önemlidir:

“Gerçeklerle kıyaslandığında bilim ilkel ve yetersiz görülebilir, ama yine de insanlık olarak sahip olduğumuz en değerli hazinedir.”

11. Kısa Sahnelar

Bazı sahneler uzun anlatılabilir, bazıları ise uzadıkça sıkılaşmaya başlar... Film ve tiyatrolarda da, yazılarda da.

En ilginç mizah örneklerinden bazıları da uzatılırsa zevki kalmaz, bezdendir.

Ibsen’in bir oyunu var, adı Hedda Gabler. Oyunun bitişine doğru bir ölüm sahnesi var ki, oyuncu hanım çok güzel oynuyor. Oyunu locadan seyreden bir hanım, kocasının kulağına fısıldıyor:

“Ne kadar canlı bir ölüşü var, değil mi?”

Başka bir sahnede opera seyrediliyor. Bir locadaki seyirci hanım, başka bir locayı göstererek yanındaki kişiye fısıldıyor: “Bak! Kontes Esterhazy!” Öteki: “Deli misin? Kontes Esterhazy öldü!” Öteki:

“Öyle mi? Ama hâlâ kımıldıyor.”

Bir yazar, arkadaşının kulağına eğilmiş, anlatıyor: Benim “Füturist Estetiğin Ana Sorunları” kitabım ölümden ancak yirmi yıl sonra anlaşılacak!..” Arkadaşı rica ediyor:

“Hatırımı kırma! Daha çabuk git de, ben de anlama fırsatı bulayım!..”

12. Para - Para

Ömrüm boyu gördüm ki, yalnız para sahibi olup da, başka hiçbir değerli yanı olmayan kişileri paraları mutlu etmeye yetmiyor.

Para kolay mı kazanılır, yoksa zor ya da çok zor mu? Her türlü olur mutlaka! Hollywood’un ünlü aktörlerinden R. De Niro içtenlikli bir deneyimini aktarıyor: “Para sahibi olmak güzel... Ama bu da gün geliyor, bıktırıcı oluyor.”

Parasızlıktan çile çeken birisi bu görüşü okuyunca, sanırım ki ceza kanunu maddelerini de aşan sözlerle değerlendirir.

Para kazanmak bazı ülkelerde cinlik sınırını aşan kurnazlıklar gerektiriyor.

Akıllıca kazanılan paranın aptalca harcanmasına seyrek rastlanıyor.

Brecht “Üç Kuruşluk Opera”da, “Gerekli para eldeyse, sonuç genellikle iyi olur.” diyordu. S. Maugham ise, daha derinmiş gibi manzarası olan bir hükmü şöyle veriyordu: “Para altıncı duyudur ve sahip olunmalıdır. Parası olmayan, öteki beş duyusundan da bütünüyle yararlanamaz.”

L. Tolstoy ise öyle bir hüküm vermiş ki, şaşırtıyor sanki: “Para esirliğin yeni biçimidir.”

13. Etik - Ahlak

Eski bir deyim kullanırdık. Engel konmadan, her keyfi isteyenin kaldığı bir bina için “yolgeçen hanı” denirdi. Anadilimiz Türkçe de bir çeşit yolgeçen hanı oldu.

Yüzyıllarca saray şaklabanı divan şairleri yüzünden dilimize Arapça-Acemce kökenli bin türlü söz girdi. Ben kendi hesabıma, böyle yabancı kökenli sözleri kullanmaya kendimi zorunlu hissettikçe yüzüm pembeleşiyor.

Öte yandan son yıllarda batı dilleri kökenli sözcükler ağır ağır günlük yaşamımıza girmeye başladı. Bu değişime örnek olabilecek sözcüklerin birisi ise “etik” sözcüğüdür.

Buraya neden ulaştığımızı da biraz deşmek isterim. Etik sözcüğünü genellikle “ahlak” karşılığı kullanıyoruz. Ahlak sözcüğü hulk sözcüğünün çoğul biçimi olur. Sözlük anlamı, yaradılış ve mizaç demektir. Etik sözcüğünü de genellikle ahlak niyetine kullanıyoruz, ama tam karşılamıyor.

Her iki sözcükle de insanda bulunan ruhsal ve zihinsel haller düzeni anlatılıyor. Fenalıktan çekinme, iyilik etme yolları öğretilmek isteniyor.

Sonra da meslek ahlakı (etiği henüz az kullanılıyor), Hippokrates’in doktorlar için andı akla geliyor.

Bir insanın hangi konuda olursa olsun ahlak kurallarına uyabilmesini sağlayacak özelliği, onun karakteri oluyor. Karakter ise, çocukluktan çıkışla birlikte oluşmaya başlayan ve zamanla oluşarak yerleşen sağlam alışkanlıklar dizisi olmakta...

Yetkin bir kültür temeline oturabilen karakter, o oranda güvenilir olabiliyor. Güçlü bir iradeye dayanan sağlam karakter ise, önce kendisine, sonra çevresindeki düzene sadık kalıyor.

Sağlam karakterler moral dünyasının da güvenilir temeli oluyorlar.

Erdek yaz tatillerinden birinde, Pınar Otel'de Vehbi Koç ve Aydın Boysan, öteki konuklarla.

14. Gülen Düşünce

İnsanları akıllılarla aptallar diye ikiye ayırmanın hiç de akıllıca olmadığı belli... Ama ayırmak da zorunlu... Doğrusu, en yukarıdan en aşağıya bir çizgi çekip, hepsini oraya sıralamak... En akıllı en tepeye en akılsızı da en aşağıya...

Zor iş!.. Hemen şimdi aklıma geldi: Cin fikirlileri nereye koyacağız? Öte yandan aklına güvenenler açık-gizli ahlak sınırlarını aşiveriyorlar. Çizginin her santiminde her türlü insan bulunuyor.

Vicdandan kopuk çalışan akıl tehlike yaratıyor. Vicdan akıldan koparak tatile çıkmazsa, gidilecek yol ahlak sınırlarını aşmıyor.

Yaşamının ne olduğunu değerlendirme konusunda yalnız filozof bildiğimiz insanlar değil, düşünen kafalara sa-

hip her insan doğru yorumlar yapabiliyor. Örneğin Einstein, yaşam konusunda uyarıcı düşünceler ileri sürebiliyor.

“İnsanın filozofik anlamdaki özgünlüğüne hiç inanmıyorum. Her birimizin davranışları yalnız dış baskıların değil, içten gelen bir takım zorlamaların da etkisindedir.”

Böylece Einstein gibi bir bilim insanı bile, davranışlarımızda herkesin çarpılmalara (çarpıtmalara) yatkın olabileceğini anlatıyor. Ünlü bilgin sonra da ekliyor:

“Schopenhauer’in ‘Bir insan istediğini yapar, ama istediğini isteyemez.’ sözü ta gençliğimde içime işlemiştir. Gerek kendi hayatımdaki, gerek başkalarının hayatındaki sıkıntılar karşısında sürekli bir avunma, bir sabır ve hoşgörü kaynağı olmuştur.”

İlginç nokta, bilim konusunda ünlü Einstein’ın felsefe ünlüsü Schopenhauer’in düşüncelerini yansıtması oluyor. Hangi konuların içinde olursa olsunlar, düşünen bütün beyinler birbirini anlıyor, yaklaşıyorlar.

Einstein daha sonra zihinsel ufuklara yönelmenin kapılarını açmayı sürdürüyor:

“Bu düşünce gerek kendimizi, gerek başkalarını lüzumundan fazla ciddiye almamızı önler... Humora, yani gülen düşünceye (mizaha) yer veren bir hayat görüşüne götürür bizi...”

Son satırların önemli öğretisi, bütün düşüncelerin asık suratlı olmadığını, “gülen düşünce”lerin de olduğunu belirtmesidir.

15. Son Dünya Savaşı

İkinci Dünya Savaşı başladığında, ben 18 yaşında bir genç kişiydim. Radyo ve gazete dışında bilgi alınamazdı. Meraktan kahrolurdük.

Bu yüzden aradan yıllar geçtikten sonra, o yılların, o günlerin olaylarını, tarihini hep merakla okudum.

Bu kitaplardan birisi, Liddell Hart'ın yazdığı "II. Dünya Savaşı Tarihi" dir (YKY Yayınları). Ne acıdır ki bu savaş 40 (kırk) milyon kişiyi ölüme, daha fazlasını yaralanma ve sakatlığa sürüklemişti.

1940 yılı baharında Alman orduları saldırısında Fransız-İngiliz kuvvetleri yenilerek çöküyor. İngilizler Dunkerque'den çekilmeyi başaramazsa yüz binlerce esir daha verecekler. Çok umutsuz durumda olan İngiliz ordularını bir mucize kurtarıyor.

Bu mucizeyi yaratan Almanya diktatörü Hitler'in ta kendisidir. Alman ordularına dur emri veren, İngilizlerin düşmanı Alman diktatörü Hitler olmuştur.

Çok kolay kazandıklarına inandıkları Fransa zaferi, Hitler'i fena halde tedirgin ve sinirli etmiştir.

Alman kumandanlarından General Halder, o günleri anı defterinde şöyle yazmaktadır:

"Oldukça sevimsiz bir gün. Hitler çok sinirli. Kendi başarısından epeyce korkmuş, hiçbir sorumluluk almak istemiyor, bütün sorumluluğu üzerimize yıkmaya çalışıyor. Zırhlı ve motorize birliklerden oluşan sol kanat, önünde hiç düşman yokken ve düşmanı tam kuşatmak üzereyken Hitler'in emriyle durduruldu..."

Hitler'in bu emriyle yaklaşık 300 (üç yüz) bin İngiliz askeri esir olmak akıbetinden kurtuluyor. Bu yüz binlerce kişi kuzey Fransa'dan İngiltere'ye geçebiliyorlar. Savaş gemilerinden balıkçı kayıklarına kadar ne buldularsa.

İngiliz ordularının büyük bölümü kurtuluyor. Ancak Alman orduları 1940 Fransa savaşını yine de kazanıyor. 22 Haziran 1940 günü Fransa teslim olma belgesini imzalıyor.

Hitler Paris'te bir zafer nutku veriyor: "Almanya'nın bin yıllık geleceği kurtarılmıştır." diye...

Hemen, beş yıl sonrasına atlayalım... Almanya müttefik İngiliz-Amerikan-Fransız kuvvetlerinin batıdan, Rus Sovyetler ordularının doğudan saldırıları ile çöküyor. Bu ordular Berlin'i işgal etmek üzereyken Hitler kendisini öldürerek dünya sahnesinden çekiliyor.

O günlerin ilginç bir Alman vatandaşı yakınıyor: "Yahu! Hitler'in söylediği bin yıl amma da çabuk geçti ha!.." diye.

Ben ve bana yakın yaşlarda insanların İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşadıklarını unutmamız olacak iş değil...

Biz ülke savaşa olarak girmedik, ama o yılları hep savaşın etkileri içinde yaşadık.

Sadece birkaç sahne ile ve uzatmadan belirteyim: Şehirlerde bütün gecelerimiz karartma ile geçiyordu, cadelerimiz, sokak ve yollarımız kapkaranlıktı. Karneli etmek ise, nüfus başına günde 150 (yüz elli) grama kadar düşmüştü.

Bu kadarı yetsin şimdilik.

İTÜ Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi'nde yarım yüzyıl önce öğrencilerim olmuş meslektaşlarım Suavi ve Oktay ile.

16. İmbikten 1

Aynı tıp önlemi, bütün kişilerde aynı sonuçları vermiyor. Örneğin Einstein diyor ki: “Baş ağrısı ile matematik problemleri çözerek savaştım.” Oysa ressam Max Lieberman çok aksi düşüncede:

“Geometri problemleri çözdükçe, başıma ağrılar girdi.”

Kibar bir adam karısına her hafta aynı çiçekçiden aynı çiçekleri alırdı. Ancak bir akşam gelip de en pahalı güllerden 25 tane isteyince çiçekçi kız soruyor:

“Ne halt karıştırdınız?”

Ahababımız Muttalip Bey, her şeyi bildiğine inandığı doktoruna soruyor: “Ölenlerle öbür dünyada tekrar karşılaşacağımız doğru mu?” Doktor biliyor:

“Hayır... Hayır... Yoksa ben hiç doktor olur muydum?”

Bir eşya fuarını gezerken.

Kuş meraklısı bir adam, bir arkadaşına sordu: “Senin papağan kaç yaşında?” Yanıt:

“Tam bilmiyorum, ama bizim son üç demokrasimizi görmüş.”

17. İmbikten 2

Bir İtalyan dinlediği seçim nutkunu makarnaya benzetiyor:

“Uzun... İnce... İçi boş...”

Hıristiyan öbür dünyasında yeni gelenlerin kabul işlemlerini Aziz Piyer yapıyor. Günün birinde son saatte gelen erkekleri sıraya dizip emir verir: “Yaşarken karısını aldatanlar hemen cehennem ateşine atlasın!” Bir teki hariç hepsi atlar.

Aziz Piyer ona bağırır:

“Bırak sağır numarası yapmayı! Sen de atla!..”

Alman Sığır Yetiştiricileri Derneği yıllık bayram programı:

“Saat 10.00 Sığırların gelişi, 11.00 Onur konuklarının kabulü, 12.00 Hep birlikte öğlen yemeği.”

Bizim önceki medeni kanunda erkeğin “aile reisi” olduğu yazılırdı. O zaman bir çocuk, babasına sormuştu: “Baba! Fahrî doktor ne demektir?” Baba açıklamıştı:

“Benim aile reisi olmam gibi bir şeydir.”

18. İmbikten 3

Hollywood’da bir film stüdyosu kantini... Ünlü bir film yönetmeni içeri giriyor. Oturanlardan ve yıldız olmayı düşleyenlerden iki figüran hanım, rejisör konusunda düşünce belirtiyorlar: Birisi: “Ne güzel giyiniyor!” diyor. Öteki:

“Ve çok çabuk çıkarıyor!”

H. Heine'den mızrak gibi bir söz:

"Melekler ona cennet sevinci der, şeytan ise cehennem azabı... İnsanların dediği ise 'sevda'dır."

Hamburglu cici hanımlarından birisi, rıhtımda olmasını atıp da sabırla bekleyen birisine soruyor: "Dokunan yok galiba?" Balıkçı:

"Sana da galiba?.."

Yine o hanımlardan, Eroscenter'in cici kızlarından biri işten "ev"ine dönünce şikayet ediyor: "Deli herif... Benimle bir tabut içinde seviştii!.." Arkadaşları: "Çok zahmet çektin herhalde!.." Cici kız:

"Yok canım! Ben tabutu taşıyan dört kişiye acıdım!.."

19. Dünya Yeni İken

Dünyamızın ilk çifti olarak elbet, Âdem Baba ile Havva Ana'yı kabul zorundayız.

Evli deyince "kanunen evlenmiş" demek mümkün değil... Zaten henüz kanun yok! Evlenmiş diyoruz, ama ev de yok! Mal paylaşımı da yok!.. Zaten bütün dünya ikisinin.

Mutfak masrafı, giyim masrafı yok... Giyim olarak Âdem Baba'ya bir incir yaprağı, Havva Ana'ya incecik bir söğüt yaprağı yetiyor.

Bir akşam zamanı Âdem ile Havva ormanda geziyorlar. Hava kararınca birbirine ne şakalar yapacaklarını düşünerek gülümsemekteler.

Havva gezinirken yerde bir incir yaprağı görmesin mi? Birdenbire haykırarak Âdem'e haber vermesin mi?

"Âdem bak!.. Bir görünmeyen adam!"

Yine çok eski zamanlardayız. İnsanlarla maymunların aynı kökenden kaynaklandığı zaman kadar eski... An-

tropologlara göre tüm dünya canlılarının anayurdu: Afrika... Elbet insanlar dahil. Şempanze tipi maymunlar daha o zaman insanlar gibi iki ayak üstünde yürüyorlar.

Böylesi benzetişlere şaşırmamak gerekiyor.

Günümüzde bile ayılara ve maymunlara benzetilebilecek insanlar yaşadığına göre, şaşırmamanın böylesi gururlanmak olur.

20. İnbikten 4

Benim çocukluğumda İstanbul'da koca mahalleler ve sokaklarda hep bitişik ahşap evler vardı. Bir yangında bir mahalle kül olurdu. Böyle bir yangının ertesi sabah, yanan evlerden birinin önünde, sahibi itfaiye teşkilatımıza dua ediyor. Nedenini de açıklıyor:

“Arsayı kurtardılar!”

Avusturyalı ünlü besteci Anton Bruckner, hayran ve sırlıslıklam âşık olduğu bir güzel hanıma akşam yemeğine davet ediliyor. Günlerce düşündüğü ve seçtiği hediyeyi de kapıyı açan hanıma sunuyor.. Ancak hanım konuğunu itip dışarı çıkartarak kapıyı vuruyor.

Hediye bir dua kitabı imiş.

İçmekten, mezeden anlayan bir arkadaşım en lezzetli salatayı üç kişi yapar diyor:

“Tutumlu yağını, savurgan sirkesini koymalı, deli ise karıştırmalıdır.”

Züppe bir memur aynı dairede çalışan genç ve güzel bir kıza halleniyor: “Dün gece seni rüyamda gördüm. Birlikte akşam yemeğine ve sonrasına çıkıyorduk. Bu ne demektir.”

“Rüya gördün demektir.”

21. Haydutlar

İnsan hakkını yeme konusunda acaba sabıkaları olmayan millet var mı diye merak edip soruşturuyorum. Yakın-uzak tanıdığım aydın kişiler arasında bu soruya bilgili yanıt verebilecek kimseye rastlamadım.

Fransız, İngiliz ve İtalyanların bu konularda yaptıkları zulüm, sömürgelerdeki sabıkaları, ciltlere sığmaz. Alman Nazileri ise dünya Musevi nüfusundan milyon hesabı insanın dünyasını değiştirdi.

İkinci dünya savaşı sırasında önemli bir Nazi partili İsviçre'yi ziyaret ediyor, kendisine bütün ülke gösteriliyor. Ancak konuk şaşırdığı bir konuyu soruyor:

“İsviçre'nin hiçbir denizi yok iken, bir Donanma Bakanlığı'na ne gereksinmesi var?

İsviçreli açıklıyor:

“Almanya'nın sizin döneminizde Adalet Bakanlığı'na ne gereksinmesi varsa!..”

Naziler döneminde Hitler saygısı öylesine abartıldı ki, Almanlar birbirine “İyi günler!” bile demeyip, “Heil Hitler!” (yaşasın Hitler!) demeye başladılar. Bu davranış biçimi artık saygı ifadesi olmaktan çıkıp, yaltaklanma biçimine dönüştü.

Propaganda denen etkileme yolu ile geçmişinde uygarlık basamaklarında yükselmiş, koskoca bir ulusun grip tecellisiydi bu durum. Tarihe uygarlık imzası da atabilmiş bir önemli ulusun sindirilmesi idi.

O sıralarda anlatılıyor: Devletin en üst kademelerinde bulunan iki kişi, birbirine takılıyor. Göring, Propaganda Bakanı Goebbels'e görüş bildiriyor:

“Bu denli propagandaya karşın, hâlâ birbirine ‘iyi günler’ (Guten Tag) diyenler var.”

Öteki yanıt veriyor:

“Sevgili Hitlerlerimiz yaşadıkça artık ‘iyi günler’ söz konusu olamaz.”

İkinci Dünya Savaşı sırasında, ilginç bir olay anlatılıyor. O sırada Alman işgalinde bulunan Fransa’nın bir bölümünde Paris’ten bir yolcu treni kalkıyor. Bir Alman bu trene binip girdiği bir kompartımanda önce oturanlara “Heil Hitler!” diye selam veriyor. Oturan bir Fransız ise “Bonjour,” diye karşılık veriyor.

Ancak Alman bir de bakıyor ki Fransız yolcu ünlü Alman yazarı Schiller’in bir kitabını okumakta... Fırsat arayıp takılıyor: “Schiller okuyorsunuz, ama Heil Hitler demeyi öğrenememişsiniz!”

Fransız yolcu anlatıyor ki, Schiller uluslararası önemde bir yazardır. Bütün Avrupa ve dünya ulusları için eserler vermiştir. Sonra da ayrıntılarla açıklıyor:

“Örneğin ‘Marie Stuart’ı İngilizler için, ‘Don Carlos’u İspanyollar için, ‘Wallenstein’i Çekler için, ‘Wilhelm Tell’i İsviçreliler için, ‘Orleans Bakiresi’ni Fransızlar için kaleme almıştır.”

Bunun üzerine noksan kalan kitabı bilen Nazi Alman öfkeyle soruyor:

“Peki, ya Almanlar için ne yazdı? ..”

Fransız sakın açıklıyor:

“Die Räuber’i...” (Haydutlar)

Benim Naziler konusundaki yazılarla Alman ulusunu anlatışım, sakın yanlış anlaşılmasın... Bütün ulusların tarihinde, makbul olan ve olmayan bin türlü insan rol almıştır. Alman ulusu, insanlığa hayırla hizmet eden uluslar arasında en üst sıralardaki yerini Nazilere rağmen korur.

22. Devletimizin Kuruluşu

Türkiye cumhuriyeti laik bir devlet olarak kurulmuştur. Ben, cumhuriyetimizden de iki yıl önce, 1921 yılında

dünyaya gelmiştim. Devletimizin kuruluşunun 12'nci yılında cumhuriyetimizin 10'uncu (onuncu) yılında Onuncu Yıl Marşı'nı lisemizde müzik öğretmenimiz Mesut Cemil Bey'den öğrenmiştik.

Ben ve yaşıtlarım daha o zamandan din ve devlet işlerini birbirine karıştırmamayı, bu iki konunun ille de birbirine bağlanmasının gereksiz olduğunu yüreğimize sindirmiş bulunuyorduk. Bu düşüncemiz o zamandan beri hiç değişmiş değildir.

Uygar dünyada, evet uygar dünyada, din esasına dayalı herhangi bir devlet kalmadı. "Papalık" bile, Roma içinde sadece bir mahalle muhtarlığı ölçüsünde sınırlara çekilmiş bulunuyor.

Din ile devlet kuruluşları birbirinden büsbütün ayrı diyenlerle birbirinden ayrı değil diyenlerin, bu iki kuruma da hiçbir yararı yoktur. Din sadece tek kişileri ilgilendiren bir inanç tarzıdır. Kul ile Allah arasına hiç kimse giremez. Din görevlileri bile giremez.

Yine Ayduk Koray'm teknesiyle çıkılmış gezide Yunan adalarında.

Dinlerde din adamlarının en esaslı görevi, insanları günah işlemekten uzaklaştıracak ahlak kurallarını öğretmektir. Görevleri yol gösterici, doğru yol gösterici olmaktır, aracı olmak değildir.

Atatürk ve birlikte olduğu cumhuriyetimizin kurucuları, dinlerin hep tek kişileri eğitmek amacı güttüğünü gördüler. Cennete ve hatta cehenneme bile ailece gidilmiyordu. Bil-diğim kadarıyla bu nizam bütün dinlerde böyleydi. Cennete layık olmak, cehennemlik bile olmak, sadece ve sadece bireylerin tek kişi olarak görebilecekleri öbür dünya hesaplarıdır.

Cumhuriyetimiz kuruluşunun o pırlanta kahraman-ları, çağımızın yüz ağartan tek Müslüman devleti olan ülkemizin yapılanmasının kahramanlarıdır.

23. Neden Gülünür? Nasıl Gülünür?

Yalnız insanlar güler. Ama her durumda gülmenin ille de insancıl olduğu söylenemez.

Bazen insanların da öylesine hayvanca güldükleri ola-bilir ki, gülme yeteneğinin tüm canlılar arasında yalnız insanlara mahsus olduğu bile kuşku uyandırabilir, hay-vanların insanlar gibi gülmesinin örnekleri bulunmadı-ğı için.

Nasıl gülünebilir diye sorulursa, yanıt hazırdır.

Yüksek sesle, açık açık, sinsice, ağız kulaklara vara-rak, kıkırdayarak, soğuk, kesik kesik, haince, bıkkın, ke-derli, uzun uzun, içten, bağıra bağıra, inler gibi çok fark-lı biçimlerde olabilir. Gülme çeşitleri başlı başına ulus-lararası bir dil oluşturur.

Gülmek bir boşalma olduğu kadar, bir yumuşama işa-reti de olabilir. Hanımları güldüren bir çapkın ile müş-teriyi güldüren satıcının amaçları benzeşir.

En tehlikeli gülme ise politikacı tarafından sahnelenir.

“Gülme nereden kaynaklanır, ciddi nedenleri var mıdır?” sorusu eski zamanlardan beri sorulagelmıştır.

Freud’un anlattığına göre kişiler gülme niyeti ile toplumsal ve kültürel çemberleri kırma niyetini açıklamış olurlar. Bu niyet, bir çeşit ruhsal ferahlama kapılarını açma girişimidir. Gülme eylemi de insanın kendisinden memnun olduğunu göstermesinin bir biçimini oluşturur.

Bazı kişiler rüya ile gülmeyi doğuran mizah arasında bir bağlantı aramaya girişirler. Ancak her ikisinin benzeşmeyen yanı, mizahın sosyal aydınlatma amacı olduğu halde, rüyanın böyle bir amacı bulunmamasıdır. Mizah, sosyal ferahın dokümanları arasına bile girer.

Her ne kadar mizahın çizdiği tablo gerçekçi imiş gibi görünmese bile, zihin açması ve kafa çalıştırması ile insanların gerçekleri görebilmesi ve kavramasının yollarını açar.

“Gülmek nedir?” sorusu insanların zihnine uzun yıllardan beri girmiştir. Çok eski çağlarda gülmek, sadece fizyolojik bir olay sanıldı. Daha sonraki dönüşümler bile, gülmeyi sadece görüntülerinden sonuç çıkarmaya giriserek anlatmaya çekinmediler.

Örneğin Herbert Spencer bu eylemi, sadece “kasları çalıştırmanın bir biçimi” gibi anlatıyordu. Abramov’a göre ise gülme sadece “kan dolaşımı hastalıklarının bir çeşit ilacı” oluyordu. Gülmenin ruhsal yanını atlayarak yalnız görüntüsünü ele alan bu yorumlar, olayı değerlendirmiş olmuyorlardı.

Gülme, bir ruhsal boşalma ve yumuşama haliydi.

Bergson gülmeyi “başkasına yöneltilen ve itiraf edilmeyen bir baş eğdirme amacı” olarak anlatıyordu.

Hobbes da gülmeyi “...başkalarının her zamanki, kendisinin ise sadece geçmiş zamandaki beceriksizliklerine

karşı, insanda birdenbire ortaya çıkan bir zafer ve üstünlük duygusudur.” diye tarif ediyordu.

Her iki tanım da konunun sadece geniş olmayan bir açıdan anlatımı olmaktadır. Anlamını “bütün olarak” içermiyordu.

Beyinlerin kavrayamayacağı aptalca gülmeler için ise İtalyanlar şöyle derler: “Aptalca gülmekten daha aptalca bir şey yoktur.”

24. Espri, Anekdote, Fıkra

Şimdi hemen mizahın espri silahını kullanmasına geçelim. Bergson espriyi, “dalgalarda üzerinde birdenbire ortaya çıkan, birdenbire kaybolan, ama geride tuzlu bir lezzet bırakan köpükler” olarak anlatıyordu.

Anekdote ile esprinin benzer yanlarının çok olduğu söylenir. İki de kısa olur. Tek veya az aktörlü olurlar. Çoğu zaman diyalog üzerine kurulurlar.

Anekdote da espri de ışıklı çakan bir bitişle son bulur. Öte yandan anekdot olarak dolaşan olaylar mizahî espri içerebilir ya da içermeyebilir. Esprinin sonunda güldürme amacı aranır, ancak bu amaç anekdotta ille de beklenmez.

Fıkra hep, hazırlık anlatımı ve sonundaki “çakış” ile iki bölümlü olur. Ön anlatım olmazsa, çakışın hiçbir anlamı ve etkisi olmaz. Ancak çakış etkisini bütünüyle koruyabilmek için de ön anlatımda hiçbir ipucu verilmemesi gerekir.

Jean Paul fıkra'nın nasıl olması gerektiğini, çok kısaca özetlemeyi başarır... Der ki: “Kısa oluş, fıkranın ruhu ve vücududur.”

Fıkrayı dinleyenler şakadan anlamazlarsa, şaka ile ciddiye birbirinden ayırt edemezler ise, anlatım boşuna olabilir. Sevimsiz sonuçların bir türüsü böyledir.

Fıkraıy anlatan süreklı olarak, fıkrada üstün olandan yana görünür.

Önemli olan fıkranın vurucu çekirdeğini, dinleyenin kendi kafa gücüyle kavramasıdır. Eğer kendisi hemen anlamamışsa, sonradan yapılacak açıklamalarla bile, yine anlamaz... Çünkü artık mizahın çakan aydınlatıcı ışığı, sönmüş-kararmıştır. Bu durumda anlatanı sıkıntı basması doğaldır.

Aynı fıkraya çeşitli insanlar, farklı nedenlerle gülebirlirler. Hiç gülmeyen de olur. Hele hanımlar haklarında anlatılan bazı fıkralara erkekler sancılanasıya gülebirlirler... Aynı sözleri dinleyen hanımların ise, “böyle aptalca şeylere niçin gülündüğüne” şaşırarak bakmaları ise doğal olabilir.

Fıkraların bir bölümü, iki kişi arasındaki diyalog biçiminde olur. Doktor ve hastası, karı-koca, çocuklar-büyüklr, sarhoş-ayık, garson-müşteri gibi.

Bir takılmaya hızlı karşılık verilmesi, vurucu replik denen karşılıktır. Tiyatronun da önemli sahnelerinden biridir. “Hazırcevap” olmak diye de sözü edilir.

Mizahın alay etme-aşağılama türüne parodi denir. Rezil etmek ve batırmak kadar, taşkın ölçüsü de olabilir. Parodinin dinleyenler tarafından anlaşılabilmesi için, söz konusu kişi ve olayın onlar tarafından bilinmesi de gereklidir.

Söz cambazlığına dayanan anlatım biçimlerinden birine Freud’un sevdiği bir örnek şöyle: “Deneyim, yeneden neyin denenmemesi gerektiğini öğrenme tecrübesidir.”

Henry Miller’e göre ise:

“Becerme başarısı, aptalca ödleklık ve ortadan kaybolma ile ne yapılamayacağının öğrenilmesidir.”

Böyle tanımlara birisi şunu ekler:

Etiler'deki evimde, bu balkon-bahçenin kurucusu benim.

“Mizah, hırsla arandıkça daha çok ortadan kaybolan tek şeydir.”

Paradoks şakaları da gülümseme veya kakhaha yaratabilir... Şöyle ki:

“Bir suçlunun tam adam sayılmaması.”

“Gençliğin en güzel yaşlanma derecesi oluşu.”

“Bir matematikçinin tanımadığı bir kişi ile söze nereden başlayacağını hesaplayamaması.”

“Paradoksun bilerek yapılan mantıksızlık oluşu.”

Gerçeküstü mizah absürd mizahın bir bölümüdür. Bu anlatım biçimi masalların temel özelliklerindendir. Bu tarz mizahın, özellikle güzel sanatlar ve edebiyattaki gerçeküstü, yani sürrealist sanatla ilişkisi yoktur.

Karikatür mizahın çizgi ile yapılan türüdür. Söz ile anlatılması ise, zor olmanın da bazen ötesinde olanak dışıdır. Ancak yine de deneyeceğim.

Çok uzun bir evlilikten sonra adam dünyasını değiştiriyor. Görevli noter birkaç gün geçtikten sonra vasi-

yetnameyi okuyor ve eşine diyor ki: “Şimdi kocanızın son isteğini yerine getireceğim.”

Ve tabancayı çekip kadını vuruyor.

25. Güncel Olmak

Önceki yıllarda merak edip araştırmıştım. Dünyanın ilk gazetesi İsa’dan bile iki bin yıl önce Çin’de yayınlanmıştı. Elbet el yazmasıydı.

Günümüzdekilere benzeyen çok önce yayınlanmış gazetelerin adları ve yayınladığı yıllar ise şöyleydi: Haarlems Dagblad (1655), Leipziger Zeitung (1661), Linzer Zeitung (1677).

Gazetelerin etkisiyle ilgili olarak şöyle düşünceler ileri sürülüyor: “Basın, halk düşüncesinin nabız atışıdır. Bunu zoraki olarak hızlandırmaya veya yavaşlatmaya kalkışmamalıdır.”

Güncelliğin günlük gazetelerin nabız atışı olduğu ve dergi tansiyonlarının daha düşük olduğu da erbabı tarafından belirtilir.

Başlık atmak bir gazete yayınında en önemli işlerden biridir. Az sözcük ile kafaları başka tarafa çevirtmeyecek olta olarak... Bu nedenle K. Tucholsky, bu işin tanımını şöyle yapıyor:

“Gazete başlıklarını kaldırsaydık, dünya ne kadar sessiz olacaktır.”

Oysa sessizliğin tehlikeleri var. Vereceğim örnek basından değil, ama bu konuya da uyuyor. Yolcu vapurlarımızın ünlü kaptanlarından biri diyordu ki:

“Ödüm kopar sessizlikten... En büyük felaketleri getiren kazalar sessizlikten sonra olanlardır.”

Gazetelere büyük başlık attırmayacak basın sessizlikleri, elbet en tehlikeli gelişmelere neden olabilir.

26. Gazete

Aynı sözcük bizde de çok değişik anlamlarda kullanılıyor... Örnek: Polemiğe kaçmak.

Sözcük anlamı bilimsel alanda ise çok kısa ve açık: Karşıtlık.

Halk dilinde ise diyelim: Düşmanlık. Küçükler arası savaş-memnuniyetsizlik... Yetmedi: Dalaşma bile denilir.

G. Hauptmann ise bu sözcüğün anlamını pek fazla açık bir anlatımla özetliyor: “Öyle eşekler vardır ki, ölü kartalın tüylerinin üstünde yuvarlanmak için dişleriyle yolar.”

Böylesi kafa karıştıracak kadar açık bir anlatımdan sonra, yine dengeli ve şaşırtmayacak tanımlara dönelim: James Ellis’e göre:

“Gazeteler dünyanın aynasıdır. Polemiği başkaları yapar, gazeteci yansıtır:

Gerçekleri yansıtan sevimli bir deyim şöyledir: “On öpücük bir öpücükten daha kolay unutulur.” (Jean Paul)

Bu nedenle denir ki, gazete haberini eveleyip gevelemeden, taksitlere bölmeden, okuyanın unutamayacağı biçimde vermelidir.

27. Picasso

Sadece 4 (evet dört) sözcükle yapılmış bir tanım, en ince deyişle, görkemli gerçekleri özetleyebilecek kadar yoğundur, demektedir ki:

“Basın, kâğıt üzerinde vicdandır.” (M. Muggeridge).

Bir başka ilginç kişi Gutzkow, anlamlı bir özet yapıyordu: “Gazeteciler, zamanın ebeleri ve mezarcılarıdır.”

Bu sözden sonra hatırlayalım, önceki yıllarda ortalığı karıştıran Washington Post’un iki gazetecisidir. Bu iki

kişi Başkan Nixon'u politika mezarlığına gömenler değil miydi? Daha yaşarken...

Şimdi olabildiğince fısıltı ile bir gerçeği dile getirmekten yine de vazgeçmeyelim: İnsanların önemli bir bölümü kültür dediğimiz değeri sadece gazetelerden edinmiyorlar mı? Açık konuşalım!..

Bir gazetenin nasıl "genç" olabileceğini ise hemen hiç akla gelmeyecek bir konudan öğrenmek doğru olacak... Şöyle:

"Genç olabilmek için çok uzun zamana ihtiyaç vardır."

Söyleyen Picasso idi diye eklersem, lütfen sözlerimi resimlerdeki biçimlerine benzetmeyin. Söz doğrudur.

28. Ana Sanatlar

Mizah denen türün ne olduğu, hâlâ ve henüz, ne yazık ki anlaşılamadı.

Hemen yazının başında çok kısa açıklayalım ki, sonrasını anlatmak kolaylaşsın!

"Mizah düşündürme sanatıdır."

Nasıl mı? Nerede mi? Her yerde, her yolla.

Önce hemen bir yanlışlığı açık açık düzeltelim ki, yanlış anlamalar sürüp gitmesin! Mizah karşılığı olarak dilimize "gülmece" sözcüğü sokulmak istenmiştir ki, tam bir şaşırtma olmuştur. Mizahın amacı önemlidir, bu amaç da hiçbir zaman güldürme olmamıştır.

Mizahın asıl ve ana amacı, insanların kafasını, istisnasız bütün konularda gerçekleri görünceye kadar düşündürmektir.

Evet, gerçekleri görebilecek hale gelinceye kadar.

Hiçbir ciddi anlamı olmayan gülme halleri de olabilir. Hiçbir insancıl anlam taşımayan, sadece yanlışlıklardan kaynaklanan olaylara da gülünür... Yanlış olmayabilir.

Sokakta yürürken ayağı bir taşla takılarak düşen bir genç adama gülünebilir de, gülünmeyebilir de... Düşenin pozlarına ve durumuna göre... Olayı gören kişinin kolay ya da güç gülebilen kişilerden hangisi olduğuna göre.

Ancak aynı sokakta, aynı pozisyonda düşen kişi eğer bir hanım ise, bu olaya gülen kişi için başka hükümler vermek gerekir. Açıkça ve isterse edep dışına çıkmış olayım, bu kişi edepsizin biridir. Hele kahkaha ile gülerse, bu kişi cacık yaparken bile kullanılamaz.

Şimdi izninizle yine, bu satırların gerektirdiği sınırlara geri dönerek mizahın ne olduğunu anlatmaya çalışalım.

Ana sanat türleri önce beş bölüme ayrılıyor: Mimarlık, resim, heykel, edebiyat ve müzik olarak.

Bu ayrımlar sanatı doğuran ana bölümler, ama bu beş bölümün birkaçının birden sanatseverlere sunulduğu kompoze sanat türleri bulunuyor.

Örneğin tiyatro-opera gibi sanatlar, bu beş ana bölümün birkaçının birden, aynı anda sanatsevere sunulduğu örnekler olabiliyor.

Bir kitap fuarı yemeğinde saygıdeğer okurlarımla.

Örneğin mizah sanatı bütün ana sanatların teker teker içinde olabildiği gibi, bu türlerin bazılarının ikişer-üçer bile olsa içinde olabiliyor.

Örneğin komik operalar da ağırlığı müzik de olsa, birleşik sanatlı mizah türü örneği olabiliyor. Karikatür ise, edebiyat ile resim sanatlarını birlikte sunuyor. Mizah, tiyatro sahnesine etkili bir türle, komedya ile çıkıyor. Edebiyat ise insan yaşamının tüm sahnelerini sunuyor.

Mimarlığa gelince, kalemi elimden bırakıp düşünmeye başlayalım. İçimden geçenleri olduğu gibi yazmak bana azap verecek... Yumuşatarak yazmak ise yakışmayacak.

Çok açık ve çok kısa yazmanın yolunu ise şöyle buluyorum: Şehirlerimiz dramatik komedya örneklerine benzedi.

Kalıcı değerde mimarlık yapılarımız ise çok seyrek. Bu özeti burada kesiyorum.

29. Ekonomi Üzerine

Hiciv denen yazı türünün amacı “batırmak” oluyor. Ancak espri olmayan, yani mizah sınırları içine giremeyen batırma mizah olmaz da küfür olur.

Mizah sınırları içine girebilen batırma türleri, edebiyat içinde örneklenebilir. Örneğin Molière batırıyorsa, o mizahtır... Eh hani, bizden de bir örnek sunmazsak olmayacak, Neyzen Tevfik batırıyorsa bazen o da mizah-tır.

Mizah sınırları içine giremeyecek kadar saldırı olan küfür, bir yemek ikramında başka hiçbir şey sunmadan, sadece acı hardal ikramı gibi bir ham ervahlık örneği olur.

Bütün yaşam içinde de açık olan her şey müstehcen olmaz. Toplum yaşamımızda da, örneğin eşekler pantolon giymedikleri halde müstehcen olmazlar. Ama pantolon

giymeden ortalığa çıkan bir erkeğe yakışacak sıfat “eşeklik” olur.

İnsanlar içinde de kötü niyetli olmanın sınırları genişledikçe, müstehcen olmanın sınırları daralır.

Platon kendisine yöneltilen bir soru üzerine: “Atina yasaları, Aristophanes’in komedyelerinden öğrenilebilir.” demişti.

Molière ise insanların “komedyalar”la neşelendirilerek ıslah edilebileceğini anlatmıştı.

Anlatmak istenen, gerçekleri mizah giysilerine bü-ründürerek sunmanın, onların zihinlerine kolayca girebilmesiydi. Mizahın giremeyeceği konu da bulunmazdı.

Mizahın en önemli yanı da, gerçekleri kullanarak insan beyinlerine girebilmesiydi.

Hemen bir örnek alabiliriz.

Avrupa’nın küçük devletlerinden Liechtenstein’i alalım. Evet, küçük falan ama, o da devlet...

Milletvekili sayısı sadece 15 (evet on beş), aylık veya tazminat almıyorlar. Hepsinin başka ciddi işleri var, onunla geçiniyorlar. Hükümetteki bakan sayısı sadece 5 (evet beş). Bu bakanların yalnız 2 (iki) kişisi tam gün çalışıyor, öteki 3 (üç) kişisi yarım gün çalışıyor. Bütün ülke polis sayısı 37 (otuz yedi). Hapishane boş, sanık veya tutuklu yok! Gümrük teşkilatı da yok.

Yıllık gelir kişi başına 30.000 (otuz bin) dolar.

Şimdi hemen bir de bize bakalım.

Milletvekili sayısı benim son hatırladığım 550 (beş yüz elli) idi. Galiba arttı. Başka ciddi işleri yok. Bakanlar gece-gündüz, hatta bazen tatil günleri çalışıyor.

Kişi başına yıllık ortalama gelirimiz yılda 1.000 (bin) doların altındaydı. Son gazete haberlerine göre, yılda 6.000 (altı bin) doları geçtiği bildiriliyor.

İnanmak istiyorum, ama güvenemiyorum.

Yazı konusunu yine de neşeli bitirmek istiyorum.

İkinci Dünya Savaşı'nın efsane İngiltere Başbakanı Winston Churchill, ilginç bir kişilikti. Gündelik yaşamından da çok sayıda unutulmayan anekdot bırakmıştı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası başbakan Attlee ile muhalefet lideri Churchill, onların meclisi olan Avam Kamarası'nda hep bir aradalar, ama bu anlatacağım, parlamentonun helasında bir karşılaşma sırasında oluyor.

Attlee helada pisuarı kullanan Churchill'e gülümseyerek soruyor: "Sir, dargın mıyız?" Churchill açıklıyor.

"Hayır hayır! Siz üretim araçlarını devletleştirmek istiyorsunuz da, ben kendimi kurtarmaya çalışıyorum."

30. Uşak Giysileri

Hollywood burası: Her ne kadar inanılmaz olayların geçtiği anlatılsa bile, yine de dinlemeli ya da okumalı! Hoş anlatımlar olsun da, ille de inanmak gerekmesin!

O film dünyasının unutulmaz güzellerinden Zsa Zsa Gabor vardı. Kaç kez evlendiğini gazeteciler bile şaşırdı.

Bir düğününe aktör Peter Ustinov'u da şiddetli ısrarlarla davet etmişti. Ancak Ustinov düğüne yine de gelmemişti. Zsa Zsa da bu gelmeyişe fena halde kızmıştı.

Bir süre sonra bir akşam restoranda karşılaştılar. Ustinov, güzel aktristen nikahına gelemediği için içtenlikle özür diledi:

"Zsa Zsa! Bana sakın darılma... Gerçekten mazeretim vardı, ondan gelemedim. Ama sana söz veriyorum, bir dahaki nikahına mutlaka geleceğim!"

Bir zamanlar Hollywood'da çıplak partiler vermek modası varmış. Bu partilerden birine katılan Jack Nicholson ertesi gün anlatıyor:

“Hepsi delirmiş bu insanların!.. Her sululuğu amma da ciddiye alıyorlar. Giriş kapısını açan uşak bile çıplaktı...”
Soruyorlar, nereden anladın uşak olduğunu anlatıyor:
“Kapıyı da ev sahibi açmaz ya!.. Ayrıca hizmetçi kız olmadığı görülüyordu!”

31. Anlamları Deşince

Güzel sözler okuyup dinleyince önce hoşuma gidiyor. Ancak hemen sonra bu sözün gerçek olmadığını görünce tedirgin oluyorum.

Örneğin Oscar Wilde’ın bir sözü de bu söylediğime örnek olabilir. Diyordu ki:

“Sanatçı doğayı değil, doğa sanatçıyı taklit eder.”

İşte görüldü. Sevimli ve gerçek gibi... Ama bir dakika sonra bu sözün gerçekçi olmadığı akla gelince, diyebilirim ki insan, kendisine karşı bile mahcup olur.

Bu gibi sevimli sözlerin kafada estirebildiği okşayıcı meltemlerin zevki ile yetinip, hemen başka konuya geçmek gerekir.

Ya geçilmezse ne olur? Deneyelim:

O güzelim meltem esintisi geçer geçmez kafada bir sorgulama başlar. Örneğin, diyelim ki doğada bazı insanlar kendilerine bir ressam seçerler, onların resmettiklerine benzemeye başlarlar.

Yine diyelim ki bir hıyar, Picasso eseri olmak hevesine girer... Bu gelişmenin sonu olmaz. Bir de bakılır ki, dünyayı “hıyarlar” istila etmiş.

Zaten sanatçı doğayı taklit etmez ki... Sanatçı doğayı ham malzeme olarak kullanır. Onun resmettiği hıyarın kendisi değildir. O hıyar artık dünya hıyarı olmaktan çıkmıştır. Artık sanat çevresine girmiştir. Sanat doğayı malzeme olarak kabul etmiştir.

Kendi doğasını yeniden kendisi kurmuştur.

Bu oluşumu Cézanne, işte o ünlü ve unutulmaz ressam, gerçeklerden hiç kopmadan, çok doğru ve kapsamlı biçimde şöyle tanıtır:

“Resim sanatı doğaya paralel bir ahenktir.”

Haklı olarak ün kazanmış ressam Cézanne, doğayı sanki alfabe imiş gibi kabul ettiğini belirtmiş olur.

32. Resmin Anlamı

Ünlü ve gerçekten önemli kişilerin söylediği güzel sözler hayran bırakabilir. Evet, ama bu sözler bazen reklam tabelası sözleri gibi olabilir. Evet, güzeldir, ama bu güzelliğin arkasında, bu sözlerle unutulmaz güçler veren gerçekler yoktur. Bu deyişler reklam tabelası hoşluklarıdır.

Resmin ünlü ustalarından Matisse, yine sevimli görünen bir hükmü şöyle veriyordu:

“Bana bir hastanenin duvarlarını boyatsalar, hastalar dertlerinden kurtulur diyemem, ama iyileşme dönemini bir parça kısaltmayı garanti ederim.”

Matisse garanti verdiğine göre, kendisine güvenerek konuşuyor, ama yine de çok ihtiyatlı bir ifadeyle söylüyor. Söylediğine inanıyor, ama kendini de fazla bağlanmış göstermek istemiyor.

Sanat eseri ile gerçekler konusundaki ilişkileri anlamak-anlatmak, hele açıklamak, olağanüstü zor, kolay yolu hiç bulunamaz bir bilmece... Ancak hiç kimse de bir açıklama yapmaz ise, sanatsevere durum nasıl anlatılacak?

Sanatçılar tarafından hiç anlatılmazsa, biraz daha uzakta duran sanatseverler durumu nasıl anlayacak?

“Sanatın yaratıcıları anlatın.” diyecek oluyorum, ama vazgeçiyorum. Çünkü o yaratıcılar bazen öylesine

düşünceler ileri sürüyorlar ki, zihinlerde uyanıklık değil, şaşkınlık yaratıyorlar. Örneğin Verdi diyordu ki:

“Gerçeği yansıtmak iyi olsa gerek!.. Ama gerçeği yaratmak çokook çok daha iyi!”

Acaba Verdi, nonfigüratif de olsa gerçek-dışı sanatı mı kastediyor. Çok küçük olasılık bu!.. Kendisi besteci... Ressam değil. Satırlar ilerledikçe işler büsbütün karışıyor. Bu gibi düşüncelerle o sanatların içinde olanlar da aydınlık veren, ışık veren sözler söylemiyorlar.

Titizlik sanatçının temel özelliği olmalı elbet... “Şişirme eser” vermek hak değil... Ancak eser verme hızında olağanüstü farklılıklar olabilir... Hatta tek bir sanatçının bile eser verme hızında büyük farklılıklar doğabilir.

Bu gerçeği ressam Bonnard şöyle dile getiriyor:

“Bir resim ya bir defada yapılır, ya bin defada!..”

Yine belirtelim ki aynı ressam, sadece kendi eserinin birini bir defada, ötekini bin defada yapabilir.

Bir resim eğer bir defada yapılabilmiş ise, bu eserin geçmişinde o ressamın uzun yıllar süren çileli ömrü yatar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Kim olduğu belli.

1. Neye Benzettik?

Bir sözümüz vardır: “Teşbihte hâtâ olmaz!” deriz. Bu güvenle de her şeyi, bir başka şeye benzetmekten kaçınmayız.

Evet, yanlış değildir, ama doğru da değildir. Her teşbihte (hadi benzetmede diyelim) mutlaka hata vardır. Çünkü benzemeyen yanlar mutlaka vardır.

Teşbih sözünü çoğu zaman benzetme olarak da kullanırız ya! Birisi başka birisini “benzetti” de deriz. Burada “benzetti” sözüyle “tanınmayacak biçime döndürdü” demek istenir.

Lütfen ilginize mazhar olur mu? Yani demokrasiyi de “benzetmiş” değil miyiz? Neye mi benzettik?.. Kendimize!

2. Tragedya-Komedyä

Her insanın yaşamı bitmez tükenmez bir iç savaş sahnesidir. Bütün ömrünü sürekli olarak bu iç savaş doldurur.

İnsan yaşamları hep birbirine benzer şartlar içinde başlar ve sonuna kadar da hep böyle sürer gider.

Çünkü yürekleri tragedyadan yana, kafaları ise komedyadan yana olmak ister. Kısacası, yürekleri ağlamaktan, beyinleri yani kafaları ise gülmekten yana olur.

Tragedya ile komedyä insanların doğurduğu kardeşlerdir. Her ikisi de insanların sevgili evlatlarıdır. Bu ev-

Balkonumda Turhan Günay arkadaşım ile birlikte.

latlar reddedilemez. Her ikisi de aynı insanın sevgili evlatları olur.

Üstelik bu kardeşlere de iyi geçinmelerini öğretmek babanın kutsal görevidir.

Gülmekle ağlamak ille de gözle görülmeyebilir. Şaşmamalı: Her ikisi de çok seyrek bile olsa, aynı anda gerçekleşebilir.

Yalnız görüntüler böyle olsa bile, bu görünüş ruhun aynası da olabilir. Örneğin, “öyle güldüm ki, gözlerimden yaş geldi” denir ya da “acı acı gülümsedi” denir.

Dünya insan yaşamında her davranışın bir karşılığı, bir bedeli vardır. Ancak bu bedel parayla pulla ödenen cinsten değildir. Çok önemlidir:

Bu bedel sevinçle veya üzüntü ile ödenir.

3. İmbikten 5

Molière'in bir oyununda sevimli bir yakıştırma vardır. Mösyö de Pourceaugnac diyor ki:

“Ben hiçbir zaman ilaç kullanmam. Annem de babam da hiç ilaç kullanmazlardı. Hem onlar zaten ilaç yardımı olmadan öldüler.”

Unutamadığım bir anı da benden: 1940 yılında sınavla girdiğim G.S. Akademisi'nde (sonraki Mimar Sinan G.S.Ü.) mimarlık öğretimine başladım. Kısa bir süre sonra rastladığım bir bayan dostum ne yaptığımı sordu, ben de sevinçle, “Mimarlık öğrenimine başladım.” dedim. Ama üzülmüştü:

“Vah vah! Baban da seni adam etmek isterdi!..” dedi. Orhan Veli'nin Delikli Şiir'i de bu sıraya girebilir:

*Cep delik, cepken delik,
Kol delik mintan delik,
Yen delik, kaftan delik,*

Kevgir misin be kardeşlik!

4. İmbikten 6

Sanat, müstehcenin sınırlarını kendisinden uzaklara iter. Haklı olarak... Sanatın amaç ve ana düşüncesi, insanları ruhsal olarak yukarılarda, yükseklerde bir yere doğru çekmek ve yükseltmektir. Akıllarına yüksek seviye kazandırmaktır.

Venüs heykellerine göğüsleri görüldüğü için sutyen takmayı, Davut heykeline külot giydirmeyi düşünen ve isteyen olursa, bu kişilerin tıbbî müşahede altına alınması ihtiyatlı olur.

Böylesi kişiler ki, eşeklerin, öküzlerin toplum içinde doğadaki açıklıkları ile dolaşmasına ses çıkarmazlar, akıllarını heykellerin açıklığına takarlar, bunların yaşadıkları toplumu tehlikeye sokmamaları için önlem almak gerekir. Hayyam bu gibileri fazla incelikle de olsa şöyle anlatır:

*Ey kara cüppeli, senin gündüzün gece
Taş etme dünyayı bilmek isteyenlere,
Onlar Yaradan'ın sanatı peşindedir;
Senin aklın fikrin, abdest bozan şeylerde.*

5. Mizahın Amacı

Mizah, espri ve komik sözcüklerinin anlamlarını, birbirinden ayırmak, farklılıkları belirtmek gereklidir.

Freud, komik oluşun espri sayılmasına açıkça karşı koyar. Bu konuda çaba gösterilmesini anlamsız bulur. Esprinin anlamını ise kısaca şöyle özetler:

“Anlamsızlık içinde anlam!”

Mizahçının düzenlemeye giriştiği sahnede, dinleyen ya da okuyanı havaya sokmak ve sonra da son darbeyi vurmak için nelerden yararlandığını Freud şöyle özetlerdi:

“Bol aktivite, esnek ve zıt görüşler belirtmekten çekinmemek, mevcut kontrastları açıklamak ve aynı zamanda hayali kontrastlar yaratmak, önce şaşırtarak zihin karıştırmak, sonunda da final olarak akıl verme sahnesi yaşamak...”

Biz de ekleyelim: Mizah sözünü ettiği toplumun, çevrenin, dönemin, hatta ne varsa her şeyin aynası olur.

Aynanın gösterdiği hayal, aynanın görünüşü imiş gibi görünse de, o aynanın gösterdiği içine girmiş hayal olur.

Ayna hayali gösterir, kendini göstermez. Hayal çirkin ise, kabahat aynada değil, oraya hayali yansıyan gerçektir, hayalde değil...

Mizahın amacı sadece espri yapmanın ötesinde bir yerdedir. Bir özel bakış açısı göstererek yeni bir anlayış biçimi yaratmak olmaktadır.

Freud'a göre mizah, esprinin de ötesindeki bir zihinsel anlayıştır. Kendisinin bu konuda verdiği örnek, bir mahkûmun idam edileceği sabah:

“Ne güzel! Hafta iyi başlıyor.” demesidir.

6. İmbikten 7

Kibarlıkta anlaşılma derecesi zor bir zatın vasiyet bırakarak mezar taşına yazdırdığı bir incelik şöyle olmuş:

“Kusuruma bakmayın, ayağa kalkamıyorum.”

Öğretmen hanım ilkokul sınıfında 10 (on) yaşındaki çocuklara soruyor: “Allahın, günahlarımızı affedebilmesi için ne yapmalıyız?” Çocukların biri açık bir cevap veriyor:

“Önce o günahı işlemeliyiz ki, Allahı boş yere işgal etmiş olmayalım.”

Fransız yazar hanımlarından Claire Goll, Paris'in Père-Lachaise mezarlığında kabrini hazırlattı. Çevresini yüksek demir parmaklıklarla çevirtti. Nedenini açıkladı:

“Burası geceleri serserilerle doluyor. Bakarsınız hoşlanmadığım birisi üstüme yatıverir... İstemem!”

Anlatılır ya! Hızır Aleyhisselam gelip de ne istediğini birine sorarsa, her dileği mutlaka yerine gelir. Ancak, sadece tek bir istek söylenebilir. Yine birisi: “Dile benden ne dilersin?” diye sorunca zavallı şaşkınlıkla:

“Özür dilerim!” diyor.

Vehbi Koç ile komşu masalarda.

7. Müziğin Anlamı

İnsanlarla ilgisi olan hiçbir alanda mizah eksik olmaz. İnsanlarla ilgisi olan beş ana sanat dalında mizah zaman zaman mutlaka görünür.

Örnek mi? Buyurun!.. Beethoven'in piyano sonatları müzik çevrelerinde çok beğenilir. Bu sonatlardan birisini besteci ilk kez bir salonda seslendirdi. Çok beğenildi ve alkışlandı.

Konserden sonra saygıdeğer bir hanım Beethoven'e gelerek sordu:

"Lütfen söyler misiniz? Bu sonatın anlamı nedir?"

Beethoven ise hiç konuşmadan hanımı elinden tutup piyanonun başına götürdü. Bir iskemleye oturttu. Kendisi de piyanonun başına geçerek bütün sonatı baştan sona bir kez daha çaldı. Sonra da ayağa kalkarak hanımefendiye sordu:

"Sonatın anlamı işte budur... Anladınız mı şimdi?"

Beethoven gibi dünya ünlüsü olan büyük besteci, yaşamını para zorlukları içinde geçiren bir dar gelirliydi. Bütün ömrü sürekli olarak para sıkıntısı içinde geçmişti, ne yazık ki...

Bestecinin piyano sonatlarından birisi, yaratıcısının ölümünden yarım yüzyıl sonra bu notayı basan yayıncı tarafından “Ay Işığı Sonatı” (Mehtap Sonatı) adıyla yayınlandı. Oysa bestecinin bu adın konmasından bilgisi ve haberi bile olmamıştı.

Sonraki yıllarda bu sonatı dinleyen bazı müziksever kişilerin hayallerinden hep ay ışığı geçirmeleri acaba doğru olmuş mudur?

Bu soruya karşı benim vereceğim yanıt: “Olabilir de, olamaz da.” gibi. Acaba “Erbabına sorun!” desem, doğru olur mu? Olmaz!.. Sormayın!.. Ne isterseniz, öyle düşünün!

8. Çimentonun Rolü

Anekdöt yaratmak ve anlatmak öğretilmesi pek mümkün olmayan bir yetenek olsa gerek.

Edebiyatın basılı sessizlik içinde oluşunu bir derece delen tür, günlük yaşama sokan fıkra anlatmak olmaktadır... Anlatımı biraz kolaylaştırmak ve yaklaştırmak için diyebiliriz ki, anekdöt anlatıcısı tek kişilik bir tiyatronun sanatçısıdır.

Bu tip örnekleri Jean Paul şöyle tanıtır:

“Başarı gücüne ve kişiliğine dayanan neşesi ile mizah sanatçısı mizah literatürüne geçebilmek için alışılan şekliyle hiçbir cümle yazmamış olabilir!”

Bu tanıma yakışacak bir örnek olarak bizde Nasreddin Hoca akla gelebilir.

Her topluluk kendine özgü bir bilinç düzeyine ulaşabilmek için kendi konuşma dilini kullanır. Her fırsat-

ta ağzıma almak istemediğim politikada da o topluma özgü ulusal dil kullanılır. Tiyatro sanatında konuşma esastır. Çimentonun beton içindeki bağlayıcı görevini o ulusun kendi konuşma dili yapar.

Bu dil ile anlatılan yazılan her meram, o toplumda yaşayanların yetişmesi, zevk düzeyi ve en önemlisi akli için mihenk taşı olur.

Bir fıkranın, önemli bütün anlatımların esprisi, yağ kandili alevi gibi ağır ağır, sallana sallana yanıp sönmez. Aksine, tıpkı şimşek gibi bir anda çakar ve söner. Parlak ışığının yanması ile sönmesi bir anda olur biter.

Anlatılanın inceliğini dinleyen, eğer o kısacık bir anda anlarsa anlamıştır, anlamamışsa hiç anlamaz.

Çok eski mizah kaynakları araştırılınca, deliler, doktor ve hastalar, dolandırıcılar-saf köylüler, zalim kadınlar konularında çok örnek bulunur. Bu konuda Mısırlılar ve Sümerlerin bıraktığı anlatımlar vardır. İşin ilginç yanı, aynı konuların günümüz toplumlarında bile geçerli olmasıdır.

Ancak günümüzde yenilik, geçerli konulara politikacı ve büyük dolandırıcı öykülerinin eklenmesi olmuştur.

9. Konstanz

Her ülkenin her bölgesinde, o bölge için anlatılan anekdotlar, fıkralar bulunur. Bunların bir bölümü hoştur, yakışır, ama bazıları da anlamsız yakıştırmalar olur.

Ben Almanya'nın en güneyindeki Konstanz gölü kıyısındaki Konstanz şehrine iş için çok kez gitmiş ve toplam birkaç ay da kalmışımıdır.

Aşağıdaki fıkrayı bir Alman kitabında okudum:

Konstanz gölü kıyılarının mutaassıp bir köyüne tayin edilen papaz, görev yerindeki eski papaza saygı ziyare-

Edebiyatçı öğretmen Haydar Göfer 75 yıllık Lise arkadaşımıdır.

tinde bulunuyor. Genç papazın bu köy halkının nasıl insanlar olduğunu sorması üzerine yaşlısı:

“Çok berbat insanlardır.” yanıtını veriyor. Peşinden hemen ekliyor:

“Ama çok iyi Katoliktirler haaaa!..”

Uzun yıllardır Konstanz’a gitmiş değilim, ama o şehirliler için bu fıkranın anlatılmasına da razı değilim. Bu arada tanıdığım Richard ve Oscar dostlarımın iyi yürekliliğini hâlâ unutabilmiş değilim.

10. Konular Sonsuz

İnsanın, insanlığın söz konusu olabildiği her konu arkasında mizahı aramak gerekir.

İster yakından ister uzaktan, insan ve insanlığın söz konusu olabildiği her konuda, hiç beklenmeyen anlarda bile mizah fışkırabilir.

*Dostlarla nerede mi?
Elbet mezeci önünde.*

Mizahın tek kaynağı “insan aklı”dır. İnsan aklının kendine konu edinebildiği her konu, daha geniş söyleyelim, her şey, mizahın çiçek açtığı bahçeleri oluşturur. Bilinmesi olası, bilinmese bile yakıştırılan, var olsa ya da var olmasa da akla gelebilen her şey!

Evren, dünya, cennet-cehennem, geçmiş ve geleceğimiz, hepsi, ancak özellikle halimiz, mizahı hep besleyen, yenileyen tükenmez hazineleri oluşturur.

Sadece insan aklı tarafından yaratılan ve oluşturulan mizahın ilk uğraşı, insan aklı ile alay etmeye dönüşür.

Schiller tragedyada otuz çeşit trajik durum sayar. Bu otuz durumun bütün tragedyada sahnelerinin doğurgan anası olduğunu belirtir.

Bu görüş üzerine eklemek gerekir ki, komedyada temsillerinin doğurgan durum sayısı, sanırım ki benzeri bir sayı, yani 30 (otuz) kadar olsa gerekir.

Tiyatro kostümleri gardıroplarda asılı durur, gerektiğçe kullanılır. Mizah yazarının da kafasındaki gardıropta benzer kişilerin kılıkları değıl ama kendileri hazır durur. Yazar o tipleri gerektiğçe kâğıt sahnesine çıkarır, kullanır.

Anekdotların da anlatımları yazarın beyin gardırobunda asılı durabilir. Ya da kitaplığında veya arşivinde.

Her anlatım ille de anlaşılmış olabilir mi? Şart olan, mutlaka herkesin anlayabilmesi olmalıdır... İstisnalar olsa bile!

Bir sofrada arkadaşlarımızdan biri fıkra anlattı. Dinleyenlerden biri “İyi ama, ben anlamadım... Açıklamasını yap!” dedi. Gülüştük.

Bu kişi açıklama yapılsa da, hiçbir şey anlamayacaktı.

11. İmbikten 8

Küçük bir Musevi şehirde Hahambaşının kürk şapkası çalındı. Ortalık birbirine girdi. Hahambaşı şehrin en kıdemli hırsızını çağırarak olayı anlattı ve şapkayı bulmasını istedi... Bulup bulamayacağını sordu. O da açıkladı:

“Şapkayı benim öğrencilerimden biri aldıysa mutlaka bulurum. Ama sizin öğrencilerinizden biri aldıysa, bulunmaz, umut yok! Gitti bilin!”

Fransız hanım yazarı Françoise Sagan, bir gün yazar André Roussin’e telefon ederek sordu: “Bir öykü yazacağım. Aklıma konu gelmiyor. Ne yazayım?” Roussin anlattı: “Şöyle başla! Bir adam bir kadını seviyordu... Fakat!..” Sagan hemen cevap verdi:

“Yeter!.. Gerisini bilirim. Teşekkür ederim.”

Hasis ve acımasız bir zengin ölüm döşeginde son saatlerini yaşamakta... Papaza soruyor: “Altınlarımı da gittiğim yere götürebilir miyim?” Papaz:

“Hiç yararı yok! Erir.”

Yazar Somerset Maugham son yıllarını geliri sayesinde çok rahat geçirdi. Bir gün Monte Carlo’da bir cenaze şirketi sahibi ile tanıştırıldı. Fransız cenazeci üzüntüler içinde özür diledi: “Mahcubum Mösyö! Ne kadar üzgünüm hiçbir kitabınızı okumadığım için...” Maugham yanıt verdi.

“Üzülmenize hiç gerek yok! Ben de tarafınızdan bir kerecik olsun gömülmedim!.. Ödeştik bile!”

12. Mizah Türleri

Bizim eski kitaplarımızda Diyojen’in İskender’in kendisine “Dile benden ne dilersen?” diye sorması üzerine:

“Gölge etmeee başka ihsan istemem.” dediğini yazar.

Bu yakışmayan bir palavradır. Çünkü Diyojen’in bizim çok eski aruz vezni ile konuşacağını bildirmek saçmadır. Yani aruz veznini nereden bilecekti de öyle diyeckti? Diyojen sadece: “Güneşimden çekil!” demişti. Hepsi bu kadardı.

Fıkranın ya da bu niyetle anlatılan olayın çok kısa olması ve sonunun söz açacak, ilgi uyandıracak bir vurgu ile bitmesi gereklidir.

Bir fıkranın anlatılışı, konuyu ve sözcükleri doğru seçme ve onları yan yana yakıştırabilme sanatıdır.

Fıkra yoğun olur, bıkıtıracak uzunlukta olmaz, vurgulu biter, o sırada anlatılan kişi veya topluma hitap edebilir içerikte olursa zevkle dinlenir.

Anlatan ile dinleyen arasında düzenin kurulmadığı ya da koptuğu haller bulunur. Bu durum anlatanın yapayalnız kaldığı anlamına gelir.

Freud, ruh boşalmasını çocukça mantıksızlıklarla söyleyen mizah türüne “masum mizah” adını vermektedir. Nasıl olabildiğine hemen bir örnek verelim:

Altı yedi yaşlarında bir erkek çocuk gece yarısı sokakta yalnız dolaşıyor. Kendisini gören devriye polisi şaşkınlıkla soruyor:

“Bu saatlerde sokaklarda yalnız nasıl dolaşırsın? Çoktan evine gitmiş olmalıydın.” Çocuk:

“Neden?.. Ben evli değilim ki...”

Yine Freud, yasaklandığı halde saklamaya çalışılan ve gizlenenleri açığa çıkaran mizaha ise “tezli mizah” diyor. Örnekleri ise şöyle veriliyor:

1- Pornografik mizah, 2- Agresif (saldırgan) mizah, 3- Sinik (kelbi) mizah, 4- Septik (şüpheli) mizah.

Politik mizah belki bu bölümlerden birine, o da saldırgan mizah bölümüne zorla sokulabilir.

13. Charlie Chaplin

Neşe kaynağı aramak insanların çoğu zaman önemli uğraşlarıdır. Bulunacağı yer ise, humoristik, yani mizah kaynaklarının kendisidir.

Freud’a göre mizah etkisinin birdenbire ortaya fıskırması “zapt edilmiş hayal gücünün fıskırmasından” doğuyor.

Bergson’a göre ise mizahın etkisi bir canlının cansız, mekanik, zapt edilmiş hayal gücünün serbest bırakılmasıyla vermesinden doğar.

Her ne kadar bu iki tanım birbirinden farklı görünse de birbirini tamamlarlar. Çünkü mekanik deyimiyle anlatılmak istenen “obje”dir, yani gülünen konudur. Hayal gücünü zapt eden ise gülen kişi, yani “suje”dir.

Mizahın amacı zihinseldir, yani insan beynine hitap eder. Çehresinde oluşacak gülmeyi amaçlamaz. O gülme, asıl amaç olmayan bir sonuçtur.

Ünlü Fransız sinema ve edebiyat kişiliği Jean Cocteau, kişisel dostu Charlie Chaplin'e bir mektubunda şunları yazıyordu:

“Bir gün Çin denizlerinde gezi vapurunda bana bir sırrını açıklamıştın: ‘Söylemek istediğimi başarınca kadar, o denli çok tekme yemem gerekti ki,’ demiştin. Tanımadığımız bir bey masamıza gelip omuzuna bir şaplak indirdiği zaman da, çarşaf gibi bembeyaz olmuş ve şöyle demiştin: ‘İşte elde ettiğim sonuç!..’”

Cocteau daha sonra sonuçta, Chaplin konusundaki düşüncesini de bildirmekten vazgeçemiyor:

“Bu durumu senin sahne ışıkları filminde yine buldum. Filmini gösteren süslemelerin bazılarındaki afişte: ‘Charlie Chaplin’in ilk büyük dramatik rolü’ diye yazıyor. Oysa sen dramatik rollerden başka ne oynadın ki?..”

Dilerim ki Cocteau’nun bu düşünceleri, “Şarlo”nun doğru tanınmasına, az bir şey de olsa yardımcı olmuştur. Gerçekten de komedyayla tragedyayla aynı tiyatro dilini kullanan çok benzeyen iki tarzdır ve birbirinden değil koparmak, uzaklaştırmak bile olanak dışıdır.

14. Rüya Görmek

Rüya görmek insan yaşamının ilginç olaylarından birisidir.

Freud’a göre rüya, her zaman değil, ama çoğu zaman insanların varmak istedikleri yaşam biçiminin görüntüleri olur. Bu nedenle “Sen rüya görüyorsun!” denir bazı ham hayallere abone olanlara.

Bu rüyalar ahlak dışı görüntüler de oluşturabilir. Mantıktan kaçış, gizlenme ve mantığı aldatma çabasına dönüşebilir.

Psikoanalitik araştırmalarda şöyle sonuçlara varıldığı da olmuştur. Öncelikle kaba ve ilkeldir. Hiç hesabı yapılamaz, ama zaman zaman mizah unsurları da rüya sahnesine çıkabilir.

Rüya güldürebilir de... Ancak bu gülüş mantıktan kurtulmanın verdiği rahatlıktan doğabilir. Olaylara gerçek olmayan kılıfların giydirilmesi ile aldanma ve aldatma zevki edinilmesinden kaynaklanır.

Mizah, yaşanan bir çağın olayları ve alışkanlıklarıyla alay eder. Daha sonra yaşanan başka bir çağ ise o geçmiş çağ ile alay eder.

Yüzyıllardan beri vazgeçilemeyen alışkanlık her kuşağın başkalarının görüş ve düşünceleri ile dalga geçmesidir. Bir de bakılır ki Bernard Shaw'ın esprili bir düşüncesini, yüzyıllar önce Strabon veya Plutarkhos zaten söylemiş bulunmakta!

*Dünyanın beş kıtasında
yüzlerce şehri gezdim,
doyamadım.*

15. Ömer Hayyam

Bir toplumda bir esprinin yapılması ve anlaşılması, o toplumun kültür düzeyine bağlıdır.

Toplumdaki baskılar mizahlı sonuçlar doğabilir. Espriyi doğuran baskı ne denli sert olursa, çıkış yolları ne denli tıkanmaya çalışılmışsa, doğuracağı espriler de o denli anlamlı ve çeşitli olur.

Neşeden kaynaklana gülme ile sadece küçültme amacı güden kahkaha birbirinden ayrılmalıdır.

Aristo işte bu nedenle, nefret edilme nedenlerinin bir kaynağı olarak gülünç olmayı da saymaktaydı.

Mizah aklın sanatıdır.

Bu nedenle tarihte veya çağımızda bir toplumun davranış tablosu, o toplum mizahının incelenmesiyle öğrenilebilir.

Akl sürekli düşünmekten kaçınmaz. Düşünme konularını sınırlamaz. Yaşanan zamanlardan uzaklaşma korkusu olmaz.

Aklın korkusuzluğu ve ruhun enginliği konusu Hayyam tarafından şöyle aydınlatılır:

*Ben olmayınca, bu güller bu serviler yok
Kızıl dudaklar, mis kokulu şaraplar yok
Sabahlar akşamlar, sevinçler, tasalar yok
Ben düşündükçe var dünya, ben yok o da yok.*

Hayyam bu... Dünyayı seviyor, ama kafasını çalıştırıp çıkan yeni düşünceleri açıkça belirtmekten de kaçınmıyor... Diyor ki:

*Ah, Tanrı dünyayı yeniden yarataydı,
Yaratırken de beni yanında tutaydı,
Derdim: Ya benim adımı sil defterinden,
Ya da benim dileğimce yarat dünyayı.*

Hayyam Tanrı huzurunda secdeye yatıyor, ama korku dolu yaltaklanmalar sergilemiyor. Şu sözleri de eklemeye çekinmiyor:

*Ben şarap içiyorum, doğrudur;
Aklı olan da beni haklı bulur;
İçeceğimi biliyordu Tanrı,
İçmesem Tanrı yanılmış olur.*

Hayyam'ın Tanrı huzurundaki bu rahatlığı, hiç günah işlememiş olduğuna güvenme geçmişinden geliyor. Bu nedenle kendisine bu denli güven duyabiliyor.

Günah işlemekten korkmak ya da korkmamak!.. Hem günah işlemek, hem de affedilmesi için yaltaklanmak... Şu anda aklıma bambaşka bir olay geliyor.

Bir Hıristiyan, Katolik inanca yeni katılıyor. Kendisine yeni inancı dolayısıyla daha az günah işleyip işlemediği soruluyor. O da açıklıyor:

“Evet, artık daha az günah işliyorum. Ama inanç değiştirmek yüzünden değil... Günah işlemek daha karmaşık oldu da ondan.”

16. Mark Twain

Perhiz yapmanın kolayını ne yazık ki ileri yaşlarda buldum. İştahım açılınca açıyorum gazeteleri politika okuyorum. Yalnız ülkemizi değil ha! Bütün dünyanın politika haberleri insanda iştah bırakmıyor.

Geçenlerde yine aradım buldum. Politikanın en kısa tanımı için bir Avrupa ülkesinde yarışma açılıyor. Birinciliği kazanan tanım gerçekten doğru ve kısa... Şöyle:

“Politika her iki grubu da diğerine karşı koruduğuna inandırarak, zenginlerden para, fakirlerden oy dolandırma sanatıdır.”

Bu yarışmanın sonucu bana hoşluk ve doğruluğunu yıllarca unutturmadı. Şimdi yine hayran oldum.

Talleyrand en ünlü Fransız devlet adamlarından birisi... Ama ona da bazı yeni bilgiler öğretebilecek, akli ve güzelliği hâlâ unutulmayan bir hanım var. Madame de Staël adında... Bu hanımın bu hazrete kadınlarla diplomasi arasındaki farkı öğretmesi şöyle:

“Bir diplomat ‘evet’ derse ‘belki’ demektir, ‘belki’ derse ‘hayır’ demektir, ama ‘hayır’ derse o kişi diplomat değildir.”

Bir kadın tanımı ise şöyle:

“‘Hayır’ derse ‘belki’ demektir, ‘belki’ derse ‘evet’ dediği kesindir, ama ‘evet’ derse o da kadın değildir.”

Nereden çıktı şimdi Mark Twain’i anmak? Hazret Paris ziyaretinde, ünlü Fransız yazarı Paul Bourget ile tanışıp yakınlaşıyor. Şaraplı bir uzun sofra söyleşisinde Bourget konuğunu iğnelemekten kaçınmıyor:

“Bir Amerikalının canının sıkılmasına hiç zamanı kalmaz mutlaka... Büyükbabasının kim olduğunu araştırmaya kalksa, uzun yıllar bir sonuç alamadan çabalar.”

Mark Twain altta kalmaz:

“Çok doğru söylediniz Mösyö Bourget! Ancak bir Fransız babasının kim olduğunu merak etse, gerçeği bulmaya ömrü yetmez.”

17. Mizahın Kökeni

Bazı kişiler (kişilikler değil) mizahın amacının güldürmek, eğlendirmek olduğunu sanır.

Mizah eğlendiricidir, ama asıl amacı düşündürmek, kafa çalışmasına yardımcı olmaktır. Asıl amaç insan beyinlerini sürekli çalıştırmaya alıştırmaktır.

Mizah amacının eğlendirmek, güldürmek olduğunu sanan insanlar, kendilerini gülünç duruma düşürmüşler demektir.

Mizahın kökeninde ana amaç olarak akıl verme ve akıl alma bulunur.

Mizahın amacında hoşgörü olduğunu düşünebilen kişileri, mizahın hoşgörü ile karşılaşması olanak dışındadır. Mizah hiçbir yanlış hoş görmez ve hiç ama hiç affetmez.

Yakınımızdan bazı örnekleri anarsak konuya daha hızlı yaklaşıcağız. Nasreddin Hoca'nın yüzyıllar önceki vaaz, hikaye ve fıkralarını anarak görürüz ki, bunların tümü insan aklını uyandırma amacına dönük öğüt vermeleridir. Hoca'nın yaptığı en akıllıca işlerden biri de akıllılığı ve akılsızlığı, aptalların bile ayırt edebileceği kadar açık örneklerle anlatabilmesi olmuştur.

İsterse bilmem kaçınıcı kez olursa olsun, belirtmekten kaçınmayacağım bir gerçek bulunuyor: Mizah aklın sanatıdır. Mizah insan aklının sanatıdır. Bu nedenle mizah yalnız insanlara hitap eder. Bir ek daha yapmak zorunludur: Yalnız kafası çalışan insanlara!..

18. Sanat ve Halk

Mizah, ne iyi, ne güzel olur ki, bütün insan yaşamının içine giriverir. Eğer halk sanata yaklaşımazsa, sanat hayata yaklaşımaya çalışır... diye cümleye başladım... Ve durdum.

Acaba halk sanata yaklaşıyor mu?

Evet... Halk sanata yaklaşıyor, ama sadece halk sanatları ile yaklaşıyor. Örneğin halı ile, kilim ile.

Peki, ya "Halk dediğin kimdir?" diye sormaya başlarsak, hepsini birden anlatabilmek için, ayrıca bir kitap yazmak gerekecek... Olabilir! Kaçmam! Ne zaman mı? Onu şimdi bilemem.

Yüzlerce değil, binlerce konuşma yaptım. Bu neredeydi anımsamadım.

Konuyu şimdi biraz hınzırlığa dökelim. Bu marifet, zaten sanatın içinde de bulunur.

En ünlü empresyonist ressamlardan Renoir, kendi resim ekolünün doğuşunu şöyle özetledi:

“Bir gün Monet’nin paletinde siyah boya kalmamıştı, onun yerine mavi kullandı. Böylece empresyonizm doğmuş oldu.”

Ben şimdi bu söz üzerine görüş belirtmeden geçersen, kaçtım sanılacak...

Kaçmıyorum. Diyorum ki ressamlar da, bütün sanatçılar da, kendi çevrelerinde bunalıp böyle hınzırlıklar yapmazlarsa akıllarını koruyamazlar.

Devlet ve hükümetler mizah takılmalarına ne denli sınırlansalar, ne denli ezmeye çalışsalar engel olamazlar.

Almanya’da Prusya militarizmi çağının Simplicissimus mizah dergisi, Nazi çağının fısıltı mizahı, Timurlenk’e karşı Nasreddin Hoca, Abdülaziz’e karşı Diyojen canlı örneklerdir.

19. Zaman Akarken

“Zaman” düşüncesini yazı konusu olarak ele almanın tehlikesini biliyorum. Ama bu benim sevgili konularımdan birisidir. Aklıma girince hemen atamam. Başköşeye konuk ederim.

Ne denli ciddi olursa olsun, her konunun sevimli yanları bulunuyor. Üstelik böyle konuların ciddi yanları, bizim yaşama plan ve programımızın canı olan verileri sağlıyor. Elbet önemseyeceğiz.

Önce ufuklara doğru uzanabilen ışıkları yakalım. Bu konuda hem önemli, hem ünlü kişilerin neler düşündüğünü anlayalım.

Kadim zamanların en önemli düşünürlerinden Aristo diyordu ki:

“Zaman nehri hep aynı hızla akıyor ve her şeyle ilişki kuruyor.”

Bu sözler yüzyıllarca söylendi. Yüzyıllarca dinlendi. Kimse itiraz etmedi.

Ancak 20’nci yüzyıl geldi. Bir bilim insanı olan Einstein çıktı. O ise zamanın bile rölatif (izafi) olduğunu kanıtladı. Yine kimse itiraz etmedi, edemedi.

Bu noktayı atlayarak şimdi yine zaman denizine dalalım. Tarihin en ünlülerinden Newton, o pek ünlü “Principia” adlı eserinde diyordu ki:

“Gerçek matematik ve mutlak olan zaman kendi dışındaki hiçbir ilişkiden etkilenmeden akıyor.”

İşte yine Einstein’ın görüşü ile çeliştiği sanılabilecek bir görüş daha andık.

Böylesi çelişkilerin uzayın çok eski zamanlarında başladığını hatırlarsak, yine biraz daha şaşıracağız, ama yok zararı... Kafamızı çalıştırmaya neden olacak her bilgi sonuçta bize yararlı olur, daha doğru düşünmeye başlarız.

Uzay bilginlerinin önümüze koyduğu o büyük patlamadan önce uzayda hiçbir madde yoktu ki... Hiçbir madde olmayınca hiçbir hareket de olmazdı ki... Hareket olmayınca da “zaman işlemeye başlamazdı” ki...

Bu anlattıklarımız bize bilim çevreleri tarafından uzay tarihinin gerçekleri olarak sunuluyor. Ancak bilimsel gerçeklerin bile normal insanların kafalarını karıştırabilecek bilgiler olduğunu unutmamak gerekiyor.

Öyleyse biz yine zamanımıza ve dünyamıza dönelim... (Ama güvenmeyin bana! Yine geri dönebilirim.)

İnsan, beynini kullanarak geçmiş zamanı yaşadığı zamana çağırabiliyor. Öte yandan tasavvur etme yeteneğini kullanarak da gelecek zaman hayallerini bulunduğu zamana getiriyor. Bu görüntülerin hepsini birden üst üste koyup karşılaştırarak sonuçlar çıkarıyor, ders alıyor.

İnsan beyninde zaman nosyonunu etkileyen maddeler var.

Bunlardan birisi haşhaş bitkisinden çıkarılan afyondur. Afyon kullanan kişinin zihninde zaman o denli şişer ve genişler ki, bir gecede sanki bir yıl geçtiğinin sandığını Thomas de Quincey bildirir. Yine bir İngiliz olan J. Redwood Anderson’a göre ise, haşhaş bitkisi ürünleri zaman nosyonunu öylesine genişletir ki, pratikte zaman sanki yok olur.

Örneğin kahve etkisinin zamanı kısalttığı değil, tersine uzattığı bildirilir.

Bu nedenlerle bazı hınzırlar, “nişanlılara kahve içirtip, evlilere afyon yutturmak gerek” derler.

20. Uzay Ölçüleri

İlk dünya insanları nasıl yaşarlardı?.. Kim bilecek? Âdem Baba bilir, ama denedim, o da cevap vermiyor.

Çaresiz yine kitaplara başvuracağız. İnsanların öteki canlılardan ayrılıp, uzaklaşıp, birlikte yaşamaya başlamaları çağımızdan yaklaşık 400.000 (dört yüz bin) yıl öncedir. Bu zamanda insanlar ateş yakmaya başladılar. Önce taştan basit savunma silahları yapıp yanlarında taşırlar.

En önemlisi birlikte yaşayarak konuşmaya başlamaları ve anlaşmaları olur. Bu anlaşmalar insanların “zaman” düşüncesini de öğrenmelerini sağlar. En önemlisi geçmiş zamanın tümüyle “kaybedilmiş zaman” olmaktan çıkması, artık yaşanan zamana da yararının sağlanması olur.

“Konuşarak anlaşabilmek” dünya tarihinin en önemli basamaklarının birine çıkılması demektir. Dünya ve insanlık tarihinin en önemli sayfalarından birisi bu yapraktır.

Yine en önemli gelişmelerden biri yazı kullanılması-na başlamak olmuştur. Bu buluş geçmiş zamanın tümü ile kaybedilmiş zaman olmasını önlemiştir. Yazıya dökülen her bilgi, sonraki uygarlık basamaklarında yükselmeyi kolaylaştırmıştır.

Zaman yürümüş, insanlar durmamış, yazı ve resim kullanılarak, geçen zamanın ölçülmesine yöntem geliştirmişlerdir.

Dünyanın güneş çevresinde bir kez dönmesi olan yıl, zaman ölçüsü olarak bütün dünyada kullanılmaya başlanmış, mevsimler, gün, saat, dakika ölçüleri dünyada yaygınlaşmıştır. Takvimler ve saatler sayesinde milyonlarca insanın hareket ve çalışmalarında uyum ve ahenk sağlanmıştır.

Yazı, basın ve çeviri gelişmeleri ile zamanın fethedilmesi ve kullanılmasında önemli dayanaklar oluşturulmuştur.

Zaman, evren düzeninin göze görünmeyen temelidir. Zamanın ölçülmesi ve bilinmesi ise, doğa bilimlerinin temel dayanağı olur.

Uzaydaki mesafe ve zaman ölçüleri ile dünyadaki ölçüler o denli farklıdır ki, birisinin öteki için kullanılması şaşkınlık doğurur, kafa karıştırır.

Örneğin uzayda kullanılması alışkanlık olan ölçü ışık yılıdır. Bu mesafe ışığın bir yılda aldığı mesafedir.

Şimdi dünya ölçüleri ile bu ışık yılı ölçüsünü yan yana getirirsek, zihin karışıklığı doğar. Çünkü ışığın bir yılda kat ettiği mesafe, güneşle dünya arasındaki mesafenin 60.000 (altmış bin) misli olur.

Bu nedenle uzay ölçülerinde kilometre kullanılmaz da “ışık yılı” ölçüsü kullanılır.

21. Zamanın Ölçülmesi

Bilinen ilk takvim MÖ 5000 yıllarında Sümerliler tarafından düzenlenmiştir. Yine MÖ 1700 yıllarında Kral Hammurabi, Babil’de Sümer takvimini değiştirmiştir. Hâlâ dünyada kullanılan uluslararası takvim ise 1582 yılında Roma’da Papa XIII. Gregor zamanında kesinleşmiştir.

İnsanların geçmekte olan zaman ile çok ilgilenmeleri insanlaşmaya başlamalarından hemen sonraki dönemlerindedir. Gece-gündüz ve mevsim değişimlerinin çok düzenli bir ritim içinde olduğunu da anladılar. Bu ritmi geçmekte olan zamanın sağladığını da gördüler.

Bütün yaşamlarını bu ritme bağladılar. Zaman kavramının ne olduğunu anlamaya çalıştılar. Zamanı bölümlere ayırmaya, onu gündelik ve mevsimlik yaşamlarında düzene sokarak yaşamaya başladılar.

Bir Erdek tatili sofrasında.

Böyle kullanma sonucu, geçen zamanın mutlaka ölçülmesi zorunluluğunu doğurdu. Önce rakkaslı, yani sarkaçlı saatler, sonra zemberekli ve elektrikli saatler kullanılır oldu.

İlk zaman-ölçer'i çapraz çakılmış derece çizgili iki tahta parçasını güneşe yatırarak Mısırlılar yaptı. Zaman bölümlere ayırarak, aynı zamanları birlikte kullanarak programlama yapma yolları açıldı.

Zaman ölçmenin sonraki basamağında Greklerin iki küpten oluşan su saatleri sahneye çıkar.

Sonraki dönem ağırlıklı çalışan mekanik saatler dönemidir ki, MS 12'inci yüzyıldır.

Sarkaçlı (rakkaslı) saatlerin kapısını ise, Galileo Galilei (1564-1642) açmıştır. Ancak ilk sarkaçlı saat üreten Christian Huygens (1629-1655) olur.

Yıllar geçti. Kurmalı, zemberekli saatlerin yerini pilli, kuvars kristalli saatler aldı.

1928 yılında yapılan ilk kuvarslı saat, günde en fazla saniyenin binde biri kadar hata yapacak ölçüde hassas olabildi.

Günümüzde artık harcıalem dediğimiz, herkesin kullanabildiği bir kuvarslı saatin hatası bir yılda bir dakikayı geçmiyor.

Zamanın çok küçük bölümlerinin ölçülmesi bilim açısından son derecede önemlidir. En hassas zaman ölçüleri dünyanın yıldızlara göre hareketini ölçebilen fotografik teleskoplar yardımı ile yapılır.

Bu ölçüleri kontrol edebilmek için ise “sezyum” atomlarının titreşimlerini ölçen araçlar kullanılır ki, bu cihazlar bir günde saniyenin binde birine kadar hassas ölçü yapabilir.

Bu denli küçük zaman ölçüleri, örneğin mikro saniyenin binde biri olan nano-saniye ve yine onun da binde biri olan piko-saniye zaman ölçülerini, kullanma gereksinmesi atomun parçalanması amacıyla kullanılır. Bu amaca ulaşabilmek için çok küçük zaman ölçülerini kullanmak şarttır.

Aynı çok küçük ölçüler, pratik yaşamımızda elektrik jeneratörleri senkronizasyonu için de gereklidir.

22. Albert Einstein

Bazı sorular, ne sorulduğunu tam anlamasam bile, hatta sadece bir kısmını anladığımı sansam bile beni titretiyor. Korkudan değil, heyecandan.

Soru: Maddenin bir sonu olacak mı? Dolayısıyla başlangıcı da var mıydı?

Günümüzde çok sayıda fizik bilgini, evrenin başlangıçta sadece hidrojen atomlarından oluştuğuna inanıyorlar. Diğer bütün elementlerin ise sürekli nükleer reaksiyonlarla ortaya çıktığını düşünüyorlar.

Dünyamızda şimdiki atom türlerinin ortaya çıkışının 8-15 (sekiz-on beş) milyar yıl önce olduğu görüşündeler.

Merak edilen sorulardan biri, acaba evrenin yaşının kaç olduğudur.

Ancak böyle bir ölçüyü ortaya çıkaracak bir veri bulunamıyor. Çünkü bu ölçü ancak radyoaktiflik özelliğinden bulunabiliyor. Oysa evren formunu almaya başladığı zaman radyoaktif elementler henüz evrende yoktu.

Bilim bu!.. Bilinemeyen bir konuyu yine de araştırıp, mutlaka bir buluş yapmaktan vazgeçmek yok ya!..

Çok uzak yollardan dünyamıza ulaşan ışığın spektral (tayf) analizini yaparak bir çare bulunacağı hesaplanıyor. Gelen ışığın dalga frekansı, ışığın rengini ve böylece aramızdaki mesafeyi hesaplamak için veri olabiliyor.

Renk değişimlerinin hızı ise aramızdaki mesafeyi hesaplamanın verisi olabiliyor. Böylece ışığını bize iki milyar yıl önce gönderen bir yıldız grubunun saniyede 60 (altmış) bin km. yol aldığı hesaplanabiliyor.

Ancak evrenin yaşını hesaplayabilecek bir yol henüz bulunamadı.

Isaac Newton (1643-1727) doğa bilimlerine matematik anlatımları ile hareketin zamanla hangi koşullar altında değiştiğini getirdi.

Albert Einstein ise fizikte, zamanın hareketle nasıl değiştiğini kanıtlayarak devrim yaptı.

Newton ve Einstein'dan sonraki dünya bilim insanları ise, zamanın ve hareketin ilkesini de değişmez kabul etmiyorlar. Bu kabul ancak 20'nci yüzyıl başlarında açıklık kazandı.

Bu sonucu İsviçre Patent Bürosu üçüncü sınıf memurlarından Albert Einstein, 1905 yılında kendi teorileri dizisinin birinci basamağı olarak ortaya attı. Rölativite

Teorisi'nin birinci basamağı olan temel postulatı şöyle sundu:

“Işık hızı her türlü şart altında sabittir (Konstant). Işık kaynağı ve gözlemcilerinin birbirine göre göreceli olan hareketleri ne olursa olsun!”

Son derecede sade görüntüsü olan bu postulat, sağlıklı insan zihninin bir zaferi sayılıyor.

23. Gelecek Umutları

Gelecek zamanda olacakların hesaplanması Fütüroloji adı verilen araştırma biliminin görevidir. Bu işi yapan fütürologlardan Herman Kahn ve Anthony J. Wiener'in 21'inci yüzyıl tahminleri kitabında ilginç bilgiler bulunuyor. Özetleyelim:

Laser ve Maser ışıklarının geniş uygulaması, cermets (seramik ve metal karışımı) malzemeler, robotların insan

Bir tatil gezisinde Sakıp Sabancı ile.

beden gücünün yerini alması, üç boyutlu fotoğraf-film-televizyon, hava ve iklimlere etkili ve hâkim olunmaya başlanması hoş beklentiler oluşturuyor.

Önemli: Kahve-çay-kakao ile yağlar ve enzimlerin sentetik üretilmesi.

Bir başka umut dizisi (gençler için) insan uzuvlarına mekanik takviyeler veya mükemmel yedekler, mevcut organların büyütülüp küçültülmesi, daraltılıp genişletilmesi.

Bir de umutlu müjde: Planlı ve programlı rüya görülmesi...

Yaklaşık 150 (yüz elli) yıllık insan ömrüne ulaşılması... (60 yaşındaki dostlarıma sordum, 100 yıl daha ister misin diye çoğu reddetti.)

Bir dostum ise Hayyam'dan bir şiir okudu:

*Gönlünce de dönse bu dünyanın sonu ne?
Okunup bitse de ömür destanının sonu ne?
Yüz yıl dilediğimce yaşadım diyelim,
Bir yüz yıl daha yaşasaydım sonu ne?*

24. İmbikten 9

İki politikacı konuşuyor, biri anlatıyor:

“Biliyor musun? Rakibim benim hakkımda korkunç yalanlar söylüyor!” Öteki:

“Şükret öyleyse... Gerçekleri söylemiyor demek!”

Birleşik Amerikalı John Smith cinayet işlediği için idama mahkûm edilmiş... Elektrikli sandalyede hüküm infaz edilecek. Bir falcıya fotoğrafını gönderip ne diyeceğini soruyor, yanıt alıyor. Falcı yazıyor:

“Bugünlerde size bir sandalye ikram ederlerse, sakın oturmayın! Bir eşek şakası yapacaklar.”

Ömer Hayyam “zaman”ın ne olduğunu, şu dörtlüğü ile anlatıyor:

*Yaşamı akla uydurman gerekir,
Ama bilmezsin akla uygun olan nedir;
Bereket eli çabuktur zaman ustanın,
Başına vura vura sana da öğretir.*

20’nci yüzyılın ünlü mimarı Le Corbusier’ye başka bir Fransız mimar takılıyordu. “Bütün yaptığınız binalar ciddi olmaktan uzak... Siz bir ahır bile yapamazsınız!” Corbusier soruyor:

“Yaparım... Ne zaman taşınacaksınız?”

25. Bilmeden

Freud genel kültür konusunda doğru yol gösteren bir tavsiyede bulunuyor. “Sanat ve Sanatçılar Üzerine” kitabında yazıyor:

“Erişkin kişi, yaşamının sözde ciddi uğraşlarını bir zamanki çocuk oyunu uğraşlarına eş tutar, dolayısıyla yaşamın enikonu ağır baskısını silkip atar üzerinden ve mizah (humor) denen nesnenin sağladığı o derin haz kaynağına açılan kapıyı ele geçirir.”

Freud ne doğru ve ne güzel bir saptama yapıyor. İnsanlar arasında sıkıntısı olmayan yok gibi sanki... Geçici bile olsa mutlaka geliyor. Ancak gelen sıkıntıların her tür-lüsüne karşı koymak insan olarak görev ve borç.

Şimdi bu anlattığımın tersi imiş gibi görünecek olan, ama aslında olmayan, bir olayı anlatmalıyım.

Çok yıl önce Paris’te bir İtalyan Tiyatrosu bulunuyordu. Bu tiyatronun da kurtarıcı ruhu büyük komedyen Carlino idi.

Rastlantı mıdır, yoksa doğrusu böyle midir bilemiyorum. Carlino da bazı büyük komedyenler gibi melankolik bir insandı. Yaşamı sürekli ruhsal bunalımlarla doluydu.

Öyle bir gün geldi ki, Carlino iç sıkıntılarının baskısına dayanamadı. Kendisini tanımayacağına inandığı Paris'in uzağındaki bir doktora gitti.

Doktor hastasının anlattıklarını uzun uzun ve sabırla dinledi. Muayene etti, reçete yazdı. Sonra da şunları söyledi:

“Verdiğim ilaçları kullanınız ve tavsiyelerime uyunuz. Ancak size tavsiye edebileceğim en iyi çare, Carlino'nun oynadığı geceler tiyatroya gitmenizdir. Onu seyrederseniz pek yakında yine huzurunuzla kavuşursunuz... Ben de öyle yapıyorum.”

Bu olay okuduklarımin içinde beni en çok hayretlere düşüren bir istisnadır... Şu garipliğe bakınız... İkisi de bilmeden birbirinden medet umuyor.

26. Mizah Aynadır

Yine kolayına kaçacağım, yazıya ünlülerden birisinin düşünceleriyle başlayacağım. Freud diyor ki:

“Espri, yapanın, anlatanın, hatırına gelenin ruhsal durumunu açıklar. Bir yandan da kişisel psikolojik farklılıkları ortaya çıkarır. Bütün insanlar mizahtan zevk almaya aynı biçimde yakın değildirler.”

Burada dikkat edilmesi uygun olacak düşünce son cümledir. Konuşma dilimizde açıkça ve biraz da kabaca “şakadan anlamaz” diye anlattığımız insanlar kastediliyor... Kibarca...

Lichtenberg de şöyle yazıyor:

Mimar dostlarım Cengiz Bektaş ve Demirtaş Ceyhun ile (ikisi de ayrıca edebiyatçıdır).

“Bir insanın karakterini anlamak için, onun bir şakayı kötüye yormasından daha iyi bir yolu ömrüm boyunca bulamadım.”

Mizah düşünce planında bir hırpalama girişimi olabilir. Theodor Reik bu girişimlerin neler olduğunu, hırpalama, hatta düşünce cinayeti olduğunu belirterek diyor ki:

“Bu günlük düşünce yaralamaları, bizim doktorlara daha az gitmemize yarayacak kadar sağlıklıdır.”

Gerçeklere aykırı görünüş genellikle gülünçtür. Örnek kahkaha aynalarıdır. Karikatür kısmen aynı nedenle hayat bulur. Hele tanınmış kişilerin, örneğin boyları olduğundan da kısa, göbekleri olduğundan da büyük gösterilerek abartılırsa, karikatür kendisinden beklenen etkiyi yapar.

Espri veya esprili anekdot ille de akıl verme amacı taşımayabilir. Ancak sonuçta akıl verebilmiş olması da doğaldır.

Çocuklar kendilerine göre bir mizah türü yaratırlar, ama bu tür mizahın bir bölümü büyüklerin onlara yakıştırdığı konulardır. Öte yandan büyükler kendi söylemeye çekindiklerini çocuklara söyletirler.

27. İmbikten 10

Oscar Wilde, Birleşik Amerika'ya da gitti. Gemiden inip New York'a ayak bastığında kendisine doldurması için bir form verildi. "Hangi ırktansınız?" sorusu karşısına Wilde tek bir sözcük yazdı:

"İnsan"

S. Freud'a bir dostu ünlü besteci Gustav Mahler'in ruhsal olarak çok tutuk bir insan olduğunu anlattıktan sonra soruyor: "Onu psikoanalitik bir yolla iyileştirebilir misiniz?" Freud cevap veriyor:

"Evet iyileştirebilirim. Ama bir korkum var: Belki iyileştikten sonra artık beste yapamaz."

Gerçekten önemli İngiliz aktör Sir Laurence Olivier diyordu ki:

"Eskiden yıldız olmaya çalışan aktrislerimiz vardı. Şimdi ise aktris olmaya çalışan yıldızlarımız var."

Ressam Georg Cannalep'in çok perdeli bir tanıtım yaptığını şu yazısından (hele son iki sözcükten) göreceksiniz:

"Yağlı boya veya sulu boya ile yalnız tek kişilerin değil, bütün ailenin portresini yapmaktayım (ölüler dahil).

28. İmbikten 11

Büyük besteci Beethoven, kardeşiyle hiç geçinemezdi. Kardeşi günün birinde kendisine yazdığı mektubu şöyle, "Karl von Beethoven, çiftlik sahibi" diye imzaladı. Cevabını da şöyle aldı:

"Ludwig von Beethoven, beyin sahibi."

Ünlü orkestra şefi W. Furtwaengler ile viyolonsel virtüözü G. Piatigorsky, ileri yaşlarda dans etmeyi öğrenmeye karar veriyorlar... Uydurma isimlerle kaydoluyorlar. Ancak dans hocası ikisini de birinci dersin sonunda kovuyor.

Müzik yetenekleri olmadığı için.

Orhan Veli'nin deli oluşunu anlatışı bile şiir olabiliyor:

*Sokakta giderken, kendi kendime
Gülümsediğimin farkına vardığım zaman
Beni deli zannedeceklerini düşünüp
Gülümsüyorum.*

Benim İstanbul'da çocukluğumda feyz aldığım mahallede hoş ve hınzır insanlara takılan sıfat "hergele" olurdu. İşte böyle bir hergelenin filozof denen insanı tarifi şöyle:

"Filozof, karanlık bir odada, zaten bulunmayan kara bir kediye arayan bir kördür."

29. İmbikten 12

Düğün ertesi gün olacak... Kızın babası damat adayını karşısına almış, öğüt veriyor: "Bugün senin en mutlu günün! Unutma!" Genç adam şaşırarak soruyor: "İyi ama efendim! Bizim düğünümüz yarın değil mi?"

"İşte onun için dedim ya!"

Bir tıp kongresinde doktorlar konuşurken, birisi yakınıyor: "Ne yazık ki ömrümüz boyunca gösterdiğimiz fedakâr çabalara rağmen, bu dünyada dost kazanamadık!" Bir başka doktor:

"Bu dünyada önemi yok! Ama sanırım ki, öbür dünyada bekleyenler canımıza okuyacaklar."

Karı-koca çekişmelerinde haklı çıktığını sanmak esastır. Hanım sorar: “Yani sen değil miydin bana hep, dünyayı senin ayaklarının altına koyacağım diyen?” Erkek:

“Ne yani? Başka yere mi koymuşum?”

Büyük besteci Brahms hem çok güzel, hem de zehir gibi konuşabilirdi. Yeni bestelediği bir müzik eserinin ilk seslendirildiği konserden sonra dinleyenlerden birisi kendisine yaklaşarak: “Üstat! Bu eserinizi ölümsüz!” dedi. Brahms sordu:

“Öyle mi? Ne süre ile?”

30. Eski Roma’da

Avrupa Hristiyanlarının kendi papazları için kullandıkları sevimli bir deyim bulunuyor. Onlar için “ruh çobanları” diyorlar.

Din konusunda mizah, Avrupa’da Hristiyanlıktan epey önce başlamış... Daha Homeros çağından başlayıp neşelenme amacıyla din üzerine mizah örnekleri sunulmuş. Önemli olan konunun ciddi olması değil... Mizah bu! Herhangi bir konudan kaçmak mizahın doğuş nedenlerinden kaçmak olur. İstisnasız her konuya, her zaman, mutlaka yaklaşılr.

Antik çağda çok tanrılı dinlerin neredeyse stadyum dolusu tanrıları bulunuyor. Akdeniz ulusları Homeros’tan başlayarak din üzerine edebi neşelenme kaynakları üretiyor. Tanrı çok olunca, takılma konuları da çok zenginleşiyor. Hele erkek delisi Tanrıça masalları pek seviyor. Hanımlar tarafından bile... Bu tanrıçalar bazen saygılı sevecenlikle, bazen de iyice abartılarak, hep konu edilmekten kurtulamadı.

Hazreti İsa'dan sonra Romalıların Hıristiyanlara yaptığı acımasız işkenceler unutulacak acımasızlıklar değildi. Bu eylemlere düpedüz toplu cinayetler bile demek ayıp olmayacaktı.

Sonra yüzyıllar geçti. Roma'da işkence yapılan Hıristiyanların yerini işkence yapan Hıristiyan Papalar aldı.

Kilisenin engizisyon çağı zulüm uygulaması, Romalıların aç aslanların ağzına Hıristiyanları atmasından daha "insancıl" sayılamazdı. Eski Roma politikacılarının aç aslan ağzına Hıristiyan atması kadar insanlık dışı işler, bu sefer Papalık engizisyonu olarak sahnelenir oldu.

31. Değişmenin Anlamı

Hıristiyan azizlerinden Laurentius, çok eski yıllarda Papa II. Sixtus'un Hazine Bakanı idi.

Yazarlığım en sevimli yanı, saygıdeğer ve yakışıklı kişilerle hemen dost olmaktır.

Öte yandan Roma İmparatoru Valerianus ise Vatikan'daki Papalık hazinelerine göz koymuştu. Bu hazineleri tehditlerle alıp imparatorluğa mal etmek istiyordu.

Ağır tehditlerle korku salıp isteğini yerine getirmeye başladı. Hazine Bakanı Laurentius, sonunda razı olduklarını bildirip, imparatorдан hazineyi taşımak için 100 (yüz) araba istedi. Bu bilgi imparator Valerian'ın hevesini büsbütün azdırdı.

Ancak arabalar yüklü geldi ama, içleri papalık hazineleri değil, Roma'nın fakir insanlarıyla doluydu. Laurentius bunun sebebini de şöyle anlatıyordu:

“Roma'da bu kadar fakir insan yaşadıkça, Roma şehri bu kadar fakir insan barındırdıkça bize duyulan inanç tükenmez. Bizim hazinemiz budur ve size onları gönderiyorum.”

İmparator bu hareketin anlamını kavrama zekası gösteremedi. Vatikan Bakanı Laurentius'u idam ettirdi.

32. İmbikten 13

Doktor ince zekalı, esprili bir adamdı. Kendisine muayeneye gelen striptiz sanatçısına sordu: “Nerenize iğne yapmamı istersiniz?” cevap: “Lütfen görünmeyen bir yetime!” Bunun üzerine doktor iğneyi bir kenara koyarak dedi ki:

“Anlaşıldı... size hap vereceğim!”

Başhekime yeni bir hemşire hanım yardımcı tayin edildi. Öyle çekici, öyle güzel bir genç hanımdı ki bu hemşire, hastanenin bütün genç doktorları etrafında pervane olmaya başladılar. Başhekim güzel hemşireyi uyardı:

“Sizi uyarıyorum! Yakın gelecek zaman içinde, dehşetli bir geçmişe sahip olacaksınız.”

Evli bir çift hayvanat bahçesini geziyor. Bu sevimli yerde çöl develeri de bulunuyor. Gezen çiftin hanımı kocasına develeri göstererek diyor ki:

“Sana hiç benzemiyorlar. Üstelik çöllerde günlerce yürüdükleri halde, hiçbir şey içmeden durabiliyorlar.”

Olay mahallede yayılıyor. Kaza geçiren adamın karısına komşuları soruyor: “Kocanın hastaneye kaldırıldığı doğru mu?”... “Evet... Dün gece yarısı geldiğinde bütün hızıyla garajın kapısına vurdu.”

“Çok hasar oldu mu?” Hanım:

“O kadar çok değil! Altında otomobil olsaydı daha fena olacaktı.”

33. Demciler Arasında

Sanatın da, aşkın da büyük bir bölümü alışkanlıktır diyordu bir mühim zat (Adı aklıma gelmedi). İçki alışkanlığı da böyle değil mi? Özellikle rakı, en ağır içki... Yabancı dostlardan rakıyı yeni içen çok kıdemli demcilerin şok geçirir gibi devrildiğini görmedik mi?

Bizim meyhanelerimiz tıpatıp antikacı dükkânı benzeridir. Farkı, orada sahte antika bulunmayışıdır. Kim varsa, neredeyse hepsi gerçek antikadır.

Meyhane konuşmalarında bir konunun düzenli ve ciddi ele alınıp; yarım saat, bir saat süreyle konuşulmasına ve bitirilmesine rastlanmaz. Sabır yoktur. Meyhane konuşmaları sanki hep aforizmalar dizisine benzer.

Küfür denen ferahlama yöntemi öyle dil kurumlarında edebiyatla geliştirilmez... Meyhanelerde geliştirilir. Bir meyhane arkadaşım dilimizdeki küfürleri üçe ayırır: 1- Dışkı küfürleri, 2- Hayvansal küfürler, 3- Cinsel küfürler...

Birincinin ne olduğu belli... İkinci tür ise neredeyse sanki, iyi niyetli imiş gibi görünür. Üçüncü türün niyet alanı bazen sülaleyi kapsayacak kadar genişler.

*Yine Ayduk Koray'ın teknesinde, Akdeniz'in bir yerinde...
Neresi mi? Bilemedim.*

Oflayıp patlayan birine yanındaki akıl verir: “Sabret! Bizde siyasette kimin başına bir devlet kuşu konduysa, başkasının yanlışı yüzünden oldu. Bekle!.. Birisi bir halt eder. Sen de kendi çapına göre yolunu bulursun...”

34. Aile Huzuru

Evlenen kişi önceki yaşamına göre farklı yaşamaya mahkûm olduğunu mutlaka bilmelidir. İster hanım, ister bey olsun.

Hanım ve beyler için bu “farklılıklarda farklılık” bile olabilir. Başka biçimde bir yaşama başlama değişikliği mutlaktır. Bu kabul ile evlenme başlamamış, hiçbir özveride bulunmamak gibi bir niyetle başlamışsa bu birliğin sona ermesi ya da ömür boyu eziyete dönüşmesi engellenemez.

Acemi aşkları, birbirini daha tanımadan aşk sanılan tutkulara kapılırsa, sadece tehlike doğurur. Bu tehlike ise,

sürüp gidemeyecek evliliklere ya da ömür boyu zorla katlanılarak sürdürülen evliliklere dönüşür.

Bir İngiliz dostlar buluşmasında karşılıksız kalan aşk yüzünden ölünp ölünmeyeceği tartışılmaktaydı. G.B. Shaw, “Kesinlikle ölürüm.” diyordu. Hem de bir arkadaşını örnek gösteriyordu. O sırada birisinin aklına geldi, Shaw’a sordu: “Arkadaşınızın kalbi bu acıya ne kadar dayanabildi?” Shaw:

“Altmış yıl.” dedi.

Yine Shaw bir gün sayın eşine, evlenme konusunda erkeklerin kadınlardan çok daha doğru kararlar verebildiğini anlatıyordu. Hanım bu düşüncayı hemen doğru buldu:

“Haklısın! Sen benimle evlendin, ben de seninle...”

J. Brahms, çok dengeli bir aile babası olabilecek özelliklere sahipti. Ancak hiç evlenmemişti. Nedenini de şöyle açıkladı:

“Evlenebileceğim genç yaşlardayken bestelerim kabul görmüyor, ısıklanıyordu. Böyle gecelerde eve yalnız döndüğüm zaman kendimi cesaretim kırılmış gibi hissetmezdim. Ama evli olsaydım, bir eşim olsaydı da geçmişte bu kadar çok yenilgi birikseydi, ben de ona hâlâ ‘Yine kötü gitti.’ demek zorunda kalsaydım, buna tahammül edemezdim. Teselliye kalksaydı, hayat bana büsbütün cehennem olurdu. Böylesi daha iyi oldu.”

Zaten Brahms’ın insan olarak da mükemmel bir kişilik olduğu hep anlatıldı.

Bir eski dostum anlatmıştı: “Eşimle genç yaşlarımızda evlendik. Yıllar geçti, orta yaşları da aştık. Öyle bir zaman geldi ki bizim dışımızdaki olaylar huzurumuzu bozdu. Sinirlerimize hâkim olamayıp zıtlaşmaya başladı. Oysa aramızda değişen bir şey yoktu. Yaşamak ikimize de eziyet olmaya başladı.”

Dostum biraz ara verip anlatışını sürdürdü:

“Bu sırada yurt dışında bir iş gezisine gittim. Gece gündüz bir ay zamanım hep iş konularıyla doldu. Yorulmak şöyle dursun, dinlendim bile. Bu ayrılış inatlaşmamızda bir tatil etkisi yarattı. Bir akşam otelimin yanındaki parka gittim. Yaşlı bir kadın tekerlekli sandalyedeki kocasını hem gezdiriyor, hem de ona bir şeyler anlatıp güldürüyordu. Tutamadım gözyaşlarımı...”

Sonrasını biliyorum. Hanım-bey ikisi de inatlaşma aptallığına son verdiler. İleri yaşlara birbirlerini üzmeden ulaştılar.

J.S. Bach aile yaşamı söz konusu olunca, örnek verilecek insanların başında gelir.

Sayın eşinin öldüğü gündü. Baba Bach aile içinde her işi karısının yapmasına alışmıştı. O gün ne yapacağını hiç bilemedi.

Bir komşusu kendisine yardım etmek istedi. Bach’a yaklaşıp cenaze çiçekleri için para istedi. O ise rica etti: “Lütfen karıma söyleyin!”

BEŞİNCİ BÖLÜM

Öyle sorular yöneltiyorlar ki, bazen, yanıtını bilemiyorum.

1. Şehirlerin Çehresi

Toplumların portre fotoğrafı, yaşadıkları şehirlerde görülüyor.

Yaşadıkları binalar, sokaklar toplum bireylerinin toplu fotoğrafı... Aile fotoğrafı gibi tıpkı... Meydanlar ve şehirler, ister büyük, ister küçük, oralarda yaşayanların hepsinin birden toplu fotoğrafı sanki!

Şehirler ve şehir içi mekânlar da oralardakilerin yaşama biçimleri üzerine örtülmüş tülledir sanki... Biçimlenme-boyutlanma o tüllerin örtüldüğü vücudun biçimini alıyor. Elbet renkleriyle birlikte.

Vücut güzelse tül güzel biçim alıyor. Değilse de aynı tül biçimsizleşiyor.

Binaların da, tüm şehirlerin de, hatta köylerin bile görünüşüne toplum olduğu gibi yansıyor.

Sokakların ve şehirlerin görünüşünü mimarlık biçimlendiriyormuş gibi görünüyor, ama bu görüntü o toplum kültürünün yansımasını aşan, onun ötesinde bir sonuç olamıyor.

Mimarlık eserlerinin asıl doğurgan anası, o toplumun yaşama kültürüdür.

Mimarlık yapılarının hayır doğuran yararlılığı da, sanat değeri de günah ve sevabı ile birlikte o toplum kültürünün malı olmaktan başka gerçek anlam taşımıyor.

Dünyanın artık gerçekten azalmış olan geri bölgeleri dışındaki bütün toplumların yaşama biçimleri birbirine

daha çok benzemeye başladı. Bu benzeyişin önemli kaynaklarından biri, insanların önemli bir bölümünün bütün dünyadaki televizyon yayınlarını hep birden izleme olanağına kavuşmasıdır.

İnsanların kendi toplumlarına özgü yerel yaşama biçimleri de bu nedenle gün geçtikçe daralan sınırlar içine çekiliyor.

Bütün yapılara biçim ve boyut veren doneler artık uluslararası verilere ve standartlara bağlanıyor. En yakın örnek, İstanbul Hilton Oteli olabilir. Bu binanın girişine uçan halı biçiminde bir saçak yapılmış olması yapıyı “millî” yapmaya yetmiyor.

Bu ve benzeri nedenlerle mimaride artık millî değerlerin yok olduğu gibi, fazla içli düşüncelere de yer yoktur. Böyle düşünülmesi çağdışı bir yakınma olur.

Yaşama biçimleri uluslararası standartlara yaklaşacak ve uyacak ise, içinde yaşadığımız tüm şehirler ve binalar da böyle bir yaşama biçiminin aynası olmaya mahkûmdur. Binaların yaşama biçimlerinin kılıfları olduğu ve o yaşama biçimlerini yansıtmaya mahkûm olduğu unutulamaz.

Elbette aynı zamanda yaşama biçimlerimiz de uluslararası normlara ve boyutlara uymaktadır. Artık kuyulardan kova ile su çekmiyoruz, musluklarımız akıyor. Ev aletlerimiz, buzdolaplarımız, çamaşır makinelerimiz çalışıyor. Yaşam konforumuz uluslararası şartlara epeyce ve iyice yaklaştı.

Ata ve fayton arabasına binmek sona erdi gibi... Otomobil ve motorlu taşıtlar yaygınlaştı.

Bir otomobilin görünüşü ve kullanımında ulusal görüntüler aramak ne derece yersiz ve hatta şart değilse, bir binanın da görünüm ve kullanımında ille de millî değerler aramak o derecede anlamsızdır. Binalar da sanat eseri olmanın ötesinde yaşama makineleri olurlar.

İstisna ama gerçek... Prof. Dr. Selçuk Özarmağan ile ciddi bir yerdeyiz.

Asıl şaşılacak davranış, ulusal özelliklerin, ulusal ahlâk değerlerinin toplum yaşamındaki olağanüstü öneminin sislere gömülmesidir. Asıl korunması şart olanlar, bize özgü ulusal ahlak değerleridir.

Tuhaf ve garip olan şu görüntüdür: Alçakgönüllü olmak, hak yememek, arkadan vurmamak, çıkar için pusı kurmamak, prestij ticareti yapmamak, nüfuz ticaretinden kaçınmak gibi müstesna ve vazgeçilmez ahlak değerlerimiz bulunuyor.

Bu kutsal ulusal değerlerimizi önemsemeden, gizli gizli çıkar peşinde olan kişiler hele ulusal mimarlık davulunu boyunlarına sakın ha asmasınlar.

2. Mimarın Durumu

Mimar olabilmek için nerelerden ve nasıl geçmelidir?

Önce öğrenimde temel bilgileri edinmek, bu bilgileri edinirken proje düzenleme konusunda ilk verileri gir-

mek, sonra da zihinsel yetenekler ile bu bilgileri bağdaştırmak gerekiyor.

Diyelim ki üniversite öğrenimi bitmiştir. Genç mimar sahneye çıkacaktır. İlk deneyimleri ile kağıt üzerindeki çizgilerin nasıl dünyaya geldiğini görecektir... Çok merak edecek ve çoğu zaman şaşıracaktır.

Öğrenim, temel bilgiler basamağından sonra da devam edecek yaratıcılıkta yetenek sahibi olmak ise ömür basamaklarının ilki olacaktır.

Yine de başarı garantisi yok... Bu üç şartı bir araya getirebilmek bile, eser verme olanakları ellerine daha geçmeden dünyamızı terk edebiliyorlar.

Eser verebilme fırsatlarını engelleyen nedenler arasında, o sahneye süzülen şarlatanlar geliyor. Mimarlık yaşamındaki şarlatan oranı bazı mesleklerden daha yüksek... Çünkü yapılara harcanan milyarlar ve milyonlar nedeniyle meslek çevresi açığözlerle dolu.

*Yıl 1949. Yedek Subay Okulu
İstihkâm Bölüğü öğrencisi Esat
oğlu Aydın (1337).*

Öteki sanatlarda çevre daha temiz ve tehlikesiz... Tıval üzerindeki bir resmin bitişı, bir kitabın basılması, bir bestenin yapılması, hepsi sanat eserlerinin gerçekleşmesi, ama toplum bu eserleri ister benimsiyor, isterse de eser ve sanatçıyı baş başa bırakıyor.

Oysa gerçekleşen bir mimarlık eseri, insanları ve toplumu uzun yıllar bu eseri kullanmaya mahkûm ediyor.

Mimarın kişisel ahlâkı, özellikle bu nedenle başka sanat ve mesleklere göre farklı bir önem kazanıyor.

“Bir toplum ne ise, mimarlar da öyle olur.” gibisinden yakıştırmalar da yersizdir. Böylesi bir teselli çemberini kırıp atmak ise öncelikle mimarların görevidir.

3. Sevil Berberi

Ülkemizde vaktiyle ünlü yazarların dış ülkelere büyükelçi sıfatıyla görevlendirilip gönderildiği bir dönem yaşanmıştı. Ne zamanlarmış ama? Yahya Kemal Beyatlı ve Yakup Kadri gibi.

Birleşik Amerika’da önceki yıllarda bir yazar hanım (evet hanım), Mrs. C. Booth Luce, Papalık nezdinde büyükelçi tayin etmişti.

Papa XII. Pius’un kabulü töreninde bu büyükelçi hanımefendi öylesine abartarak dinsel görüşler belirtti ki, Papa Hazretleri bile şaşırarak itiraz etti:

“Mrs. Luce, teşekkür ederim... Ama lütfen unutmayın ki, ben de Katoliğim!..”

Birleşik Amerikalı bir milyonerin evinde çalışan zenci hizmetçi kız, kahvede arkadaşlarına övünerek anlatıyordu: “Patronlarım dün gece bir parti verdiler, Kennedy ailesinden, Rockefeller ailesinden ve başka yüksek insanlar vardı...” Soruldu: “Neden söz ettiler?” Zenci kız gururla açıkladı:

“Bizden...”

Sevil Berberi Avrupa ve dünya sahnelerinin ünlü oyuncularından biridir.

Anlatılır ki, Napolyon Sevilla şehrini kuşatmış ve valiye bir ültimatom göndermişti: “Üç gün içinde teslim olmazsanız, saçınızı ve sakalınızı tıraş ettiririm...”

Vali ise bu tehdide inanmadığını bir yazıyla Napolyon’a bildirmişti:

“Siz ki Fransa İmparatoru, İtalya Kralı ve Rheinland Protektorusunuz. Bunlara bir de Sevil Berberi sıfatı eklemeyi istediğinize inanmamam!”

4. İncelikler

Her aklına koyduğunu hiç değiştirmemeye karar vererek koruyanlar, sonunda çoğu zaman aldanırlar, ama onu da anlamaya yanaşmazlar.

Önemli mi? En ilkel ve sadesi, yüzyıllarca dünyanın dümdüz olduğuna, uzayda tek bir dünya olduğuna, onun da bizim zavallı kenar mahalle gezegenimiz olduğuna inanırlar... O pek ünlü Atina filozofları arasında bile aynı kanıda olanlar bulunuyordu. Aristo gibi.

Yüzyıllar geçti. Uzayın görkemi ve bizim yalnız dünyamızın değil, güneşimiz dahil yıldızlar grubumuzun bile uzayda kenar mahalle yavrucukları olduğu anlaşıldı... Ancak 20’nci yüzyılda.

Bu durumda uzayda daha henüz bilemediğimiz şaşırtıcı bazı derinliklerin olduğu, merak edilecek sorunlar olarak gelecek zamanımızda duruyor.

İnsanlar yüzyıllarca uzay gerçeklerini inatla anlamadılar... Evet inatla!

İnanılacak bir kişi olan Schopenhauer konuya ışık tutuyor ve diyor ki:

“Her türlü inat, anlayışın yerine anlamsız olarak geçen iradesizliği dayanak yapar.”

Kaynağı belli olmayan başka bir özlü söze göre: “İnat silahlandırılmış bir yanılgıdır.”

Bir başka sevimli yakıştırmayı ise Eschenbach sunar: “Zayıfların irade gücünün adına inat denir.”

Burada hemen ekleyeceğimiz bir uyarı, bu gibi öz-sözleri duyduktan sonra, yanlış anlam çıkarmamanın da yolunu aramaktır. Yani bu değerlendirmeden “kuvvetlilerin irade gücü” konusunda ışık almaya çalışmamaktır.

İnat konusunda tüm dünya insanların yaşadığı örneklerden biri, evlilik kuruluğu içinde görülenlerdir. Bu konuda özel “inanılır olma” rütbesi taşımayan erkeklerin (benim gibi) sözlerini atlayarak, ünlü bir düşünürün sevimli yargısını sunacağım.

Jean Paul diyordu ki:

“Kadınlar, kendini kurban edercesine feda etmekle birlikte, inatlaşmanın eşi bulunmaz bir karmasıdır. Kocası için kafasını kestirir de saçını kestirmez.”

5. Evlilik Üzerine

Evlilik ilişkisi başka ilişkilerde örnekleri pek bulunmayan özellikler içerir. Uzun yıllar sürebilen ilişkilerde “inat ile öfke” birbirinin doğurganı olur. İkisi de birbirini domuz yavruları gibi hızla üretir.

Bize yolumuzu şaşırtan, yanlış yaptıran deyimlerimizden birisi “Öfke baldan tatlıdır.” sözleridir.

Bir kere öfkenin böylesi insana tatlı imiş gibi gelir, ama “deli bal” da tatlıdır... Ama yiyeni deli eder.

Öfkenin de, deli balın da damlasını tadan, dengeli insan olmaktan uzaklaşır, kudurma denen hale bile yaklaşır.

Evlilikte ille de haklı çıkma isteği gerçekleri sislere gömer.

Bey, sayın eşine söyleniyordu: “Şu bitirmek bilemediğin hazırlığına zamanında başlasaydın, treni kaçırmazdık.”

Hanım ise laf altında kalmıyordu: “Sen de beni lafa tutmasaydın, sonraki treni bu kadar beklemezdik.”

Güçsüzlerin zalimlerden kurtulmasının tek yolu kaçmaktır. Adama sordular: “Eşin şarkı söylemeye başlayınca niçin hemen balkona çıkıyorsun?” Yanıt:

“Dövdüğümü sanmayasınız diye...”

Sevimli demeye iyice çekindiğim, ama yine de kendimi tutamadan anlatacağım bir sahne, mahkemede hakim beyin sanığa söyledikleridir:

“Karına merhamet duymadan, acımadan dayak attın! Saçlarından tutup sürüklemen yetmiyormuş gibi, bir de bacağı kırдың. Seni dokuz ay hapse mahkûm ediyorum.”

“Acıyın bana sayın hâkim bey!.. Bari balayımız yarım kalmasın.”

Yaşlı çift her zaman gittikleri parkta aynı sıraya oturlurlar, çevredeki genç çiftleri gıpta ile seyrederdiler. Onların durumlarını iyi anlarlar, yorum yaparlardı.

Yine çevredeki çiftleri seyredip, durumlarını anlamaya çalışırken, hanım kocasına izlenimini söyleyiverdi:

“Bak işte, şu esmer delikanlı yanındaki kıza şimdi evlenmeteklifedecek... Hemen bir ıslık çal da, kızın birazcık daha düşünmeye zamanı olsun!..”

Erkek reddetti:

“Kesinlikle yapmam! Bana da kimse ıslık çalmadı.”

İtalyan sinemasının dünyaca ünlü yönetmeni Fellini diyor ki:

“Evlilikte senaryo ve rejî erkekten kaynaklanan bölümlerdir. Diyaloglar ve ses düzeni ise hanımlardan...”

Kıdemli bir çiftin evliliği altın yılına, yani elli yıla yaklaşıyordu. Hanım beyi ömür boyu hiç yalnız bırakmamıştı. Yürüyüşe bile birlikte çıkarlardı. Bir arkadaşısı merak ettiği için adama sordu:

Bunca yıl evlilikten sonra eşinde seni hâlâ duygulandıran ne var ki?” Adam kısa anlattı:

“Her ağzından çıkan...”

6. Âdem Baba

Can sıkıntısı insanların hiç uzaklaşamadığı demirbaş duygularından birisidir. Kaynağında düşünme yeteneği noksanlığı, uğraş boşlukları, negatif, istenmedik olaylar gibi nedenler bulunabilir.

Can sıkıntısını giderebilmenin çarelerinin başında akli mutlaka başka konulara takmak gelir.

Aklı mesleğe, işe takmak, sıkıntıdan kurtulmanın en sağlıklı ve yararlı biçimidir. Ancak bu yolu denemek bazen kişiyi büsbütün düşünce kanallarının dışına fırlatır... Can sıkıntısı katmerleşir. Kişi ruhsal karanlıklara gömülür.

Bu durumda beklenecek doğru davranış başka konulara hemen geçmektir. Öylesine akli çelen, çeken baş-

*Yaş ilerledikçe, yaşamaya veda eden can dostlarımın sonu gelmiyor. İşte yine,
Prof. Dr. Gündüz Özdeş.*

ka konular bulunmalıdır ki, zihin sıkıntı verenleri dışarı atsin, yeni ve eskileri unutturan başka konulara sahip olsun. Bu konuların başında o insanın birlikte yaşaması olanak dışı olan kişiler ve olaylar anılabilir. Öyle olaylar ve kişiler seçilmelidir ki, kişiyi bulunduğu zamandan çekip çıkarsın... Yaşadığı sıkıntıyı hatırlatacak hiçbir yanı bulunmasın.

Örnek mi?.. Kolay... Mizah öyle bir hazinedir ki, ne aranırsa bulunur. Dünyanın yaratılışından kıyamete, hatta daha sonrasına kadar bir kaynak hazinesinin kapısı hemen açılır.

Çok eski zamanların da sözünü ettik ya!.. Öyleyse hemen Âdem Baba ile Havva Ana'nın anılmasının kapısı açılmıştır.

Dünyaya ilk gelen Âdem Baba'dır. O dünya ki o zaman el değmemiş (hele insan eli değmemiş) güzellikler içinde, bir doğal güzellik cennetidir... Öyle ya! Âdem birinci insandır.

O zaman cennet denemesi olarak yaratılan dünyada yapayalnızdır.

Oturduğu, yattığı yerden elini uzatıp, meyve koparıp doymakta, çağılayan akar sularında yıkanmakta, yaban kedileriyle oynamakta, papağanlarla birlikte ıslık çalmakta, şarkı söylemektedir.

Âdem tam anlamıyla "gamsız" bir yaşam sürdürmektedir.

Sıkılması, üzülmesi için hiçbir neden yoktur... Bu konuyu özetleyerek hemen bitirelim: Vergi yoktur, bakanlar kurulu yoktur, şehirler yoktur, kanunlar yoktur ve seçim yoktur.

Bir dünya daha güzel olamazdı ki...

Öyle, ama Âdem Baba da insandı. İlk örnekti, ama yine de "insan" dı. Ona da rahat batıyordu.

Yaşadığı dünyanın bir eksikliği olduğunu seziyordu, ama bu noksanlığın ne olduğunu bir türlü anlamıyordu. Evet... Geçim sıkıntısı yoktu, ama mantık denen insan hasletinin aydınlatamayacağı bir yoksulluk yaşamaktaydı. Bu dünya değişmeliydi.

Ne istediğini de bilemiyordu. Çünkü görgüsü yoktu. Veee, o dünya değişti.

Âdem bir sabah canını yakan bazı göğüs ağrıları ile uyandı... Canı yanıyordu.

Havva Ana, Âdem Baba'nın bir kaburga kemiği kullanılarak Allah tarafından yaratılmış bulunuyordu. Göğüs ağrıları da bu yüzden ortaya çıkmıştı.

Etrafına bakınırken aklını başından alan bir görüntü, Âdem'i esir aldı sanki...

Gördüğü hayal değil gerçektir. Bu görüntü Havva'ydı.

Âdem çıldıracak gibiydi. Havva'yı ilk görüşüydü, ama o hemen anlama gücüne sahipti. Görgüsü yoktu, ama Allah ne gördüğünü anlayacak akli ve fikri vermiş ve kafasına daha dünyaya gelirken sokmuştu.

Yetmedi... Her ne kadar görgü ve deneyimleri olmasa da birbirlerinin kim olduğunu anlama ve kavrama yetenekleri mükemmeldi.

O zaman tekstil endüstrisinin henüz kurulmamış olması kolaylığından mutlaka yararlanma zekası ile dünyaya gelmiş olduklarını, şimdi artık kabul zorunda olduğumuzu bilmek gerekiyor.

“Yaklaştılar.” diyerek susmamız yeterli olacaktır.

7. Gülmek-Ağlamak

Bu dünyada niçin ağlanır?.. Ya da niçin gülünür?

Yalnız gülünen bir dünya “beleşçi” tiplerin rüyası olur. Yalnız ağlanan bir dünyayı zaten kimse istemez, ama böylesi bir sıkıntı kendiliğinden olanak dışında kalır.

*Yıl: 1979... Örnek olarak
inşa ettiğim bir prefabrike
evde, yine Vehbi Koç ile.*

Yalnız gülünen bir dünya düşüncesi ise zaten ham hayaldir.

Gülmek de, ağlamak da birbirinin varlık nedenidir. Biri olmazsa, öteki var olamaz.

Zaten kötülük olmasaydı, iyiliğin ne olduğunu kimse bilemezdi ki!

Ya gülmek veya ağlamanın doğuş ve varlık nedenleri, kaynakları ne olabilir ki, düşünce planında ve kaynakları aramak gerekli değil mi?

Evet... Gerekir.

Gerekir de, bu arayış bilmeceye, kargaşaya dönüşmez... Kaynakları insan ruhunun en parlak yüceliklerindedir.. Nasıl mı?

Çok basit: Sevinmek ve üzölmek gibi iki yetenekte.

Bu iki yeteneğin insanları ve insan ruhunu ne denli yücelten özellikler olduğu hemen anlaşılabilir.. Elbet anlama yeteneği olan insanlarca!

Bu iki insancıl yeteneğe de uzak özelliklerle dünyaya gelmiş insanlar, insanlığa da (haydi uzak demeyelim) yakın olmayan yaratıklardır.

Bütün insanların bu yeteneklere yakın ve sahip olabildiği bir dünyayı düşlemek, düşlere dalmak mı olur acaba?

Olmaz!

Evren o denli sonsuz ki, ışığı dünyamıza 15 (evet on beş) milyar ışık yılı yol alarak ulaşan yıldızlar bulunuyor.

Bizim o uzayda kenar mahalle yıldızı olan güneşimizin ışığı dünyamıza sadece 8,5 (sekiz buçuk) dakikada geliyor... 150 (yüz elli) milyon kilometre öteden... Saniyede 300 (üç yüz) bin kilometre hız ile.

Bu sayıların büyüklükleri ve karşılaştırmaları öylesine şaşırtıcı ki, insan anlayışına sığması çok zor.

Haydi buyurun da, bu gerçekler karşısında kahkahalarla gülelim.

Gülelim, ama ağlama yeteneğimizi sakın ha kaybetmeden!..

İnsanız biz!.. Nerede olduğumuzu bilmek, anlamak, kavramak boynumuzun borcudur.

8. Karikatür

Anlatımı kolaylaştırmak amacıyla diyelim ki mizah sadece bir terazidir. Görevi sadece tartıya koymaktır, neyi ya da kimi konu edindiyse...

Mizah, her ne kadar küçümser gibi görünse de, hiç ama hiç küçümsemez. Amacı sadece bir “tartı”ya koymaktır, mizah terazisinde tartmaktır. Sonuçta, hafiflik varsa bu mizah terazisine konmuş konunun hafifliğidir. Bu tartıya koyanın hafifliği değil!..

Mizah konu etti diye bazı kimselere gölge düşmekte ise, bu sonuçta gölgeyi düşüren ışığın bir payı bulunmaz. O gölgeleri yaratanlar mizaha konu olan kişilerin kendileridir.

Mizahın konu olarak ele aldığı, ama çıkan sonucu önemsemeyen “gamsız” tipler de bulunur. Gamsız olmak dünyaya boş vermiş olmak da değildir. Sadece düşünme görevlerinin yüklediği zihin çabasından kaçma hafifliğidir. Gamsızlık ile düşüncesizlik birbirinin peşini bırakmayan iki özelliktir.

Mizah sanatının en saygıdeğer ve kıskanılacak uygulaması karikatürde can buluyor.

Mizahçılar arasında kahkaha attırmanın marifet olmadığını en önce anlayanlar karikatür sanatçılarıdır. Hak ettikleri saygıya en önde ulaşan mizahçılar karikatürcüler olmaktadır.

Karikatür sanatçıları kahkaha attırarak değil, düşündürerek başarılı olmanın değerini en önce anlayan mizahçılardır. Üstelik en karmaşık ve ciddi konulara el atmak onlar için kolaymış gibi sanki!..

Karikatür insan zihinlerinde bir anda (bir bakışta) ışıklar yakabilme gücüne sahip oluveriyor. Üstelik “gülünç” olma kolaylığına kaçmadan, zihinlerde kolayca ve hızla ışık yakabilme yeteneği de bulunuyor.

Karikatür sanatı elbet kişileri de kolaylıkla konu ediyor. Hemen eklemek gerekiyor ki mizahın ve elbet karikatürün amacı, kişilerin kendileriyle uğraşmak değildir. Amaç, onların toplumlardaki yeri, görevleri ve neler yaptıklarıdır.

Karikatür sanatı şaklaban güldürmesi arama kolaylığına da yüz vermiyor.

İnsan beyinleri bir labirent bilmeceleri kargaşası... Bu kargaşanın tümünü birden bir anda ışıklara boğabilen

ifade gücü ancak karikatür sanatının marifeti... Eklenmesi şart olan bir özellik ise, bu ışığın yine bir anda yok olup gitmemesi... Girdiği her beyinin içinde haftalarca, aylarca kalıcı olabilmesi...

Mizah ışığı karikatürde bir anda çakıveriyor ve bu öylesine bir ışık ki, bitmek tükenmek de bilmiyor.

9. Düşünmenin Dili

Dünyamızın, güneş sistemimizin, uzayın gerçekleri karşısına hiç şaşırmadan (söz aramızda tozutmadan) yaşamayı sürdürmenin çaresini bulmak şart.

Dünyamızın, ülkemizin, yakınlarımızın ve kendimizin sorunlarını elbet ciddiye almak, ama bu ciddi oluşu abartmamak gerekiyor. Yine belirtmekten kaçınmayalım: Mutlaka ciddiye alalım, ama zihin sağlığımızı hırpalayabilecek abartma ölçsüzlüklerine düşmeden.

İşte şimdi arka kapısından gizlice girerek “mizah”ın ne olması gerektiğine geldik. Önce gidiş yolumuzu aydınlatalım: Mizah sanatına “gülmece” gibi bir ad takılması, geçmişimizde yaşandı... Bu ad, anlamsız ve saçma bir yakıştırma oldu. Mizahın amacını yalnız gülme ile sınırlandırma yanlışlığına isyan ederek bu adın kullanılmasını kesinlikle önlemek gerektiğini belirtelim.

Mizahın mutlak ve kutsal amacının insanları güldürmekmiş gibi saçma bir çerçeveye sokmaya teşvik girişimini hemen reddetmek şarttır. Mizahın kutsal amacı sadece güldürmek olmadığı gibi, ağlatmak da değildir.

Mizahın amacı insanların beynini çalıştırarak “düşündürmek”tir. Bu düşünme eylemi sonunda, ister gülsün, ister ağlansın, mizah görevini yapmış olur. Hiç gülünmeyebilir de, hiç ağlanmayabilir de...

Seviyesi düşürülemez amaç, sadece güldürmek, eğlendirmek gibi seviye düşüklüğüne indirilemez. Mizahın saygıdeğer ve kutsal amacı insanların beynine hitap eder. Mizahın amacı çok kısaca insanları düşünmeye teşvik etmektir... Gerçekleri, doğruları buluncaya kadar... Bu gerçeklere yakışan ad “düşünmece” olur.

Evet... Çünkü mizah, düşünmenin dilidir. Amacı akli çalıştırmaktır.

Yalnız güldürme, anlamı olmayan güldürme hokkabazların, palyaçoların işi ve görevidir. Yalnız gülünç olanı sunmak da onların görevidir.

Halkımızın anlayışında belirtilen bazı ruh halleri de bu gerçekleri dile getirmekten uzak olmaz. “Çok güldüm, yarın ağlayacağım herhalde” deyimini ilginç örnektir. “Acı acı gülmek” deyiminin de benzeri bir anlamı olsa gerekir.

Şaklabanlık, mizah sahnesine ancak ucuz komedilerde, sadece bilmem kaçınıcı uşak rolüne çıkabiliyor... Ve sadece birkaç dakika.

10. Önceleri Ne demişlerdi?

Doğduğum, çocukluğumu, gençliğimi geçirdiğim, yaşlandığım İstanbul şehrini düşününce haksız övgüleri kapılmaktan kaçınıyorum. Ancak böyle düşünürken, İstanbul’un hakkını da yiyemem.

İstanbul hakkında görüş belirten kişiler arasında bildiğim en eskisi, tarihin en ünlü coğrafyacılarından Strabon’dur. Kendisi MÖ 58 - MS 25 arasında Roma İmparatorluğu’nun büyük bölümünü gezmiş ve yaşamış... Büyük bölümü günümüze dek ulaşan “Geographica”nın yazarı. İstanbul’un Haliç’ine “Altın Boynuz” lakabını takan da Strabon’dur.

*Etiler'deki Boğaziçi manzaralı
balkonumun çiçeklerine ben
bakarım.*

Daha sonraki yüzyıllardan bir İstanbul izlenimi, Papa III. Innocentius'un tahrikiyle açılan 4. Haçlı Seferi sırasında. Kudüs'ü kurtarmak için denizden yola çıkan 450 gemi dolusu Haçlı, Kudüs'ü unutup ne hikmetse İstanbul'a dönerek, Çanakkale Boğazı'ndan Marmara'ya girmiş...

Haçlı şövalyesi Kont de Villehardouin İstanbul'a yaklaşırken gördüğü manzarayı şöyle anlatıyor:

"Manzara o denli güzeldi ki, ömür boyu unutulamazdı. İstanbul'u görünce, içimizde yüreği ürpermeyecek kadar cesur insan yoktu."

Bu çok duygulu sözlerin ilginç yanı, söyleyenin kan dökmekten çekinmeyen bir şövalye olmasıdır. Üstelik 1204 yılında İstanbul'u işgal eden Haçlılar, yarım yüzyıl İstanbul merkezli bir Latin İmparatorluğu da kurmuşlardı. Böylece Bizans hazine ve sanat eserlerinin önemli bir bölümü Venedik'e aktarılmış bulunuyordu.

Daha sonraki yıllardan önemli bir İstanbul izlenimi, ünlü Alman doğa araştırmacısı ve coğrafyacı Alexander von Humboldt'a (1769-1859) aittir. O zaman Güney Amerika dahil dünyayı gezmiş olan Humboldt, bir kısım gezi sonuçlarını çok ince bir edebiyat diliyle yazmış olduğu 30 ciltlik görkemli bir dizide toplamıştır.

Humboldt'a göre dünyada üç güzel şehir vardır: Rio de Janeiro, Napoli ve İstanbul.

İstanbul bu övgüleri o zaman gerçekten de hak ediyordu. O zaman!.. Yalnız o zaman!

Tarihte asıl İstanbul hep kadim sur içi şehir olmuştur. Sur duvarları Marmara Denizi'ne dalan İstanbul, Sarayburnu'ndan başlayarak batıya doğru yavaşça yayılan tepelerle biçimleniyordu. Bu tepeleri, önceleri Ayasofya ve kiliseler, daha sonra da eklenen camiler ve minareleri taçlandırıyordu.

Önceleri Galata İstanbul'dan kopuktu. Beyoğlu, Galata'ya ancak 19'ncü yüzyılda yapışarak büyüdü. Boğaziçi köyleri birbiriyle yol bağlantısı olmayan, İstanbul'a ancak deniz yoluyla bağlanan kopuk yerleşmelerdi.

Yine Ayduk Koray'ın teknesinde, yine Akdeniz gezilerinden birinde.

İstanbul, Doğu Roma ve Osmanlı imparatorluklarının merkezi olmuştu, ama boyutlarını ve karakterini iki bin yıl korumuştur.

İstanbul eski özelliklerini nüfus mahşerleşmesinin başladığı 1950 yılına kadar korudu. Tarihte ilk kez 1950 yılında milyonu aşan nüfus bir yandan, halk dalkavuşu politikalar öte yandan, şehri zamanla 20 milyon nüfuslu bir megakente dönüştürdü.

“Humboldt bugün yaşasaydı da görseydi, ne derdi acaba?” diye sormak istemiyorum.

11. İtalyanlar ve Şehirler

İtalyanların çok çeşitli yan ve yönleri beni hep şaşırtır oldu.

Nedenini çekinmeden ve kaçınmadan anlatmak zorundayım.

İtalyanlar binlerce yıldır görsel sanatlarda dünyanın önderi oldular. Tarihteki en ünlü ressam ve heykelticiler arasında, büyük sanatçılar cetvelindeki isimler içinde, onur listesinde İtalyan sanatçıların yeri en önlerdedir.

Bu son derecede ciddi görünen başlangıçtan sonra, daha sıcak ve çekici bir özelliğe geçeceğim hemen... Sophia Loren ve Gina Lollobrigida ilk aklıma gelenler... Dünyayı epeyce iyi gezmiş olduğumu hemen belirterek ekleyeceğim bir özellik bulunuyor... Sokaklarda, çarşılarında, herkesin gezip dolaştığı yerlerdeki tüm hanımlar içinde, İtalyan hanımları en hayran olunacak görüntü ve eda, resim ve sahnelerini oluştururlar.

Bu konuyu burada hemen değiştirmek zorundayım.

Bir İtalya gezime program gereği Padova şehrinden başladım.

Venedik'e sadece 30 km mesafede ve batısındaki bu orta boy (250 bin nüfuslu) yerleşmede bile saygıdeğer

ve iyi korunmuş eski binalar vardı. Şehir her köşesi ile şiirsel mekanlar içeriyordu.

Padova, Petrarca'nın oturduğu ev gibi tarih değeri olan mimarlık eserleri yanında, Giotto'nun resimleri gibi hazinelere de sahip bulunuyor. Adı Prato delle Valle olan şehir meydanına da hayran olmuştum.

Bana çok ilginç gelen bir özellik, sanatın kişilik ve eserleri ile mutlaka büyük şehirlerde yoğunlaşmış olmaması özelliğidir. Sanatın ve hatta zanaatın her türlü ve seviyesi, tüm ülkenin bütün yerleşme alanlarına yayılmış...

İtalyanlar sanatta da, bilimde de tarihin ön sıralarına adlarını yazdırdılar. Hatta bazı Avrupa ülkelerine göre çok daha önce başlayan öncülükleri, çekinmeden belirtelim, binlerce yıl öncesinde başlar... Mussolini gibi kara gölgeleri bile unutturacak güçte geçmişleri bulunur.

Şimdi bu denli geniş bakış açısını daraltarak, kısaca İtalyan şehirlerinin yapısı ve mimarlık eserlerine dönelim.

İtalyan şehirleri bugün bile tarihsel kuruluş düzenleri ve mimarlık özelliklerini ciddi olarak koruyorlar.

Ben bütün önemli İtalya şehirlerini gezip gördüm. Hiçbirisinde şehirlerin genel karakter düzenini aşağılık biçimde hırpalayacak, şaşırtacak, şehrin genel ölçüsünü ve ahengini hırpalayacak, "fırlama" gökdelenlerin yükseldiğini görmedim.

Bütün İtalyan şehirlerindeki yeni yapılar, o şehrin tarihsel kadim havasına, ölçülerine ve karakterine uyan, saygılı bir biçimlenme ve ölçüler içinde yapılmıştı.

İtalyanlar yeterince ekonomik güçleri olduğu halde, cahil zengin ülkelerin şımarıklığına kapılmamışlardı... Dünyayı dolandırma pervasızlığına kapılmış bazı petrol zengini ve şımarığı ülkeler gibi yerden yüzlerce metre yukarı fırlayan gökdelenler dikmemişlerdi.

12. Mağara Dönemi

Edebiyat denen sanat türü, acaba insan yaşamında ne zaman başladı ki?.. Önemlidir.

Düşünerek bu başlangıcı bulmaya çalışırsak, insanların uygarlığa adım attıkları ilk sahneler olan mağara hayatı aklımıza gelir.. Önemlidir: İlk “yerleşik yaşam” insanların birlikte yaşamaya başladıkları ilk toplum mekânı “mağaralar” değil midir?

Ya mağara ile edebiyatın ilişkisi birdenbire anlaşıl-mayacak, hatta yadırganacak bir yakıştırma değil mi ki?..

Görünüş öyle, ama değil!

Çünkü artık 21’inci yüzyılda yaşamakta olan tüm insanlara (nerede yaşarlarsa yaşasınlar) “mağara” deyince bir ürperme geldiğini görmek doğaldır.

Evet, doğaldır, ama 21’inci yüzyılı yaşamakta olan tüm insanların göğüleri yüzünden gelir bu ürperme!..

Görmek ve anlamak gerekir ki insanların ilk mağara yaşamları dönemi, uygarlaşmanın ilk basamağıdır.. Bugün ne denli tuhaf görünse bile.

İnsanlar önce mağaralarda yaşamayı akıl ederek öteki canlılardan ayrılma başarısını gösterdiler. Mağara yaşamı günümüz insan uygarlığının birinci basamağıdır.

Daha da pervasız sonuçlar çıkarmaktan kaçınmayarak, edebiyatın bile mağaralarda başladığı sonucuna varmak doğaldır.

O upuzun, o bitmek tükenmek bilmeyen mağara gecelerinde, masalcılar çıkıp, insanları önce meraklandıran, sonra neşelendiren ve korkutan masallar anlatmaya başlamadı mı?..

Önceleri isterse büsbütün karanlık mağaralarda... Sonraları “çıra” yakma uygarlığı başlayınca, o aydınlıklarda!

Bir tekne gezisi kahvaltısında Gürbüz Barlas dostumla birlikte.

Masalıcı (Baba mı, Dede mi fark etmez) kendi yakıştırdıklarını ya da ötekilerle birlikte yakıştırdıklarını, çevresinde toplaşanlara anlatırken, eserlerine (!) hayal gücünü katan ilk sanatçı kuşağının temsilcisi sayılmazlar mı?

İnsanların ilk kuşakları daha sonra, o zamanın başka uygarlık mekânlarına yükselme (!) fırsatı buldu. İnsan aklı bu!.. Yeni çözümler arama-bulma heves ve hırsı ile mağara yaşamından kurtulup, başka yaşam mekânları bulma aşkından kendilerini kurtaramadılar elbet...

Göl suları üzerinde iskeleler yaparak yeni yaşama mekânları inşa ettiler, bu konutlar şehirlerin ilk denemeleri oldu. Böylece karanlıklardan ve yabancı hayvan saldırılarından kurtulmuş oldular.

Gün geldi, çıra ve kandil gibi görkemli yeni buluşlar, gece karanlıklarını yok ettiği gibi, yaşama mekânlarına yeni şiirsel olanaklar kattı.

Şimdi bir an durup düşünelim... Artık 21'inci yüzyıl uygarlığını yaşamaktayken, günümüz insanları ile yu-

karıda anlattığımız mağara ve göl insanlarını şöyle bir karşılaştıralım.

Evet, o çağların insanları 21'inci yüzyıl insanlarının kavuştuğu pek çok olanağın, değil yararlanmak, ne olduğunu bile bilmiyorlardı.

Kısaltarak hatırlayalım: Şehir neydi, elektrik neydi bilmezlerdi. Tramvay neydi, tren, uçak neydi, devlet neydi, okul neydi, hatta yazı neydi bilmezlerdi. Demokrasi imiş, hükümet imiş bilmezlerdi. Siyasal partiler yoktu, seçim yoktu, politikacılar birbirini yemezdi.

Mağara dönemi yaşamı ile 21'inci yüzyıl uygarlığı insan yaşamları arasındaki fark dehşet verecek ölçüde görkemli görünüyor.

Görünüşe aldanmamak gerekir.

Mağara dönemi ve 21'inci yüzyıl insan yaşamları birbirinin tıpkısı gibi sanki.

İnsanların aklı ve ahlakı değişmedi ki!..

13. Yükselişin Sonu

Sanatçıları tanımak kolay değil... Kişilik olarak sanatçıları tanımak, eserlerini tanımaktan daha zor... Yaklaşabilme çarelerinden biri onları kişilikler değil, tek kişiler olarak öğrenmek gibi görünüyor. Deneyelim bakalım!

Herbert von Karajan en ünlü orkestra şeflerinden birisiydi. Orkestra şefi olduğu Viyana opera binasının kapısından hızla dışarı çıkarak bir taksiye bindi. Kendisine nereye gideceğini soran şoföre yanıt verdi:

"Nereye olursa olsun! Benim her yerde işim var!"

Hele sanatçıları kişiler olarak tanımanın sevimli yolu, onları anlatan anekdotlardır.

İstanbul'un eski ilginç kişiliklerinden birisi vali ve aynı zamanda (o zaman öyleydi) belediye başkanı olan Fah-

rettin Kerim Gökay'dı. Sevimli bir zattı. Asıl mesleği, akıl ve sinir doktoru ve tıp profesörlüğüydü.

Adı ve sıfatları uzundu, ama kendisi boy bakımından kısa sayılabilirdi. Hatta o zaman üretilen Tekel rakı şişelerinin kısa ve kalın olması yüzünden, bu rakılara bile Fahrettin Kerim adı yakıştırılmıştı.

Fahrettin Kerim doktor olarak Bakırköy Akıl Hastanesi'nden yetişmişti. O yıllarda bu hastanenin halk arasında bile pek ünlü olan başhekimi **Mazhar Osman Bey**'di. Aklı ve neşesi ile de pek ünlü olan Mazhar Osman, yanında yetişmiş olan Fahrettin Kerim'i şöyle anlatırdı:

“Çok akıllı adamdır. Ne isterse onu oldu. Doktor olacağım dedi, oldu. Profesör olacağım dedi, oldu. Vali olacağım dedi, oldu. Bakan olacağım diyecek, olacak. Başbakan olacağım diyecek, olacak...”

Mazhar Osman sözünü şöyle bitiriyordu:

“Ancak başbakan olmakla da yetinmeyecek... Allah olacağım diyecek ve işte o zaman Bakırköy Akıl Hastanesi'ne geri dönecek!”

14. Toplum ve Sanatlar

Sanatın zevkine varabilmenin bazı hazırlık dönemleri vardır. Her sanat ve her sanatsever için! Sanatçıda yetenek şart, ama sanatseverin de o sanata “uzak” olmaması gerekli.

Kendimi zor bir noktaya getirdim. Sanatçı için söylenecek çok söz var, ama sanatsever için konuşmak kolay değil. Hangisi olursa olsun, o sanatın zevkine varabilmek için sanatseverin önceden bir yakınlık kurması vazgeçilmez şart.

Yetişkin denebilecek insanın resim-heykel sanatlarına ve eserlerine yaklaşması zor değil. İnsan gözleri doğar doğ-

maz “görgü” sahibi olmaya başlıyor. Zor bir çaylaklık dönemi geçirse bile... Ressam dostlar darılmasın, çocuklar için bile resim görgüleri, halı-kilim görgüleri ile başlıyor.

Ses duyma, seslere yaklaşma deneyimleri de, bebeklik, çocukluk dönemlerinde başlıyor. İlkel örnekler bile olsa, müzik sesleri, notalar ilk deneyimler arasında.

Edebiyata yaklaşmak, öncekilere göre epeyce daha sonra başlıyor. Okuma öğrenir öğrenmez yaklaşılamıyor.

Ancak yine de, ne denli uzaktan olursa olsun, okumayı öğrenen çocuklar bir kapıyı açmış oluyorlar. Birden o kapıdan içeri giremeseler bile, yaklaşımları çok ama çok yavaş olsa bile, diyelim ki uzağında da kalmamış oluyorlar. Hangi tarzda olursa olsun, müzikte anlayışlı dinleyici olmak için bir öğrenme, bir yaklaşma dönemi geçiriliyor.

Hangisi olursa olsun tüm sanatların zevkine, hele biraz da olsa ilerlemiş zevkine varabilmek için bir yakınlığa, bir geçmişe sahip olmak gerekiyor.

İşte şimdi benim için daha zor bir noktaya geldim. Neden mi?.. Sıra mimarlık sözü etmeye geldi de ondan!

Uzun yıllar mimar sıfatıyla eser vermiş bulunuyorum da ondan!

Sanılabilir ki bu geçmişim, bu konuda rahatça söz söylememi sağlar da ondan!

Oysa yalnız bizde değil, dünyada da mimarlık konusunda kamuoyuna açık ve yeterli bilgi sunulmuyor.

Toplumla iç içe olduğu halde mimarlığın herkes tarafından doğru değerlendirilme olanağı yok.

Dünyanın beş kıtasında önemli mimarlık yapılarının büyük bir bölümünü de gördüm, öğrendim. Az sayıda hayran olduğum yapı yanında, çok sayıda yapı beni şaşırttı, sıkıntı bastırdı.

Ya bizde?

İzlenim aynı, ama övdüğüm, saygı duyduğum yapı daha az oranda ve sayıda olabildi. Oysa övgüye değer bulduğum mimar oranı, kendi ülkem için dünyadaki orana göre çok daha yukarıda. Tesellim bu!

Mimarları toplumlar yetiştiriyor. Öte yandan şehirlerimiz de toplumumuzun aynası olarak gelişiyor, ancak mimarlık seviyesi bu sonuçlara yansımış olmuyor. Konuyu burada kapatmak zorunda kaldığım için üzgünüm.

15. Kaçmak Yakışmaz

Karamsarlığa düşmek kolay... Kafasını çalıştırmaktan vazgeçen hemen düşüverir.

Sıkıntılara çare bulsa, işte o karamsarlık kuyusundan çıkar... Neden çıkar?... Çare bulduğu için mi? Hayır!.. Şart değil! Bulduğunu sandığı için çıkar... Bu sonuç da kurtuluşun bir çeşididir.

Neden?

Çocukluğumda 2 (yalnız iki) kuruşa bindiğim tramvayların anısı, şimdi Taksim-Tünel arasında.

Kurtulmuş mudur? Hayır... Hâlâ aynı yerdedir.

Ama ruhu o çukurdan çıkmıştır ya!.. Yeter.

Saat mi gelecek? Gün mü gelecek? Yoksa yıl mı gelecek?.. Mutlaka kurtulacaktır.

Şart: Umudu korumak!

Sabırla! Korkmadan!.. Kaçmadan!

Bu kişi mutlaka, kendisini kurtarmayı başaracaktır.

Hem de bir kez değil, birkaç kez!

Ya hiç başaramazsa ne olur?

Cehenneme kadar yolu vardır.

Böylelerine acınmaz.

İnsanız biz!.. Ruh sağlığımızı korumak borcumuzdur.

16. İçi Boş İse

Mizah konu bulma açısından dünyanın en şanslı işi olsa gerekir. Öyle ya, her gün, her an tepemize kadar yükselen konuların hepsi mizah sanatının zengin hazinelerini oluşturur. Hangileri mi? Hepsi diyerek doğru söylemiş oluruz, ama yine de örnekler vermemiz gerektiğini unutmamayız. Sanat, bilim, politika, insan, akıl, din ve akla daha ne gelirse... İnsan ile ilgili ne kadar konu varsa, hepsi birden.

Mizah istisnasız olarak hep gerçeklerden yanadır. Ender olarak tersini söylese bile, şaşırtmak için öyle davranır, yoksa mizah gerçeklerin en sadık savunucusudur. Tersini söylemiş olsa bile, isyan ettirip zihinlere daha kolay sokabilmek için öyle davranır.

Mizahın politikayı konu edinmesinin en aydınlatıcı yanı, o konu ile ilgili gerçeklerin açığa çıkmasına yardımcı olmaktır.

İngiltere'nin (ve Büyük Britanya'nın) önceki başbakanlarından Lloyd George, doğru yakıştırmalarından birini şöyle dile getiriyordu:

“Bir politikacı prensipte sizden başka türlü düşünen kişidir. Ancak onun düşüncelerini kendinizinkilerle bağdaştırabiliyorsanız, o adam politikacı değil, devlet adamıdır.”

Politika eylemleri demokratik ülkelerde bile, bazı kişileri siyasete atılmaktan uzaklaştırır. Ne yazık ki bazı makbul aydın kişileri bile... Demokrasinin o ülkelerin bütün aydın kişilerini politikaya atılmaya teşvik etmeyecek sakatlıklarla hasta olduğu gözden kaçamaz. Bu yüzden her uygar ülkede aydın kişilerin bir bölümünün politikadan uzaklaşması, ne yazık ki politika zayıflıkları yaratıyor.

Mussolini sonrası İtalya’da bile bir seçim afişi: “Io vote” (Ben seçiyorum) diye başlıyordu... Sonrası bir gerçeği sevimli bir biçimde dile getiriyordu: “Ben seçiyorum – Sen seçiyorsun – O seçiyor” diye başlayan afiş: “Biz seçiyoruz – Siz seçiyorsunuz – Onlar hükmediyor!” diye bitiyordu.

İtalyanlar hoş ve sevimli insanlardır, ama onlar bile Mussolini gibi bir kişiyi devletlerinin başına getirerek dramatik ulusal acılara sebep olmuş değiller miydi?

Üstelik “makarnacı” İtalyanlar, kendilerinin nasıl aldatıldığını sevimli bir açıklıkla anlatabilecek inceliğe de sahip bir toplum değil miydi?.. Diyorlardı ki:

“Seçim nutukları makarna gibidir. Uzunudur, incedir, içi boştur.”

Avusturyalı Dumreicher: “Diplomasi, büyük politikaya uygulanan sağlıklı insan anlayışıdır. Diplomatik incelik, yakışanı hiç hazırlık olmadan hemen yapabilme yeteneğidir.” diyordu. Bu sözün eki de vardı: “Her diplomat politikacıdır. Ama her politikacı diplomat değildir.”

Böylece anlatılmak istenen, diplomat olabilmek için kişilerin çok ciddi elemelerden geçmek zorunda olduk-

larıydı. Ancak öte yandan politikacı olabilmek için hiçbir engelleyici seçim olmadığı belirtilmiş oluyordu. Böylece duyarlı ve ciddi bir özellik açığa çıkarılıyordu.

Daha eskilere giderek Thales'in "En uzun ömürlü olan nedir?" sorusuna "Umut... son nefesimize kadar bizi terk etmez." dediğini anlarız... "Ya en çabuk yitip giden nedir?" sorusuna ise "Politik vaatler." dediğini anlarız... Hepsi önemli.

17. Kısacık Özet

Eğer ben, doğduğum (1921, İstanbul) yılda dünyaya gelmeseydim, olağanüstü kibar (!) mahallelerde çocukluğum geçmeseydi, Davutpaşa Çöp İskelesi, Ispanak Viranesi, Samatya Narlıkapı Çıkmazı, Yeşilköy Bamya Tarlası gibi kibar semtlerde (!) yetişmeseydim, ben "ben" olamazdım.

Denebilir ki: "İyi olmaz mıydı?.."

Olmazdı!..

Çünkü ben, yaşadığım ömrün bütün yıllarını, bütün dakikalarını bile, hem severek, hem de katlanarak yaşadım... Tüm dramatik, zehirli acılıktaki olaylara rağmen yaşamım bir bütündür.

İyi ve güzel yanlarına sahip çıkmak, ama azaplı olaylar ve yıllarıma katlanma ahlakı göstermeden kaçmaya (zihnen de olsa) çalışmak, benim tutumlu "kenar mahalle" yaşamımın ve ahlakımın içine giremez, dışında kalır.

Narlıkapı'daki akşam sefası çiçekleri de, Etiler balkonumdaki kamelyalar da benimdir. Hakkâri zamanlarım da, San Francisco günlerim de, Tokyo haftalarım da benimdir. Hepsi yüreğim ve beynimdeki yerlerini almıştır. Sislenmezler, fazla oynamazlar, ama hiçbirini yi-

tip gitmez. Ben, anılarım ve beynimle birlikte yaşayışımı sürdürür dururum.

Ne zamana kadar mı?

Bilemem ki!

18. Seçmek Çok Zordu

Sanat çevreleri diyeceğiz, ne demek istediğimiz pek anlaşılmayacak. Ben iş yaşamım nedeniyle de, iş ile ilişkisiz yaşamım nedeniyle de sanat çevreleri içinde ve yakınlarında bulundum. Ancak bu çevreleri yine de açık ve net anlatımlarla belirtemem.

Susarak kaçamam da!

Şimdi bu çevrelerin içindeki ve yakınındaki kişilerin öfkesini çekmek sonucu da doğursa, yine de aklımdan geçenleri anlatacağım.

Sanatın içinde olmak, o çevreyi doğru tanımlamak ve anlatmak için yeterli olamaz. Bir sanatın içinde olanlar veya dışarıdan bakınca öyle sanılanlar, o konuyu hiç anlamamış veya anlatamamış olabilirler.

Bu kişiler dışarıdan o çerçeve içindeymiş gibi görünürler. Oysa böylesi kişilerin o çerçeve içinde görünmeleri bile fuzulî işgaldir.

Bu hal dünyanın bütün işlerinde, ister sanat, isterse politika olsun, bütün uğraşlarında geçerlidir. En kuşkulusu politika olmak üzere.

Hiç istemediğim halde, ülkemizdeki üniversite giriş sınavları aklıma geliyor. Bu sınavların sonuçları ne yazık ki, adayların çok ama pek çoğuna yeteneklerine göre öğrenim yapabilme kapısını açmıyor.

Ne kadarına mı, yüzde kaçına mı diye sorulsa ne yazık ki, açık bir sayı veya yüzde belirtebilecek bilgim ve kanım yok!..

Bu şapka, şaka değil, tekne gezilerinde şart.

Diyelim ki benim bilgim yok, ama sorarım: “Bu konuda ciddi yanıt verebilecek bilgi kimde vardır?” Böyle bir bilginin hiç kimsede bulunmadığını düşünmek, bir düşünce sıkıntısının kapısını açıyor.

Çok ama çok eski yıllarda, 1940 yılında ben de liseyi bitirmiş ve bir meslek seçerek öğrenimimi yapmak durumuna gelmiştim.

O yıllar şimdiki duruma göre çok ama çok daha kolay görünüyordu. Bir bakıma kolaydı da! Sadece bir bakıma.

Mezun olduğum liseden fotoğraflı bir belge almış, bu belgeye bir de mahalle muhtarından alınan bir ikamet belgesi eklemiştim. Sonra mı? Şimdi şaşılabilecek bilgi şöyle: Bu iki parça kâğıdı alarak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ne gitmiş ve öğrenci olarak kaydımı yaptırmıştım. Bu kayıt işinin tamamlanıp bitirilmesi için 10 dakika, evet sadece on dakika yetmişti.

Ya Tıp Fakóltesi öğrencisi olarak numaram kaç idi ki?.. Unuttuđum sanılmasın sakın haaa: 5033 idi. Aradan 70 (yetmiş) yıl geçti. Bu numarayı hiç ama hiç unutmadım. Unuttuđumdan kuşkulanana varsa eğer, buyursun, ciddi ve sevimli bir bahse girip, sonuçları gazetelerde ilan etmeye kadar hazır olduğumu açıklarım.

Bu bilgileri sunduktan sonra peşinden başka neler olduğunu anlatmazsam, konuyu bitirmeden kaçmış gibi olacağım... Huyum değil. Elbet sonrasını da anlatacağım.

Tıp Fakóltesi öğrencisi olduktan hemen sonra, başka bir meslek öğrenimi için daha başvurdum. Aileye yakın kişilerden bazıları mimar olmam için ısrarcıydılar. O yıl Türkiye’deki birinci ve tek mimarlık yüksek okulu, Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık şubesi’ydi. Pek çok şey gibi, sevgiyle bağlandığım bu kuruluşun da adı değişti, şimdi Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakóltesi oldu.

Bu okula girmek, daha o zamandan giriş sınavı ile mümkündü. Ben o sınava da girerek kazandım. Gelecek vaat eden iki öğrencilik olasılığının birden açılmış olması önce tereddütler yarattı. Derslere önce başlayan mimarlık öğrenimime önce sanki deneme niyetiyle başladım, ama aradan birkaç gün geçtikten sonra kopamayacağımı anladım.

şimdi, 70 yıl sonra geriye bakıyorum... Tıp öğrencisi ve doktor olmayışımın daha o zaman başlayan “mahrum kalma” duygusu beni ömrüm boyunca terk etmedi.

Tuhaf imiş gibi görünmesini hiç önemsemeden yine de diyorum ki, mimar olduğum için ömrüm boyu pişman olmadım. Hep mutlu oldum.

Mimar oluşum nedeniyle sürüklendiğim bazı maceraların ağır sonuçlarına katlanmak zorunda kalışım bile bende düşünce değişikliği yaratmadı. Ben mimarlık sa-

natını meslek olarak yapmış olmaktan mutluluklar duydum.

Öte yandan tıp ile ilişkilerim bir başka yönden ke-silmedi... Arada bir hasta olarak sevgili tıp doktoru dost-larımla ilişkilerim sürdü gitti.

Yoksa ben iki ağır akciğer kanseri ameliyatını onlardan uzaklaşmayayım diye mi oldum diyeceğim, yanlış anla-şılacak.

Eşi bulunmaz, paha biçilmez, müstesna hekim dost-larımla ömür boyu süren kişisel ilişkilerimin yanında, ken-dilerini aynı zamanda hastaları olarak da minnetle, say-gıyla, sevgiyle anıyorum.

19. İstanbul Deyince

Çok ünlü sanatçılardan bazılarının (ama sahiden ba-zılarının) adı anılınca benim aklıma “Yahudi kurabiye-si” gelir.

Bu deymi ben çocukluğumda, İstanbul’un kenar ma-hallelerinde yaşarken öğrenmişim. Bu mahalleler “kenar” idi, ama öylesine onurlu insanlar yaşırdı ki insan şaşar kalırdı.

Bu kurabiyeye neden bu ad takılmıştı, şimdi anım-samıyorum, ama aklımda kalan, ağza zor sığan iri bir ku-rabiyenin, tek bir ısırıkla bitivermesiydi.

Aradan uzun yıllar geçti. Bu kurabiyeler ortadan kay-boldu, Yahudiler ise seyrekleşti.

İyi de İstanbul’un değişmesi, sadece Yahudilerin yitip gitmesiyle bitmiyor. İstanbul’un Rumları, Ermenileri de yitti gitti.

Değişiklik yalnız bu kadar değil... Eski İstanbul’da bü-tün şehir içini birbirine çok güzel bağlayan, birkaç ku-ruş ödenerek kilometrelerce yol gidilen tramvaylar da yok

Artık tanıdığımız birisi bu kişi.

oldu. O güzelim Boğaziçi vapurları, Haliç vapurları yitti gitti.

İstanbul’umuz da öylesine insanlık dışı bir yabani boyut aldı ki, Yahudi kurabiyesine benzedi... Üstelik içi boş da değil... Isıranın dişleri kırılır.

20. Yükselişin Sonu

Sanatçılar da toplumlar gibidir. Sanat çevrelerinde de tıpkı toplumlardaki gibi “hoş insanlar” ile “boş insanlar” birlikte olurlar.

Görüntülerin güzel oluşu da boşlukların doldurulması sonucunu sağlamaz. Bir insan yıldızı hanıma sordular: “Size en parlak fikirler ne zaman gelir?” Güzel kadın gizini açıklamaktan kaçınmadı:

“Düşünürken!”

Dünyanın en güzel kadınları arasında cin akıllı olanlar da çıkar ya! Bunlardan biri yedinci evliliğinin bitişinden sonra bir gazeteciye evlilik konusundaki düşüncesini şöyle anlatıyordu:

“Bir daha evlenirsem, fakir bir adama varacağım... Hiç olmazsa vergiden düşerim.”

Başka bir Hollywood yıldızı, orada alışkanlıkla kullanılan public relations menajerini övüyordu:

“Benim menajerimin benzeri bulunmaz. Müthiş adamdır... Son dört hafta içinde kocamdan ayrıldım, mücevherlerim çalındı, evim yandı, çocuğum kaçırılırken kurtarıldı... Başka ne yapabilirdi ki?..”

Bir Hollywood filmi çevriliyordu. Ünlü ve güzel yıldız bir ahşap evin üst kat penceresinden bakıyordu. Senaryo gereği ev ateşe verildi. Güzel yıldız hanıma aşağıya getirilen kurtarma düzeni gösterilerek bağırıldı:

“Atlayınız!..”

Güzel yıldız itiraz etti:

“Niye ben atlayayım?.. Dublörüm atlasın!..”

21. Sevimli Sahneler

“Espri patlattı” denir. Gerçekten de o anda hiç akla yakın gelmeyen düşünceler sevimli görünür. Bu elbet konuşanın kim olduğuna da bağlıdır. Genç bir yazar G.B. Shaw’ın eserlerini sürekli olarak edep dışı taklit ediyordu. Dostları kendisini uyardı: “Önlesenize!..” diye, Shaw merhametli kişiydi, öneriyi reddetti:

“Bir topalın koltuk değneklerini elinden almak, yakışksız olur...”

Hollywood yıldızı hanım, bilmem kaçınıcı kez yine evlendi. Hınzır gazeteci yıldızın küçük oğluna “Yeni babanı beğendin mi?” diye sordu... Çocuk konuştu:

“Daha iyileri olmuştı, ama ne yapalım?.. İdare edeceğiz.”

Sanatseverlik veya sanat sevmezlik insanlardaki bir özellik sanılmasın!.. Hayvanlar da bu konuda insanları andırır.

Anne güvercinin sabrı tükendi, yorulunca kızmaya başladı, çünkü yavrucak yuvaya pisliyordu. Azarlayarak dedi ki:

“Yeter artık bu yaptığın!.. Bundan sonra artık kesinlikle yuvayı kirletmek yok!.. Gerekirse git, insan heykellerinin üstüne pisle!..”

22. Beste Yapmak

Sanat eseri yaratmanın en zor yanı nedir acaba diye düşünürken, aklıma ilk olarak beste yapmak geliyor.

Beş ana sanatların ikisine yakın bulunuyorum. Mimarlıkta planladığım çok yapı gerçekleşti, yazarlıkta da 38 kitabım yayınlandı. Resim ve heykelde gençlik hevesi denemelerim dışında geçmişim yok!.. Müzik ile ilişkim dinleyici olarak ömür boyu sürdü... Ancak bunca yıl sonra hâlâ hayran olduğum sanat yaratması “beste yapmak”tır.

Merak ettim, bütün sanatlarda eğitim ve öğrenimin nasıl yapılabildiğini öğrenmeye çalıştım. Bu işlerin nasıl yapılabildiği konusunda deneyimlerim oldu, benzeri biçimde merakımı giderdim.

Gördüm ki “beste yapmak” öğretilmesi konusunda bütün ötekilerden epeyce ayrılıyor. Hatta öyle ki, Bela Bartok beste yapmanın “öğretilemez” olduğunu iddia ediyor.

Bu düşüncesini kendisinden verdiği bir örnekle pek içten bir biçimde kanıtlamış bulunmaktadır. Bartok, Bir-

leşik Amerika’da bir üniversitesinin beste yapma dalındaki pek çekici profesörlük unvan ve görev önerisini reddetmiştir. Böylece pek çok disiplinde çok ciddi örnek olabilecek bir davranışı da gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Böyle bir davranış her sanat disiplinde unutulamaz bir örnek olmuştur.

Müzikte öğretilabilir olan bilgiler, sanatın tekniğinin yanında insancıl oluşundaki yücelik ve sanatın ruhları uçuran kaynak oluşudur. Eğer bunlarla besteci adayının kanı kaynayıp da yalnız kendisine ait eser verme coşkusuna varamıyorsa, sonuç alınması umudu yoktur. Öğretilenler papağan ezberi olabilmenin ötesinde anlam taşımaz.

Bartok da ileri yaşlarında aynı konudaki önceki düşüncesini pekiştirmiş görünerek diyordu ki:

“Kompozisyonun nasıl öğretileceğini bilmediğime bugün daha çok inanıyorum.”

Bartok düşüncesini pekiştirecek bir görüşünü de aktırıyordu:

Şimdi evliliklerinin 62’inci yılını yaşayan Suzan ve Aydın çifti, önceki (hem de çok önceki) yıllarda.

“Beste yapmayı öğrenmenin tek yolu bestelemenin kendisidir. Yanlışları zamanla düzeltmek ve daha iyi beste yapmak için beste yapmayı sürekli sürdürmelidir.”

İlham beklemek diye bir söz çok kullanılır. Beklenen o ilham bir türlü gelmez.. Oysa Mozart’ın beste yapabilmesi için ilham beklemesi gerekmiyor, yalnız kalması yeterli oluyordu. Mozart zaten müstesna bir yetenek ve kişilikti. “Rahatsız edilmezsem, ilhamım tükenmez.” diyordu. Onun tükenmeyen ilham kaynağı kendisiydi. Kendisi müzik tarihinin emsali bulunmayan bir harikasıydı.

Amerikalı besteci A. Copland da, “nasıl beste yaptığı, ilham mı beklediği” sorusuna şu yanıtı vermişti.

“Her gün sabahtan akşama kadar, başka bir konuyu kafama sokmadan, yalnız beste yapmak için çalışarak...”

Stravinsky de beste yapmayı günlük, vazgeçilmez, düzenli görevi sayar ve derdi ki:

“Acemi sanır ki başarabilmek için ilham beklemek zorunludur. Bu yanılıdır. Çünkü ilham sıkı çalışmanın getirdiği çileli zorlanmadan doğar.”

Bestecinin bu sözleri gerçekten de beste yapma çalışmasının anlaşılması zor lakırdılarla değil, dürüst ve kendini veren çalışmalarla olabileceğini pek güzel anlatır.

Besteci sürekli biçimde yazdıkça yazmak, düzeltmek ve daha iyisini yazmak için tükenmez bir sabra sahip olmak zorunda... Bu sonu gelmez çileye dayanıklı olmayı da yüreğine sindirmek zorunda.

23. Şaşırmak Gerek

Ünlü bestecilerin bir bölümü hızlı eser veren, doğurgan sanatçılardı. Verdi: “İyi bestelemek, hızlı bestelemektir.. Bir nefeste... Değiştirme ve düzeltmeler, ta en son da yapılır.” demekteydi.

Bu konuda da elbet, ünlü olsun olmasın tüm sanatçılar içinde, zıtlaşan düşünceler ileri sürülmesine şaşmamak gerekiyor.

Eser verme hızı konusunda çok farklı örnekler bulunuyor. Haydn'ın bestelediği eser sayısı sekiz yüzü aşıyor ki, bunlardan 115 (yüz on beş) bestesi senfonidir. Haendel'in beste sayısı 400 (dört yüz) sayısını aşıyor.

En şaşırtıcı örnek Mozart'tır. Kısa süren yaşamında 41 (kırk bir) senfoni, 88 (seksen sekiz) kuartet, 60 (altmış) konçerto, ayrıca yüzlerce başka müzik eseri besteleme gücü ve başarısı göstermiş bulunuyor.

Besteleme hızına gelince en şaşırtıcı örnek yine Mozart... Ona üç senfonisini bestelemek için 6 (altı) hafta yetiyor. "Figaro'nun Düğünü" gibi görkemli bir eseri 1876 yılında sadece Nisan ayında bitiriyor.

İki besteleme hızı örneği daha şöyle verilebiliyor: Verdi, "Rigoletto" operasının bestesini 28 (yirmi sekiz) günde bitiriyor. Mendelssohn "Ruy Blas" uvertürünü iki günde tamamlıyor. Aynı bestecinin bir senfonisini ancak 12 (on iki) yılda bitirmesine şaşmamak gerekli. Brahms "İkinci Senfoni"si ile 10 (evet 10) yıl uğraşmaktan kaçınmadı. Eserin tümünü değiştirdiği halde yine de içine sinmedi. Diyordu ki:

"İnsanın arkasında Beethoven gibi bir devin ayak seslerini duyar gibi olmasından, neler hissedebileceği anlaşılamaz, kavranamaz."

Beethoven'e gelince, onun kişilik yapısı bambaşka özellikler taşırdı. Gece gündüz farkı tanımadan, bulunduğu yerin neresi olduğunu hiç önemsemeden, kalem kağıdı çıkarıp yazmaya başlardı.

Sürekli yemek yediği Schwan Restoran'daki garson müşterisini tanırdı. Her on dakikada bir gelip sipariş almak için fırsat kollardı.

1930'lu yıllarda, lise öğrencisi her yaz askerlik kampı yapardı. İşte Pertevniyal Lisesi'nden, Mehmet Tayyar, Namık ve Aydın.

Günün birinde aradan iki saat geçti. Beethoven garsondan hesabı istedi. O ise: “Bir şey yemediniz ki!” diye cevap verdi. Bu duruma Beethoven de şaşıtı ve “Öyleyse bana ne verirsiniz verin, başka bir şey de sormayın!” dedi.

Önemli bestecilerin hemen hepsinin ortak yanı, dünyayı unuttur gibi beste yapmaya dalarak çalışmalarınıdır... Gece gündüz ve sürekli.

Besteciler arasındaki en unutulmaz örneklerden biri, J.S. Bach'tır. Besteleri 46 (kırk altı) dev ciltte toplanabiliyor.

Ömrü boyunca yüreğindeki yaratma ateşini düzen altına alıp, düzenli bir çalışma ile ailesini geçindirebilme gibi çok mütevazı bir amacı olmuş... Kendisinin insan kişiliği de müzik eserleri kadar hayranlık verici yanlar içeriyor.

Yaşamın oldukça ağır baskısını bile nasıl sırtlanıp taşıdığını şöyle unutulmaz sözlerle açıklıyor:

“Ömür boyu çok ağır şartlarla çalışmak zorundaydım. Benim kadar çalışma gücü olan kim olursa olsun, yaptığım kadarını başarırdı.”

Bach'ın bu sözleri de insan olarak en az besteleri kadar “unutulamaz” olabilmenin, yüksek anlamını taşımakta!..

24. Nota Benzeşmeleri

Sürekli mutluluk dilemek veya istemek, bu dünyadan hiçbir anlam çıkaramayan kafalardan doğar. Mutluluğun zevkine varabilecek değerlendirme gücü ancak mutsuzluk yaşanırsa anlaşılır.

Ya sanatçı denen kişilerin amacı ne ola ki?.. Sürekli mutluluğa erişmek mi?.. Böyle bir hayali kafasına sokan insan mutsuzluğa büsbütün mahkûm olur. Böylesi bir insan yaşamaktan ne bekliyorsa, onu başka yerde aramalıdır. Bulabilirse!..

Sürekli mutluluk, sonu belki “rahatlama” olan bir kaygan eğim... Sonuncu basamağı, endişesiz bir rahatlık gevşekliği.. Adresleri sanat mahallerinin çok uzağında.

Sanatçı teselli gücünü, kaynağı kurumayan sanatın kendisinde bulabilir. Onu sarsıntılarla, dalgınlıktan kurtaran, gerçek sanatçıların sahip olmaktan vazgeçemedikleri kurtarıcı, tam anlamıyla “Zehirli Neşe” olur.

Ünlü besteci Johannes Brahms'ın babası gezginci bir müzisyendi. Kahvelerde kontrbas ile dans parçaları seslendirir, aldığı beş on kuruşla geçinirdi. Bir ek daha yapmak zorundayım: Oğlu ün kazandıktan sonra bile, ondan kesinlikle para kabul etmedi.

Baba oğul, benim yüreğime dokunan bir olayı birlikte yaşamışlardı.

Uzunca bir süre ayrılacakları bir gün oğul Brahms, babasına bir nota cildi sundu ve dedi ki: “Olabilir ki ayrılığımız sırasında bazı ruh sıkıntılarına düşersin... Bu durumda lütfen Haendel’in Saul notalarını aç ve oku!..”

Aradan zaman geçti. Baba Brahms gerçekten de sırtına binen yaşam yoksulluğu yükünü çekemez oldu. Avunmak için oğlunun verdiği partiyonu açarak teselli aradı... Açtığı ciltte ne mi vardı?

Her sayfasında bir banknot bulunuyordu.

Baba ve oğul Brahms gibi insanlar dünyamızın insanlığa sunabildiği müstesna incilerdir. Kötü insanların yarattığı ruh bataklıklarından insanlığı ve insanları kurtarabilen dayanaklar, onlar gibi insanlardır.

*Gençliğimde
fotoğraflarımın müzelere
asılacağını düşünürdüm,
ama Beyoğlu Çiçek
Pasajı'na asılmasından da
onur duydum.*

J. Brahms ince bir kişiydi, ama açık davranışlardan da çekinmezdi. Bir müzik meraklısının kendisine eleştirisi oldu: “Do minör senfoniniz olağanüstü üstün bir eser... Sizi kutlarım. Ancak finalin Beethoven’ın 9. Senfonisi’ne benzemesine üzülüyorum.”

Brahms yine de kendini tutarak kırıcı olmayan bir yanıt veriyordu:

“Asıl üzücü olan, müzikten anlamayan kişilerin böyle bir benzetme yapabilmesidir.”

Bu gibi benzeşmeler müziğin doğasından kaynaklanabilen sonuçlar da olabilir, ilham akımının abartıldığı “yürütmeler” de olabilir.

Böyle benzeşmeler, müzik sanatında tüm bestelerin sadece yedi notayla kurulmuş olmasından doğabilir. Bestelerin yer yer ilham alma, hatta “yürütme” olmadan da benzeşmeleri olağandır. Niyet bozukluğu aramak gereksiz olur. Büyük bestecilerin eserleri arasında seyrek de olsa böyle benzeşmelere rastlanabilir.

25. Unutulamaz Sahneler

G. Puccini sevilen, ünlü ve unutulmaz eserler bırakan bir besteciye. Ancak bu renkli kişilik, sanki yaşamını da bir beste yapar gibi güzel olaylarla yaşadı.

Çapkınlığı ile yaptığı ün, besteci olarak yaptığı ün ile yarıştırdı. Bu nedenle fazla yorulmadan güzel hanımlara yaklaşırdı. Güzel hanımlarda ona!

Bir sabah Viyana’da kaldığı otel odasında kahvaltısını yaptıktan sonra telefon çaldı. Kendisini ziyaret etmek isteyen bir hanıma odasına gelme izni verdi.

Kapı açılıp hanım içeri girince sanatçımız şaşkına döndü. Gelen genç hanım bir dünya güzeliydi. Selamlaşmadan sonra bestecimiz izin alıp, kaldığı kral dairesinde yatak

odasına geçti. Hızla beyaz ipek gömlek, lacivert kostüm giydi, bordo papyon kravat taktı. Aynada kendisini kontrol edip, salonun kapısını açtı. Şaşırıp kaldı:

Kendisi giyinmişti, ama konuğu olan güzel kadın çı-
rılçıplak soyunmuştu.

Kitaplarda bu olayı, sadece burasına kadar yazan hın-
zır insanlar için, ne düşündüğümü belirtme fırsatım yok!

Sanatçılarla ilgili bir başka ilginç olaya gelelim. Ünlü besteci G. Bizet, Fransızların çok yetenekli sanatçılar için verdiği “Roma Ödülü”nü kazandığında henüz 17 yaşındaydı. Bu ödül üç yıllık bir öğrenim olanağı sağlıyordu, karşılıksızdı.

Bizet Roma’ya gitmeden önce hocası M. Carafa’dan bir tavsiye mektubu aldı. Mektup İtalyan bestecilerin üstadı olan Mercadante’ye yollanıyordu ve Bizet’yi övüyordu:

“İyi yetişmiş, sempatik, entelektüel, anlayışlı ve mükemmel bir genç” olarak anlatıyordu.

Bizet bu mektubu Mercadante’ye verme fırsatını hiç bulamadı. Üç yıl sonra Fransa’ya dönerken açtığı mektubun dibindeki notu ancak görebildi. Not şöyle bir bilgi içeriyordu:

“P.S. Bizet’de müzik yeteneğinden eser yoktur.”

Anton Bruckner, ünlü büyük besteciler içinde olağanüstü değişik bir kişilikti. Müzik çalışmalarına çok küçük yaşta başladığı gibi, pazar günleri kilisede org da çalardı.

Ancak konunun olağanüstü garip ve ilginç yanı, yaşamını sürdürmek için yaptığı işti. Bu ilginç kişi Windhaag köyünde ilkokulun hademesiydi. Okulunu temiz tutar, okul yoluna hayvanların bıraktığı pislikleri de temizlerdi.

Bruckner'in bu yaşanı uzun yıllar, sonunda akla gelmez parlak bir olayla sürdü gitti. Bu örnek ömür, kendisine Viyana Üniversitesi'nin layık gördüğü "Fahrî Felsefe Doktoru" unvanıyla taçlandı.

Unvanın sunulması için unutulmaz güzellikte bir tören yapıldı. Üniversitenin rektörü çok önemli fizikçi Prof. Adolf Exner, törende unutulmaz güzellik ve gerçeklikte bir konuşma yaparak şunları söyledi:

"Eğer bilimin ilerlemesinde aşılamayan engellerle karşılaşılırsa, eğer bilim tökezlerse, işte orada sanatın egemenliği başlar. Kendisine bu bilim yuvasının layık gördüğü en yüksek payeyi vermek için ben, bu üniversitenin görevdeki rektörü olarak huzurunuzda, bir zamanların ilkokul hademesinin önünde saygı ile eğiliyorum."

Ben ise bu satırların yazarı olarak, yaşamımda öğrendiğim en unutulmaz ve güzel bu iki insanı, manevî huzurlarında eğilerek selamlıyorum.

HAYDİ DOSTLAR, Aydın Boysan'ın 39. kitabı... Usta yazar her biri bir ömür özeti olan anılar, anekdotlar ve gezi notlarıyla mizahın kapılarını felsefenin bahçesine açıyor. İnsana ve yaşama, çevreye ve zamana, sanata ve bilime duyulan saygı kitabın her satırında mizahi bir bakış açısıyla renkleniyor. Özlenen tadıyla geçmiş günler ve iyi dileklerle söz edilen gelecek zaman sohbeti fıkralarla, şiirlerle süsleniyor. Aydın Boysan *HAYDİ DOSTLAR*'da yaşamın ne denli ciddiye alınması gerektiğini kahkahalar arasında anlatıyor.

Yahya Kemal'in bir şiiri daha var ki, benim bu şehirdeki çocukluk ve gençlik yıllarımı geçirdiğim Samatya'nın tepesidir. Çocukken oradaki 28. İlkokul'un sahnesinde heyecanla şiir okumuşumdur. Camisinin bahçesindeki ağaçlara tırmanıp çitlenbik koparmışımdır. şair orasını da anlatırken yine yüreğimi oynatır.

.....

Heey hey! Benim yaşadığım İstanbul'un eski kenar mahalleleri!.. Bahçeler içindeki bir iki katlı ahşap, harapça evleriyle Yedikule tramvay yolunun cennet dekoru!

Nasılsınız?.. İyi misiniz?

